

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919.

Första kammaren.

Nr 2.

Torsdagen den 16 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 fm.

Justerades protokollen för den 10, 11, 13, 14 och 15 innevarande månad.

Ordet lämnades på begäran till herr vice talmannen, som yttrade: Herr talman! Jag tager mig friheten hemställa, att kammaren ville, i likhet med vad fallet var vid sista lagtima riksdagen, tillsätta tvenne tillfälliga utskott med sju ordinarie ledamöter och tre suppleanter i vartdera.

Denna hemställan bifölls.

Herr talmannen föreslog, det kammaren ville besluta att vid sammanträde, som komme att hållas onsdagen den 22 i denna månad, företaga val av ledamöter och suppleanter i de nu beslutade utskotten.

Detta förslag antogs.

Sedan Kungl. Maj:t i nådig skrivelse till riksdagen äskat, att särskilda deputerade måtte jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen av riksdagen utväljas för att med Konungen överlägga, företogs nu val av sex sådana deputerade.

Därvid avlämnades 110 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »förenade gruppen» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr *Trygger*,
» *Kvarnzelius*,
» *Swartz*,
» *Hammarström*,
» *Alexanderson*,
» *Clason*.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Första kammarens protokoll 1919. Nr 2.

På framställning av herr talmannen beslöts att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till den skrivelse i ämnet, som borde till Konungen avlåtas.

Protokollsutdrag härom justerades.

Statsverks-
propositionen
m. m.

Föredrogos änyo och företogos till behandling i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov, samt nr 2, om tilläggsstat till riksstaten för år 1919.

Herr Trygger: Herr greve och talman, mina herrar! Äntligen har den dag inträtt då Sveriges lagtima riksdag kunnat sammanträda under en grundad förhoppning, att freden snart skall kunna slutas mellan de krigförande. Till denna förhoppning knyter sig ock tanken, att de kämpande folkens ansträngningar, som hittills uteslutande gått ut på att förstöra varandra, i stället må kunna inriktas på mål, som lända till mänsklighetens bästa. Ett dylikt högt mål synes mig vara skapandet av ett folkens förbund, som kunde garantera beståndet av den fred, som slutas, och verka för en på rätten och billigheten grundad reglering av de suveräna staternas mellanvaranden.

Det torde icke behöva påpekas, att de smärre staterna hava ett alldeles särskilt intresse i en dylik kraftig internationell rättsordning, som uppenbarligen måste utgå ifrån deras fulla likställighet såsom suveräna stater med de större och mäktigare. Det finnes såväl på det privata som på det offentliga området endast två alternativ, å ena sidan maktens och godtyckets övervalde och å den andra rättens och billighetens. Den, som icke äger makt, kan endast under den förutsättningen hava full säkerhet för att kunna bevara sin rättssfär orubbad, att rättens majestät får fälla utslaget, när de olika meningarna icke kunna i godo komma till en uppgörelse. För vårt land särskilt faller det sig så mycket naturligare att med värmen av en fast övertygelse gå till verket för en internationell rättsordnings uppbyggande och befästande som Sveriges folk under världskrigets hela lopp städse strävat efter att, så långt det förmått, emot de krigförande iakttaga den före kriget godkända folkrättens krav samt att samtidigt för egen del hävda de rättigheter, som enligt denna folkrätt tillkommit oss såsom en utom striden stående, självständig neutral stat.

Men om sålunda hoppet om ett nationernas förbund och en i samband därmed utvecklade folkrätt till fredens och samförståndets bevarande mellan folken är oss en kär tröst i dessa mörka dagar och vi äro besjälade av en fast föresats att göra vad vi förmå för detta hoppes förverkligande, så böra vi dock taga oss noga till vara för att, innan ojävaktiga bevis föreligga för att de härskande staterna verkligen uppgivit den gamla maktteorin samt i gärning visat sig beredda att underkasta sig den nya rättsordningen, försvaga det enda

värn, vi för närvarande äga för vår självständighet, nämligen vårt försvarsväsende och den på detta stödda viljan att till det yttersta hävda vår suveränitet och vårt oberoende. Vi hava så mycket större skäl för närvarande att icke förblanda våra önskningar och förhoppningar med den allvarliga verkligheten, som man i vissa delar av Europa har att räkna med krafter, vilka själva utan stöd i rätten och lagligheten utöva ett hänsynslöst våldsregemente i det inre och av helt naturliga skäl äro föga benägna att i förhållandet utåt erkänna ens spillrorna av hittills gällande folkrätt, ja rent av synas beredda att med våld, när list ej räcker, överföra sitt samhällsupplösande gift till andra stater. Första villkoret för ett folkens förbund och en internationell rättsordning är en ordnad styrelse och en fast rättsordning i de särskilda staterna. Så länge anarki och rättslöshet härska inom avsevärda delar av vår världsdel, gäller det för varje stat, som vill bevara sin kultur och sin framtid, att stå för fot gevär, medan blicken uppmärksamt spejar efter allt starkare strimmor av den efterlängta morgonrodnaden.

Med den uppfattning, som jag sålunda hyser i denna stora fråga om ett folkens förbund och en utvecklad internationell rättsordning är det uppenbart, att jag icke utan oro bevittnat det skarpa betonande i frontal och statsverksproposition av nödvändigheten att begränsa anslagskraven på fjärde och femte huvudtitlarna. Jag kan tydligen icke vara beredd att vid detta tillfälle ingå på någon granskning av de särskilda posterna, utan vad jag vill anmärka såsom oroväckande är hela den syn på vårt försvarsproblem, som sålunda givit sig uttryck. Det synes mig nämligen obestridligt, att de båda försvarsministrarna allt för sangviniskt bedömt den nuvarande politiska situationen och i följd härav underskattat betydelsen för vårt land att fortfarande äga den största möjliga försvarskraft. För min del skulle jag visserligen med oförställd glädje hälsa den dag, då såväl de personliga som de ekonomiska bördor, vilka vårt försvarsväsende medför, skulle kunna väsentligen minskas och vad som därmed i penningar och arbetskraft besparades kunde användas för fredens värv till ökat välstånd för vårt folk. Men å andra sidan kan det bliva ödesdigert att gå händelserna i förväg, ty vi måste besinna, att på vår försvarsberedskap bero rikets självständighet och alla dess inbyggares välfärd. Dagligen påminnas vi därom, att de ädla tankar om folkens förbrödring och rättens allenahärskande, som uttalats med sådan styrka framför allt av Amerikas människovänliga styresman, presidenten Wilson, ännu icke förmått så genomtränga den allmänna uppfattningen hos folket, att ett land utan vidare kan på desamma bygga sin egen och sina medborgares säkerhet. Motsatta strömningar göra sig nämligen med stor kraft gällande och vad som för oss svenskar bör vara av en alldeles särskild betydelse är, att den neutralitet, som vi under kriget så ivrigt bemödat oss om att upprätthålla, i stället för att räknas oss till förtjänst, från många håll anföres såsom ett skäl att även efter freden ställa oss i en sämre ställning än de folk, som på segrarens sida deltagit i världskampen. Medan de nu angivna skilda åskådningarna ännu bryta sig mot varandra utan att någon-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

dera lyckats vinna en påtaglig övertikt, måste det alltså enligt min mening för oss vara en bjudande plikt mot fosterlandet att efter bästa förmåga upprätthålla vår försvarsberedskap, även om vi därigenom skulle tvingas att på andra områden avstå ifrån realiserandet av önsningar, som ligga oss varmt om hjärtat. Liksom rikets oberoende och självständighet är förutsättningen för all annan allmän eller enskild välfärd, så måste rikets försvar, så länge detsamma är det nödvändiga medlet för rikets trygghet, tillgodoses så långt vår förmåga räcker, jämsides med statens övriga oavvisliga behov. Detta är den princip, som efter vad jag förstår bör vara bestämmande för riksdagen, när den går till granskning av fjärde och femte huvudtitlarna. Från densamma kan icke någon avvikelse ske utan att äventyra vad som för oss är dyrbarare än allt annat, rikets sedan urminnes tid av våra fäder bevarade suveränitet och oberoende.

Fastän jag således måste varna mot en obetänksam njugghet mot försvaret och dess berättigade krav, vill jag för ingen del förneka, att den nuvarande situationen på såväl det allmänt ekonomiska som det statsfiansiella området är sådan, att den största sparsamhet måste av oss iakttagas, då vi gå att fatta beslut angående Kungl. Maj:ts anslagsäskanden.

Vad då först statens finanser angår, sådana de efter tillgängliga siffror kunna bedömas, synas de visserligen i och för sig icke vara särskilt dåliga, om man tager i betraktande, att vi genomlevat ett mer än fyraårigt världskrig med alla de enormt stegrade utgifter och rubbningar i handel och vandel, som detta medfört. Tager man därför i betraktande penningvärde's fall, framstår till och med statens starkt ökade skuldbörda för ögonblicket, innan kommissionsväsendet avvecklats, icke i någon förskräckande dager. Riktat man emellertid blicken på den stegring, som skett i skattebördan för att kunna hålla statens finanser i detta jämförelsevis drägliga skick, blir förhållandet ett annat. Det kan nämligen icke förnekas, att en del av den direkta skatten, särskilt den som flödat rikligast, krigskonjunkturskatten, i själva verket ofta träffat icke en förvärvat inkomst utan det hopsparade kapitalet. Detta har skett på många olika sätt. Ett har varit att industrier, som skapats eller utvidgats på grund av krigstidsförhållandena och följaktligen gjort sina anläggningar under krigstidens uppdrivna arbets- och materialpriser, fått i form av inkomstskatt och krigskonjunkturskatt avstå en avsevärd del av sin vinst, som rätteligen bort användas för nedskrivande av värdet å dess anläggningar, vilka efter fredens inträdande i åtskilliga fall kanske äro så gott som värdelösa. Vår skattelagstiftning har icke tagit vederbörlig hänsyn till att de normer, som passa för vanliga förhållanden, icke kunna utan vidare tillämpas under en tid, sådan som de tilländalupna krigsåren. Med vad jag nu anfört vill jag ingalunda uttala någon förkastelsedom över inkomstbeskattningen, särskilt krigskonjunkturskatten, för alla de fall, då genom densamma träffats icke en inkomst utan kapitalet, när frågan nämligen bedömes från nationalekonomisk synpunkt. Men det är icke spörsmålet, om skatten varit mer eller mindre berättigad, som

i detta sammanhang har betydelse, utan vad vi här hava att beakta är det inflytande en dylik beskattning äger på landets skatteförmåga, och från den synpunkten sett är det otvivelaktigt, att all under krigstiden uppburen skatt, som endast formellt varit en skatt på inkomst men i verkligheten inneburit en kapitalminskning, förringat vårt lands framtida inkomstmöjligheter och därigenom ock dess skattekraft. Nu kanske man invänder: det är icke av någon väsentlig betydelse, om en del av de uppburna skatterna i verkligheten varit kapitalskatter, ty under kriget har man i vårt land förtjänat så stora belopp, att vad som tagits från kapitalet i ett fall, i ökad måtto tillförts detsamma i andra fall genom besparade verkliga vinster. Häremot vill jag å min sida göra den frågan: Huru vet man, att så stora belopp intjänats? Svaret blir säkerligen det, att detta framgår av deklARATIONERNA av förmögenhet och inkomst under de år, som senast förflutit. Emellertid, vad jag nyss anförde visar, att inkomstdeklarationen icke kan betraktas såsom avgörande, och vad förmögenhetsuppskattningen angår, saknar den verklig betydelse, ända till dess densamma visar sig äga bestånd, när efter fredsslutet normala ekonomiska förhållanden inträtt. Vi bevittna redan dagligen hurusom förmögenhetsvärden, bestående av aktier ävön i förstklassiga företag äro i allvarligt sjunkande, detta trots det att penningvärdet för övrigt icke visat någon tendens att stiga. Huru dant skall icke förhållandet bliva, när penningvärdet kommer att alltmera närma sig det, som gällde före kriget. Jag tvivlar mycket på, att den under kriget uppkomna kapitalökningen då skall visa sig ens så stor som den, vilken före kriget normalt ägde rum. Nu hör man visserligen det talet, att allt beror på förmögenhetens penningvärde för närvarande, jämfört med samma värde före kriget, men den minsta eftertanke borde vara tillräcklig för att leda till insikt därom, att man aldrig till någon verklig nytta kan jämföra en förmögenhets värde vid olika tillfällen utan att utgå ifrån en i det stora hela konstant värdemätare. Samma fastighet, samma fartyg, samma kvantitet av en viss råvara, blir icke värderikare för den nationella hushållningen därför att dess pris stigit på grund av penningvärdets fall. Vore detta resonemang icke riktigt, så skulle det idealiska sättet att öka ett lands förmögenhet vara det, som användes av den bolsievikiska styrelsen i Ryssland, nämligen att genom en flitig användning av sedelpressen driva ned penningvärdet till ett minimum.

Kan man sålunda, säger jag, på nu anförda skäl betvivla att resultatet av världskriget blir för oss någon större tillväxt i nationalförmögenheten, så förefinnes däremot en allvarlig fara för att vi i själva verket komma att gå fattigare ur denna världskris än vi inträtt i densamma. Våra förråd av mångfaldiga varuslag äro fullständigt uttömda och en betydande del av våra tillgodohavanden äro placerade i utlandet utan att vara disponibla, ja utan att vi för närvarande kunna hysa ens en tillförsikt att någonsin kunna draga in dem alla. Man behöver blott rikta blicken på Ryssland för att inse, vilka små utsikter vi äga att där utfå våra fordringar eller

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

kunna tillgodogöra oss våra där eljest placerade medel. Och skulle det tyska riket icke äga kraft att grundligt rena sig från den ryska anarkistiska smittan, skulle den världsolycka, som därmed inträdde, hava den särskilda verkan på våra ekonomiska förhållanden, att dessa bleve i högst väsentlig grad försämrade.

Då till allt detta kommer, att konkurrensen på det ekonomiska området efter fredens inträdande säkerligen blir skarpare mellan de särskilda länderna än vad någonsin förut varit fallet samt de i kriget segrande staterna även i fråga om handelsomsättningen synas vilja ställa de neutrala på ett lägre plan, så måste man oförbehållsamt erkänna, att våra ekonomiska framtidsutsikter ingalunda äro ljusa.

Det är icke först i dag under trycket av de allra senaste världshändelserna, som jag framställer vår ekonomiska ställning i denna dager. Redan vid 1917 års remissdebatt tillät jag mig att uttala ett varningens ord. Jag yttrade därvid följande:

»Min bestämda övertygelse är, att en avsevärd del av det nuvarande välståndet utgör endast ett sken. En betydande del av nuvarande inkomster existerar i själva verket endast på papperet. Med krigets slut gå åtskilliga värdestegringar tillbaka och i verkligheten återstår då mindre än vad som fanns före kriget, i ty att en del av värdet gått bort i konsumerade kapitalvinster och erlagda skatter. Härtill kommer den omläggning av industrien, som under kriget ägt rum jämväl hos oss, och vars återgång måste föranleda betydande kostnader. Och till sist när alla landets tömda förråd skola fyllas genom import från främmande länder, komma våra tillgodohavanden i utlandet att smälta bort som snön för vårsolen.»

Är nu vårt lands ekonomiska situation sådan, som jag i det föregående beskrivit, så är det ju alldeles uppenbart, att skattekraften i närvarande stund är reducerad i förhållande till vad den var de föregående krigsåren. Vill man icke minska vårt lands förmåga att slå sig igenom under de år, som stunda, måste man därför taga sig väl till vara för att för statsbehov, som icke äro alldeles oavvisliga, i form av skatter eller lån anlita de redan hårt medtagna kapitaltillgångarna, vilka ju utgöra grundvalen för hela vår framtida ekonomiska utveckling. I finansministerns uttalande till statsrådsprotokollet erfar man med tillfredsställelse, att även han äger öppen blick för vådan av en ytterligare skattebelastning, men vad man saknar är en levande känsla av, att den nuvarande direkta beskattningen redan överskridit det mått, som bort dikteras av vederbörlig hänsyn till vårt näringslivs kapitaltillgång och kapitalbehov.

Men kanske man ställer till mig direkt den frågan: vad är att göra? Härpå skulle jag vilja svara, att landet bör handla alldeles på samma sätt som en klok enskild person skulle vara sinnad att göra i en dylik situation. När frågan gäller ett lands ekonomi, finns det enligt min mening icke något säkrare medel att komma till ett riktigt resultat än att i sina kalkyler i stort sett likställa landet med den enskilde. Jag vet visserligen, att inom stora befolkningslager en annan uppfattning gör sig gällande, nämligen att de ekonomiska naturlagar, som gälla för den enskilde, icke äro tillämpliga på folket i dess hel-

het, utan att detta kan utan risk tillåta sig ekonomiska extravaganser, som skulle föra den enskilde till ruinens brant. Exponenten för denna senare uppfattning se vi i de åt revolutionen hemfallna länderna, där man tror sig bidra till landets lycka och särskilt till förbättrande av arbetarklassens ställning genom att förlama, ja rent av förstöra det jordbruk och den industri, varpå hela folkhushållningen ytterst vilar. Den stora massan av Sveriges folk har emellertid i det stora hela allt för gott omdöme och allt för god utbildning för att icke gå så långt i villfarelse beträffande samhällsökonomien. Men vårt folks rent ekonomiska skolning är så svag, och detta gäller inom alla samhällsklasser, att man ofta är benägen för den uppfattningen, att ekonomin, när det gäller landet i dess helhet, är något mystiskt, som utmärkes framförallt därav, att man kan beträffande densamma synda mycket utan att utsättas för syndens naturliga följd, sjukdom och i sista hand döden. Vill man ha ett bevis härför, behöver man endast erinra sig, huru våra kristidskommissioner farit fram och detta under instämmanden från håll, där man kunnat fordra en bättre insikt. För närvarande ha dock även från dessa kommissioners mesthängivna beundrare bifallsropen tystnat, och syndens lön kommer att vid slutuppgörelsen visa sig i form av ett stort hål i statens kassa, vilket i sista hand måste fyllas ur medborgarnas fickor. Man torde därför nu kunna räkna på större erkännande för den satsen, att vad som skadar den enskildes ekonomi icke kan befordra folkets välförstånd, och att även ett folk måste på det ekonomiska området visa klokhet och besinning, vid äventyr att annars hamna på fattighuset. Ingen enväldshärskara, ingen parlamentarism, ja, mindre än någon, revolutionen, är i stånd att rucka en bokstav i detta resonemang. Vi komma således tillbaka till frågan, huru en enskild man borde handla i en situation liknande den, vari det svenska näringslivet för närvarande befinner sig. Svaret är: skärpta beräkningar, ökad skicklighet, ökat arbete och ökad sparsamhet. Detta gäller emellertid för staten ej mindre än för den enskilde.

Vilka ödesdigra verkningar en väsentlig tillbakagång i det allmänna välförståndet skulle vara ägnad att medföra, därom kunna vi få en bild i miniatyr, om vi beakta den ställning, som särskilt en stor del av vår bildade medelklass ägde före kriget i jämförelse med vad nu är fallet. Medan andra befolkningslager genom ökade inkomster kunnat helt eller delvis kompensera penningvärdets fall, har denna klass av medborgare, vilken i sig innesluter den största fond, som vårt land äger i kunskaper, bildning, plikttrohet och offervillighet, sett sin levnadsstandard nedsjunka i en grad, som hotar dess bestånd och därigenom ock fyllandet av de högviktiga samhällsuppeffter, dess medlemmar äro satta att fullgöra. Skulle icke förhållandena snart ändra sig, blir det en bindande nödvändighet att vidtaga de mest kraftiga åtgärder för att till denna klass, som utan tvivel utgör det svenska samhällets ryggrad återbörda den levnadsstandard, den förut innehåft, och därmed den arbetsglädje, som är nödvändig för ett gott resultat.

Huru viktigt det materiella välförståndet än är för ett folk, skall

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

detta välstånd bliva till verklig välsignelse, måste det dock nöja sig med den anspråkslösa platsen att utgöra ett medel för högre syften. Jag har redan i det föregående betonat, hurusom landets oberoende och självständighet måste köpas även med stora ekonomiska offer. En god och insiktsfull förvaltning är ock, såsom redan antytt, betingad av, att man kan giva ämbetsmannaklassen ett ekonomiskt oberoende, som kan uppbära deras viktiga samhällsfunktioner.

Jag vill nu rikta uppmärksamheten jämväl på den ökade möjligheten till den andliga kulturens blomstring, som ett folk vinner genom en god ekonomi. Alla de sociala problem, som sysselsätta vår tid i en grad, som tidigare varit okänd, bottna ock för en lycklig lösning i ett starkt och sunt näringsliv. Det missnöje, som finnes inom vissa samhällsklasser, kommer aldrig att upphöra, huru fördelningen av produktionens resultat än sker, såvida vad som finnes att fördela är knappt eller otillräckligt. Å andra sidan blir fördelningsproblemet lättare att lösa, ju större den kaka är, som står till buds vid fördelningen. Stigande välstånd och utvecklade andliga odling äro de enda fullt verksamma medel för bekämpande av de samhäll-upplösande lärorna, ty dessa hämta från fattigdomen sitt agitationsstoff och från massornas kritiklöshet sina applåder.

Mina herrar! Med anledning av statsverkspropositionen har jag kanske dröjt allt för länge vid vårt lands nuvarande ekonomiska situation, dess betydelse och dess krav. Men i den tid, som är och stundar, bliva de ekonomiska problemen av en alltjämt ökad vikt. På deras lyckliga lösning vilar icke blott rikets yttre utan även dess inre säkerhet. Den materiella odlingen hos ett folk är ock förutsättningen för dess andliga kulturs bestånd och förkovran. Det gäller därför att icke bagatellisera eller med prat och sofismer förvanska de ekonomiska frågorna, utan vi äro alla skyldiga att ägna dem den mest objektiva och sorgfälliga prövning. Denna plikt åligger i första rummet landets regering.

Herr Lindhagen: Det kan synas anspråksfullt och är det också, att jag här framträder såsom andre man i talarstolen. Det förhöll sig emellertid så, att platserna voro så ivrigt abonnerade, att talmannen på min förfrågan upplyste, att jag hade att välja mellan andra och femte platsen, och föllo hans ord ungefär på det sättet, så vitt jag fattade honom rätt, att då den femte talaren kommer, bruka ledamöterna i allmänhet icke vara närvarande i salen. Då jag fann, att en sådan djup överensstämmelse ägde rum mellan de bägge kamrarna åtminstone i det hänseendet, beslöt jag mig för att våga språnget fram till den andra platsen. Det kan också ligga någon ursäkt till detta däri, att jag är lika gammal riksdagsman som den näst föregående talaren, och att jag väckt ojämförligt många flera motioner än han — sannolikt också många flera än alla de efterföljande talarna.

Jag skall be att få yttra några ord, som ligga mig om hjärtat, och som beröra den situation, uti vilken vi nu befinna oss. Tron-talet har ju icke kunnat undgå att något röra vid saken. Det talar

om, att man måste söka få en grund lagd för en ny rättsordning mellan staterna, och det säger vidare, att över hela världen efterlämnar kriget de allvarligaste samhällsliga problem, att även den svenska statsmakten står inför stora uppgifter och allvarliga uppgifter. Men då är ju frågan för oss alla: Vilka äro dessa allvarliga problem, och vilka äro dessa stora uppgifter? Det är nu allas vår plikt att utan räddhåga se situationen i vitögat, som man brukar säga. Tron-talet går icke vidare på den stråten. Det framhäver en hel del — jag måste erkänna det — viktiga och framtida förhoppningar ingivande förslag, om de nu gå igenom, men dessa äro dock, det måste vi bekänna, hämtade — vilket icke i och för sig är något slags fel — ur den gamla förrådskammaren. De äro ett fullkommande av vad vi skulle kunna kalla den formella demokratien utan att fullt våga språnget in på den reella demokratien, och man kan säga, att dessa förslag voro lika aktuella och lika befogade före världskriget som i detta ögonblick.

Men då kom första kammarens talman, som ju är mera temperamentsfull och har gamla politiska traditioner, och inför tronen blottade han något mera av förhållandena. Han drog undan en flik av det som höljer över framtiden och yttrade på den punkten ungefär följande: »Skall den tid, som stundar giva billighet och rättvisa eller förtryck och orättfärdighet, det är frågan?» »Den orättfärdighetens smitta, som alstrats i världskrigets blodpölar på åtskilliga punkter, har likt en giftig gas trängt nog så långt in även inom våra gränser. En prövningens och en provets tid, som aldrig tillförne, komma de närmaste åren förvisso att bliva även för vårt land.» Och så kommer konklusionen, programmet: »vad vårt land för närvarande framför allt behöver, det är en moralisk desinfektion, ett förintande av världskrigets andliga smittoämnen».

Även den föregående talaren kom något in på dessa framtids-spörsmål i början av sitt anförande, där han — kanske något ovant för honom — talade om rätt och makt och kastade långtande blickar, man skulle nästan kunna kalla det för »jäntblig», mot rätten till skillnad från makten. Men det var nog också uppriktigt menat, jag tror, att det kom från hans hjärta, ty när allt kommer omkring är det den andliga verkligheten, som förenar oss på ett mycket djupare och varaktigare sätt än materiella skiljaktigheter söndra oss, och från den utgångspunkten skulle jag vilja hälsa en ny och gryende framtid.

Om vi nu skulle lägga bort den hemliga diplomatien, något som stått på det demokratiska programmet så länge och nu skulle bli verklighet, är det icke skäl att »gå som katten kring het gröt». utan jag säger uttryckligen, att vad vår talman menade, och jag förstår honom så väl, var bolsjevikfaran.

Då vill jag till en början säga, att bolsjevismen är en historisk process, som framkallats — det tror jag nog att när allt kommer omkring varje ledamot av denna kammare skall erkänna — av det gamla samhällsförtrycket, av alla de orättvisor, all den fattigdom och nöd, som icke kunnat avvärjas, och av mellanpartiernes brist

*Statsverks-
propositionen*
m. m.
(Forts.)

på livskraftiga ideal och beslutsam handling. »Vad människan sår det skall hon också uppskåra», heter det. Då många nu klaga och rysa över dessa den sista och nyaste demokratiens utsvävningar, är det en mycket förklarlig känsla. Men jag ber att få fästa uppmärksamheten på att bolsjevismen har stora ideal också och i sin taktik endast efterhärmar i stort det gamla samhället. Den har icke hunnit till ens tillnärmelsevis så många blodsoffer som världskriget med all dess oerhörda terror, som man knappast vågar lyfta slöjan över i exempelvis ståndrätternas domar.

Jag menar alltså, att vi, när vi skola företaga denna desinfektion, böra börja i de kamrar, varifrån världskriget utgått; vi måste börja med oss själva och jag kan tillägga med oss alla, ty till intellekt och karaktär äro vi dock överallt samma slags folk. Det lönar sig icke att klaga över vad andra göra, utan vad tiden fordrar av oss och även av denna kammare och således av dess enskilda medlemmar, det är att säga ifrån, vad vi vilja göra själva. Men det är det vi draga oss för. Man rädes för bolsjevifikaran men kommer icke med något eget nytt, och frågan blir då, om vi icke till äventyrs sakta och omärkligt komma att glida tillbaka till det gamla såsom det ena alternativet eller också få en ny revolution av samma slag, som bolsjevikererna framfört som ett svar på det omöjliga uti att komma till rätta med våldssamhället på annat sätt än med likadant våld.

Jag skall därför be att ur min och mångas synpunkt i största korthet få framställa ett par synpunkter rörande den politik det nya tidsläget kräver av oss. Jag skall icke alls vidare vara lärd. Bara ett enda litet kort ögonblick ännu.

Det är i alla fall så, att teorierna och deras praktik, om vi se tillbaka på historien, befinna sig i en ständig pendelsvängning mellan oförsonliga och oförsonade motsatser såsom emellan empirism och rationalism, materialism och idealism, allt uttryck för jorden och solen i människans natur. Den idealistiska läran såsom ensam världsförbättrare tager icke hänsyn till den materiella verkligheten och slutar i dimmiga chimärer utan återverkan på livet, såpbubblor, som glänsa ett ögonblick i solen och försvinna. Den materialistiska läran såsom ensam världsförbättrare beaktar icke tillräckligt den andliga verkligheten och resulterar väsentligt i en omflutning av redan befintliga värden, som icke förbättrar det hela. Den goda vilian dränkes till sist i blodpölar och blir på det sättet till intet. Därför måste enligt mångas — och det är nog på djupet allas vår uppfattning — den nya politik, som skall skänka nya värden, gå ut på en samman-smältning av andlig och materiel verklighet som naturen fordrar. Jag skall be att få fästa uppmärksamheten på några ekonomiska riktlinjer såsom till exempel att jorden skall bli allas egendom, att varje människa skall få ett människovärdigt hem, att produktionen skall ske efter behovet på bästa sätt och till minsta kostnad, att löneslaveriet skall upphöra, att människorna skola få känsla av att de arbeta för sig själva och för alla och icke bara för några andra, att individen skall få sitt och samhället sitt. Så ha vi de andliga riktlinjerna, som fullkomligt försummas i den så kallade praktiska politi-

ken. Jag tror, att man måste där utgå ifrån, att ingen samhällskultur kan vila annat än på individuell kultur, att ingen individuell kultur kan byggas på annat än andliga och materiella verkligheter i förening och att ingen andlig frigörelse kan nås med endast teknisk bildning, utan därtill fordras även själens odling. Att människor åtnjuta olika uppfostran är en grundorättfärdighet, och så länge den består komma nog även sociala strider att fortfara.

Jag ber att i detta sammanhang få fästa uppmärksamheten på en enligt min mening förbisedd sak. Här kämpas från socialdemokrater, delvis från liberaler och snart nog kanske också från högermän mot den så kallade ekonomiska kapitalismen. Men det finnes även en andlig kapitalism, fruktansvärd lika väl som den förra, och den skratta vi alla åt även den yttersta vänstern. Vari består den? Jo andliga karteller, vilkas maktställning byggas på våra själar och därför även bära förekommas, uppstå på enahanda sätt och följa samma lagar som ekonomiska trustar. Om vi tänka på yttrandefriheten, som kastats ut som en folkets rättighet, så monopoliseras den av förläggare och tidningsredaktörer, och på detta sätt uppbygga dessa, i synnerhet de sista, en ofantlig makt över själarna och leda dem som vattubäckar efter sin vilja och censurera för ändamålet den ena mening efter den andra. Det är på det sättet partiväsendet upprätthålles genom att hålla en del människor, som få en mager valrätt men ingen upplysning, inom tränga partifällor för att rösta på kommando.

Slutligen tarvas politiska riktlinjer. Det är nödvändigt, att samhället har en form, som kan tämja oss någorlunda. Där måste första utgångspunkten vara, att respekten för människans liv är ett axiom och att varje makt utan ädelmod och mildhet är något som vi ej böra fördraga att se. Därefter vördnad för andras samvete, hänsyn för andras förutsättningar — miljön, strävan att tyda andras handlingar till det bästa, ridderlighet i tanke- och umgängessätt, skydd för de svaga och förbisedda, för minoritetssiffrorna mot majoritetstalet, saken före personer och partier, reell demokrati före formell demokrati.

Jag vill med dessa ord endast tillkännagiva, att det finnes en del människor här i landet, som icke längre vilja finna sig uti, att statsmakterna trampa ned deras strävan att upphöja denna grundsats även till medbestämmande i den praktiska politiken. Jag har upplevat i andra kammaren och i det politiska livet, hurusom det överallt är på det sättet. Men det vore väl märkvärdigt, om icke den så kallade statsmakten, som länkar våra öden, någon gång skulle förnimma, att dess uppgift kräver även direkt omvårdnad om livets högsta värden.

För övrigt kan jag särskilt tala till denna kammares ledamöter, som jag ofta hört nitälska för religionen — jag vill nu icke säga att det varit hyckleri utan det har nog varit ett inre behov. Men varför gör man endast detta behov gällande om söndagarna i kyrkan? Det stora politiska problemet borde, enligt min bestämda uppfattning, formuleras så att alla de förmaningar och föresatser vi få i

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

kyrkan på söndagarna böra bli praktisk politik på vardagarna, i synnerhet inom regering och parlament. Ja, herr Wallenberg ler litet smått, men han har nog haft en känsla av detta, då han skänkte tjugu miljoner kronor till det allmänna. Han blev då anfallen av åtskilliga från sitt eget parti, som däri spårade någon slags ny terror, men jag tror i alla fall, att han fick en nödig upprättelse genom att herrar Trygger och Lindman trädde i bräschen och talade till skydd för ett uppsåt, som var sprunget ur en viss känsla för den där söndagarnas filosofi.

Nu skall jag be att få övergå till den mera aktuella politiken för dagen och regeringens förehavanden. Jag vill då först och främst säga, att vi, då man talar om bolsjevikfaran, i alla fall kunna vara tacksamma mot densamma och i synnerhet den nuvarande regeringen, som med sina nya konstitutionella förslag skall gå till eftervärlden. Man bör komma ihåg, att den som genomfört den saken är bolsjevismen eller åtminstone dess fara, eljest hade det icke blivit något av. Trots detta har sovjetrepublikens ombud här i Sverige blivit av regeringen anmodad att på ett diskret sätt lämna landet. Det har sagts uttryckligen, att detta berott på att han lånat sig till att förmedla bolsjevikpropaganda hos västmakterna, men icke blivit överbevisad om att ha gjort det hos oss. Det har också sagts, att det var en fullkomligt frivillig åtgärd av svenska regeringen och att det icke berott på någon som helst påtryckning från västmakterna. Nu är det ganska anmärkningsvärt att ett av de länder, som vi sålunda sökt rädda ur denna fara, och det mäktigaste bland dem, nämligen England, just i dagarna gemytligt inbjudit sovjetrepubliken att sända en representant till fredskonferensen. Det ligger en viss generositet över det liberala Englands politik, ehuru jag gärna medgiver, att det är lättare för en stormakt att göra vad den vill än för ett så litet folk som vi.

Varför jag upptagit denna sak är därför, att man bör betänka, vad man gör, och det är i stort sett vår första oneutrala handling, som kan ha svåra följder i framtiden. Det kan hota vårt ekonomiska inflytande och meddelägareskap i den stora östern på ett sätt som vi icke kunna överskåda. Och på den tiden det skedde kunde även en annan fara därmed vara förenad. Det är nämligen ännu icke uteslutet, att det kommer att uppstå ett nytt krig, ett revolutionskrig mellan de förenade Ryssland och Tyskland, stödda på ett ofantligt upp-land, nämligen Asien, mot den segrande ententen. Man börjar där i östern vakna och undra över, om man icke på den vägen kan bli kvitt från det europeiska trycket, från »den vita olyckan». Huru som helst, är detta i alla fall en sak, varöver riksdagen bort ha någon slags kontroll. Man hade bort låta riksdagen åtminstone vid ett slutet sammanträde få veta, vad man tänkte göra, och fråga den vad man borde göra. Vi se, att den hemliga diplomaten äger bestånd såsom förut. Vad är staten? Den är en fiktion, ofta ingenting annat än ett statsråd, som sitter på sitt rum och gör vad han vill.

Nu har trontalet vidare framhållit, att regeringen låtit utarbета förslag och förberett vårt deltagande i arbetet för ett folkens förbund

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

till fredens bevarande och rättens hävdande mellan alla stater. Längre ner heter det: »De stora utrikespolitiska frågor, som nu äro å bane, kräva starkare än någonsin ett förtroendefullt samarbete mellan regering och riksdag». Detta är en ganska stor fråga, men vart har det förtroendefulla samarbetet med riksdagen tagit vägen? Det lär finnas ett betänkande, som jag föreställer mig icke kan vara så märkvärdigt att det bringas oss något obehag ifall Sveriges folk får veta, vad det har att komma med vid fredskonferensen. Det har sagts, att det tills vidare är hemligt, men skall tryckas framdeles, när man kommit överens med Norge och Danmark. Men för svenska folket är det viktigt att få veta sådana saker före fredsförhandlingarna, före motionstidens utgång i riksdagen och kanske till och med före remissdebatten, som skall behandla bland annat sådana frågor.

Det må här också utsägas, att då vi icke stå inför en samförståndsfred utan inför en segerfred, finnes det inga andra i världen än de neutrala, som kunna på opartiskt sätt framföra de medlande och förlösande tankarna i världen. Wilsons 14 punkter vet man icke, på vilka klippor de till sist kunna stranda. De äro i alla fall icke tillräckliga, ty de taga endast hänsyn till Europa, som redan Napoleon kallade en mullvadshög i jämförelse med Asien. De synas dessutom mest med former för demokrati, vilket också är viktigt, men gå icke in på innehållet, vilket kanske är ännu viktigare.

Jag anser mig hava rätt att påpeka, att man förbisett den saken, att det icke är värt att föreställa sig, att man kan grundlägga någon världsfred för framtiden genom att bara få någon fason för tillfället på Europa, utan man måste i denna uppgörelse inbegripa Asiens och Nordafrikas kulturfolk. Annars driver det kanske bara upp till nästa världskrig, som blir värre än det som varit. Och varför skall det ej finnas någon i världen, som vill bevaka urinvånarnas i kolonialländerna mänskliga rättigheter? Om vi icke göra det, kommer kanske ingen att bry sig om det, och jag är övertygad om, att detta kommittébetänkande icke innehåller något sådant.

En annan sak är nationernas minoritetstal. Finnes det verkligen förordat i förslaget fullt tryggande bestämmelser för de minoriteter av annan nation som måste leva tillsammans med majoriteterna inom andra länder? Är det utsikt för Sverige och Finland, att Sveriges regering med kraft och målmedvetenhet vill föra fram den frågan vid fredsunderhandlingarna, så att denna sedan länge utlovade sak också skall bli verklighet. En uppfordran, som är mycket viktigare, som det visat sig, att intet folk gör något sådant blott av rättskänsla? Alla försök och förslag i den riktningen i Finland hava grusats av den finska majoritetsnationens representanter.

En annan livsfråga är avrustningen, beträffande vilken jag tillåter mig att företräda den tredje ståndpunkten här i dag. Vi ha hört att regeringen tillsatt en försvarskommission, om vars syfte och slutliga resultat vi sväva i den största ovisshet, och i vars instruktion kravet på avrustning, såsom något som med all makt måste eftersträvas, kommer ganska svagt tillsynes, ja förefinnes nästan icke alls. Å andra sidan står herr Trygger, som fortfarande liksom förut tror,

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

att vi i detta fasta försvar ha ett verkligt värn. Tänk ändå, vad det behöves mycken erfarenhet och lidande här i värden för att en människa skall komma underfund med, att våldet och vapnen icke skydda och frigöra oss, utan demoralisera och föra in i olyckor. Vad de gångna fyra åren medfört, tycks icke ha varit nog. Därför skulle vi önska, att åtminstone de skandinaviska länderna framförde till fredskongressens män med lågande övertygelse nödvändigheten av avvärjning. Jag vill också för min personliga del säga, att jag icke känner det ringaste kamratskap med den s. k. »kamraten i vapenrocken». Jag säger tvärtom: »Lägg av detta avskyvärda plagg och bli en civil människa igen, så kan jag ta dig i hand!» Den som konsekvent kämpat för avrustning under många år i riksdagen, kan icke utbyta detta mot någon ny rustning. En beväpnad människa är alltid ett äventyr både för sig själv och för andra och slutar förr eller senare enligt naturlagarna som en bandit.

Allra minst röra de fjorton punkterna vid den sociala frågan. Vad blir det av folkens förbund, om varje medlem inom förbundet dansar på en vulkan?

Till sist den andliga gemenskapen, som ju alltid får sitta emellan. Här skall man skapa en nationernas självbestämmanderätt, men hur skola nationerna sedan kunna kommunicera med varandra? Här skall skapas ett folkens förbund, ett världsparlament med vissa gemensamma inrättningar, men hur skola dessa hundratals nationer kunna förstå varandra, och hur skola de individer, som röra sig på olika plan, komma i någon andlig gemenskap med varandra? Det bör komma en tid, då till och med regeringarna förstå, — nu har det äntligen gått upp för den engelska regeringen, det är, som vore det något särskilt med den trots allt — att det behöves ett världsspråk. Då mången säger: låt oss taga det engelska, är det intressant, att just i England från en regeringens kommitté sida framgått ett strävande för en undersökning om möjligheten för ett konstspråk.

Vad angår förhållandet till Norge och Danmark, så har i tron-talet betonats, att vårt förhållande till dessa länder är det bästa och kommer att ytterligare betryggas. Detta är en glad ehuru icke ny underrättelse, och vi vänta mycket därav för framtiden. Men jag vill säga, att när det gäller denna viktiga fråga att föra fram en fredstanke i världen, är det bekant till och med för den svenska regeringen, ja de sista svenska regeringarna, att det är ganska svårt att förmå danska och norska regeringarna att få någon entusiasm för ett samlat uppträdande utåt i fredsfrågorna; och de utlänningar, däribland även jag, som besökt dessa länder, ha fått ett beklämmande intryck härav. De säga där: Vi äro så små; vi skola icke röra på oss. Det är svårt att bedöma detta för utomstående. Det är möjligt, att danska och norska regeringarna hava särskild anledning därtill. Men då går det icke för sig, att vi följa med på den punkten, utan vi få väl ensamma gå förut, och göra vi det, visar erfarenheten, att även dessa andra regeringar mycket snart komma efter.

Nu har det inom regeringen också tillsatts en kommitté för grundlagsändringar i syfte att befordra och lagfästa ett förtroende-

fullt samarbete mellan riksdagen och regeringen, och det har givits direktiv för detta samarbete. Instruktionen är: »Kontrollen över Sveriges utrikespolitik och medbestämmanderätten i frågor, som röra krig och fred —». Alltså medbestämmanderätten är inskränkt till krig och fred såsom ett direktiv, men icke utsträckt också till avhandlingar och förbund med främmande makter. Exempelvis så sent som 1917, då en motion om den saken förelåg, yttrade dock utskottets majoritet, bestående av liberaler och jag tror även socialdemokrater: »Utskottet finner, att den av motionären förordade principen i och för sig har ett så starkt berättigande, att den i varje fall måste allvarligen beaktas vid en blivande utredning.» Man skulle då kunnat önska och hoppas, att när det nu gavs ett direktiv, även en sådan hänvisning skulle ha skett och att även detta borde omfattas av undersökningen. Nu står man inför det äventyret, att över krig och fred — gamla begrepp som väl snart, helst nu, skola överflyttas till historien — skall riksdagen få medbestämmanderätt, men de stora och viktiga sakerna såsom traktater, som med tiden få allt större betydelse, dem skall riksdagen icke ha medbestämmanderätt uti. Man kan icke säga, att denna framstegslinje är revolutionerande, men kanske den är ett utslag av försiktighet; av vilken anledning känner jag ej.

Det hela slutar väl allenaast med, att det hemliga utskottet kommer att bliva permanent, och den övriga meniga representationen och det övriga folket får behålla sina boskapsförhållanden, d. v. s. det blir fortfarande ett ledarenvälde. Jag har en beklämmande känsla var gång jag kommer tillbaka till riksdagen och ser dessa hyggliga, dugliga och duktiga människor gå omkring och titta uppåt väggarna och se i tidningarna, allt i avvaktan att dörren till det heliga rum, som kallas förtroenderådet, skall öppnas och de skola få order om vad de skola göra.

Det vore än värre, om även hemligheten fortfarande skall breda sin slöja över detta hemliga utskott, ty det är över huvud taget livets erfarenhet, att sekretessen ligger i den mänskliga naturen, och den är lika stor på den yttersta vänstern som på den yttersta högern, när makten kommer dit med sina hävor. Det är åtminstone min erfarenhet.

Emellertid har regeringen nu satt punkten över sekretessen — det är den likgiltigaste fråga, men det är i alla fall pricken över »i», då den förmält, att den redan utsett, åtminstone designerat den person, som skall föra vårt lands runor med den äran vid den blivande fredskongressen. Men man får icke veta, vem denna märkliga människa är. Och varför icke? Det är alldeles obegripligt, men det hör till den gamla regimen och ingår i kutymen.

Det finns nu emellertid en sak bland regeringens åtgärder, som är mycket nyttig och gagnelig, en sak, som verkligen innebär en revolutionerande tanke och är framkastad som en verkligt omdanande tanke och främst av alla sådana. Den återfinnes i eklestikministerens yttrande till statsrådsprotokollet, då han tillsatte undervisningskommittén. Där säger han följande ord: »Kravet på beredande av lika möjligheter för all ungdom, manlig såväl som kvinnlig, att av

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Ports.)

samhället tillförsäkras den utbildning, som den individuella utrustningen medger och som medborgarskapet förutsätter såsom nödvändig, innebär en djup och ofrånkomlig rättvisa.» Det är ett anslag till upphävande av den klasskillnad, som ligger i olika bildning. Den ligger kanske mest i de olika bildningsmöjligheterna. Men konsekvensen är då, att det åstadkommes en djup och ofrånkomlig rättvisa också på det ekonomiska området och särskilt även därför att, kunskapen därigenom icke blir ett privilegium för förmögenheten. Uttalandet till statsrådsprotokollet berör ej detta ämne, men motsäger icke heller saken.

Vid tillsättandet av jordkommittén skulle regeringen haft ett tillfälle att yttra några sådana ord på det materiella området, som eklektiskastikministern tillät sig fälla på det andliga området. Han skulle ju t. ex. kunnat göra det med följande uttryck: »Jorden och dess rikedomar tillhöra alla, den brukas endast för sina förnuftiga ändamål och fridlyses från de strider, för vilka den utgör den förnämsta tummelplatsen.» Emellertid, i denna punkt är statsrådets yttrande betingat av den gamla politiken, men det är i alla fall en god vilja, och det är väl värt att taga fasta på denna goda vilja, ty då går det lättare att komma vidare, än om man börjar med att bemöta ett gott initiativ med illvilja.

Jag skulle kunna sammanfatta den nya politik, som åtminstone jag skulle vilja vara med om, om det gavs tillfälle därtill, och det vore en samlad rörelse bland alla människor att förvandla alla människor till en broderlig medelklass, en broderlig mänsklighet utan klasskillnad och på samma gång kultivera själarna för att ett sådant tillstånd må kunna upprätthållas.

Då först kommer också ett berömt yttrande av vår nuvarande talman att bekräftas, vilket jag på den tiden trodde vara sant, men sedan fått erfarenhet om, att det ej var riktigt. Om det blir någonting av det program jag nu talat om, då först kan jag instämma med honom i hans bekanta ord: »Man säger att massorna äro lättleda, men försök att leda dem baklänges!»

Greve Lagerbjelke: Herr greve och talman, mina herrar! Jag skall söka att i något större mån än den föregående talaren sysselsätta mig med Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets tillstånd och behov, vars remiss dock i dag föranlett detta plenum. Jag vill då börja med att, då någon redogörelse för riksgäldskontorets finansiella mellanhavanden med statsverket icke lämnas i statsverkspropositionen, men en sådan torde vara av intresse, i sådant avseende meddela några siffror, dock icke allt för många.

Nämnda mellanhavanden voro, i följd av riksgäldskontorets förskott till 1918 års tre rikstater, rätt komplicerade, men hava i och med utgången av år 1918 i väsentlig mån förenklats.

Vid 1918 års början utgjorde kassaförstärkningarna till stats-

kontoret 184 miljoner men ha under året växt till 335 miljoner. Härförutom hade riksgäldskontoret en annan betydande fordran hos statskontoret, nämligen anslaget å tilläggsstaten till avbetalning av tillfälliga lån, i runt tal 162,6 milj. Riksgäldskontorets fordran hos statskontoret uppgick alltså vid årsskiftet till sammanlagt 497,6 eller i det närmaste $\frac{1}{2}$ miljard.

Å andra sidan hade statskontoret under sistlidna december månad för tillfällig förvaltning till riksgäldskontoret överlämnat kassabehållningar å ej mindre än 230 miljoner kronor, och statskontoret hade därjämte att fordra ett tillskott från 1918 års riksstat av tillfälliga lånemedel å 135,6 miljoner. Å anslag att bestridas av lånemedel, förskotterade av statskontoret, hade detta att fordra 58,6 miljoner. Härtill kommer ett oreglerat belopp lånemedel från 1917 års riksstat å 27 miljoner kronor.

Mot riksgäldskontorets sammanlagda fordran hos statskontoret å	497,6 milj.
svarade sålunda en statskontorets fordran hos riksgäldskontoret å	451,3 »
med ett saldo statskontoret till last å kronor	46,3 »

Genom kvittningar hava dessa fordringar och skulder vid årsskiftet reglerats och de båda förvaltningarnas inbördes förhållande blivit väsentligt klarare och överskådligare.

(Efter denna reglering har riksgäldskontoret nu endast en fordran för kassaförstärkningar till statskontoret å	172,3 »
--	---------

Å andra sidan äger statskontoret en fordran hos riksgäldskontoret för dit överlämnade kassabehållningar å	126,0 »
---	---------

Saldot statskontoret till last, 46,3 miljoner kronor, har genom denna reglering icke förändrats, men statskontorets skuld för kassaförstärkningarna har kunnat nedbringas med 162,6 milj. på samma gång som riksgäldskontorets skuld för emottagna statsöverskott minskats med omkring 104 miljoner kronor.

Betydande förskottsutgifter, som förut svävat utanför statsregleringarna, hava samtidigt införlivats med budgeten.

Under 1918 har riksgäldskontorets ställning till statskontoret förbättrats med omkring 103 miljoner kronor. Dock erinras därvid om att vid 1918 års början kvarstod ovanberörda anslag å 27 miljoner kr. oreglerat.

I detta sammanhang bör vidare meddelas, att av statskontorets till riksgäldskontoret för tillfällig förvaltning överlämnade medel under innevarande år hittills återbetalts tillhopa 22 milj. kr.; kommande hela det återstående beloppet antagligen att snart nog återfordras.

Ett annat ämne, som jämväl torde intressera, är kommissionernas finansiella ställning; och kan jag i sådant avseende anföra följande.

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)* *Kommissionerna hade under gårdagen följande skulder till riksgäldskontoret:*

Folkhushållningskommissionen	kr. 244,760,025: 64
Industrikommissionen	» 7,053,747: 42
Bränslekommissionen	149,759,309: 83
samt en skuld för av riksgäldskontoret förskot-	
terad ränta å	2,598,299: 22 » 152,357,609: 05-
	<hr/>
	Summa skulder kr. 404,171,382: 11

Å kommissionernas rörelsekapitals fonder återstå odisponerade:

för Folkhushållningskommissionen	kr. 105,239,974: 36
» Industrikommissionen	» 42,946,252: 58
» Bränslekommissionen	» 240,690: 17
	<hr/>
	Kr. 148,426,917: 11

Härtill kommer statens krigsförsäkringskommissions rörelsekapital . Kr. 25,000,000: —
som är helt och hållet odisponerat.

Riksgäldskontorets skuld för av bankkrediten å 550 milj. kr. dispo-
nerade belopp utgör kr. 403,417,670: 59

Scenska Kronkreditaktiebolagets skuld

å 100 miljoners krediten utgör Kr. 44,000,000: —

Beträffande kommissionernas medelsbehov torde man kunna säga, att kulmen är uppnådd, om man dömer av kommissionernas anspråk på riksgäldskontoret.

Under det att sålunda F. H. K. under större delen av senare halvåret 1918 regelbundet med korta mellanrum lyftat belopp i poster å minst 5 milj. kr. (sammanlagt 139 milj. kr.) hava från november månads mitt dessa uttag upphört, med undantag endast av en post i december och en post i januari å sammanlagt 10 milj. kr. Å andra sidan har kommissionen i dagarna återbetalat ett belopp av 7 milj. kr.

Industrikommissionen har icke sedan den 20 september lyftat något belopp i riksgäldskontoret men har däremot under september—november återbetalat 6 milj. kr. och nu i januari ytterligare 2 milj. kr.

Statens krigsförsäkringskommission har icke alls tagit i anspråk anvisat rörelsekapital utan har istället tillhandahållit riksgäldskontoret lån å avsevärda belopp.

Bränslekommissionen åter har tillfullo utnyttjat sitt rörelsekapital, vilket till och med icke varit tillräckligt för kommissionens behov.

Att redan söka göra några beräkningar över den sannolika förlusten av kommissionernas verksamhet vore givetvis lönlös möda. Så mycket är dock visst, att densamma bliver av sådan omfattning.

att den är av den största betydelse vid bedömande av statens allmänna finansiella ställning.

Vad nu vidare själva budgeten beträffar, så har under senare år, såsom under rådande förhållanden naturligt varit, på inkomstsidan tyngdpunkten alltmera förlagts på den direkta beskattningen; och är detta jämväl framträdande i nu föreliggande förslag. Visserligen, och lyckligtvis, är det ingen som helst likhet i detta avseende med förhållandena i det stora föregångslandet i öster, där, enligt vad en trovärdig person uppgivit, inkomst- och förmögenhetsskatten f. n. uppgår till 105 % av de stora inkomsterna, d. v. s. hela inkomsten tages och därutöver 5 % såsom ett slags straff. I allt fall äro de direkta skatterna här i landet mycket betungande; och finansministern framhöll jämväl i den debatt, som i november månad nästlidet år hölls i andra kammaren vid remissen av den kungl. dyrtidspropositionen, att vissa inkomsttagare nu skattläggas till 63 % av inkomsten, och att de, som hava medelinkomst, affärsdrivande företag och andra, äro uppe i 25—30 %.

I själva verket utgå de direkta skatterna numera med så oerhörda belopp, att desamma ej blott utgöra en fara för kapitalbildningen och näringslivet i landet utan även, vilket särskilt är av intresse ur min synpunkt, måste verka försvårande vid statens upplåning, på vilken, av allt att döma, fortfarande komma att ställas mycket stora anspråk.

Därest nu, enligt vad finansministern och även jag för min del antager, konjunkturerna i det hela bliva vikande åtminstone för den närmare framtiden, måste detta självfallet verka en minskning av de direkta skatterna t. o. m. om man räknar med en ytterligare åtdragning av skatteskruben, hur föga tillräddig en sådan än må vara. Då nu av skäl, som finansministern jämväl berör, statens utgifter kunna förväntas bliva mycket höga, måste i så fall ersättning beredas på annat håll.

På vad sätt detta må kunna ske, vill jag i detta sammanhang ej beröra i annan mån, än att jag vill uttala, att, enligt min uppfattning, ersättning, åtminstone i tillräcklig omfattning, ej står att erhålla från statens affärsverksamhet.

Avkastningen av denna har visserligen t. o. m. 1917, då den uppgick till sitt högsta belopp eller 79,5 milj. kr., inbragt avsevärda summor; men har sedermera en betänklig vändning till det sämre inträffat. För år 1918 beräknades ett överskott av 60,070,000 kr., varav från statens järnvägar 21,5 milj. kr. Nu meddelas emellertid i den kungl. propositionen, att, därest alla affärsverken tagas under ett, synes verksamheten under nämnda år komma att medföra, fränsett beräknad förlust å statens järnvägar till belopp av 30 miljoner kronor, en inkomst för statsverket, som med nära 20 miljoner kronor understiger vad i riksstaten påräknats. Enligt denna beräkning skulle sålunda slutresultatet bliva en inkomst av något över 10 miljoner kronor.

Emellertid kan jag ej finna annat, än att förlusten å statens

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

järnvägar varit avsevärt större än vad i statsverkspropositionen beräknats.

Till en början vill jag därvid framhålla, att under 1918 från statskontoret på grund av kungl. brev i olika poster till järnvägsstyrelsen såsom rörelsekapital under tiden till och med mitten av juni månad utbetalats ej mindre än 77 miljoner kronor, sålunda 47 miljoner kronor utöver den beräknade förlusten; och förefaller det mig synnerligen anmärkningsvärt, att Kungl. Maj:t ansett sig kunna under pågående riksdag utan dess medgivande bemyndiga statskontoret att utbetala så stora belopp. Vidare är att märka, att till statens järnvägar såsom extra dyrtidstillägg anvisats ett belopp av 19 miljoner kronor. Att i varje fall förlusten å statens järnvägar för 1918 härmed ökats med detta belopp lär med fullt fog kunna antagas. Härtill kommer dock tyvärr, att, enligt vad känt är under årets sista månader, i och med världskrigets upphörande, trafiken å statens järnvägar undergått en högst betydande minskning, vilken måste ytterligare försämra årsresultatet.

Sammanlägges nu allt detta, kommer med all visshet att för år 1918 uppstå en avsevärd förlust av statens affärsverksamhet i sin helhet.

Vad innevarande år beträffar hava inkomsterna av nämnda verksamhet beräknats till 47,7 miljoner kronor, därav ingen del beräknas från statens järnvägar.

För 1920 beräknas visserligen inkomsterna av statens affärsdrivande verksamhet till 89,9 miljoner kronor, varav 44 miljoner kronor från statens järnvägar. Denna inkomstberäkning synes mig dock i likhet med den för innevarande år med enfarenheterna från 1918 vara alltför optimistisk, särskilt i fråga om statens järnvägar. I sitt staföförslag yttrar jämväl järnvägsstyrelsen, i fråga om de förutsättningar, på grund av vilka sagda resultat skulle kunna ernås, att »för närvarande icke synes föreligga sådana omständigheter, som i det hela göra uppfyllandet av dessa förutsättningar osannolikt». Det är bra litet. Finansministern uttalar sig ock i motiveringen till inkomstberäkningen, i nu berörda avseende och med mycket skäl ganska pessimistiskt.

Vad angår anledningen till den inträffade försämringen i avkastningen av statens affärsverksamhet, är denna givetvis i allt väsentligt att söka i konjunkturerna.

Utän att vilja uttala något som helst klander mot de högt förtjänta och för sina uppgifter varmt intresserade män, som för närvarande leda statens produktiva verk, kan jag dock i detta sammanhang icke annat än framhålla, att, enligt all erfarenhet, staten såsom ekonomisk företagare i regel aldrig kan uppnå samma resultat som den enskilde; och gäller detta desto mera ju brydsammare tiderna äro. Den, som i detta avseende hyst någon tvekan, synes mig böra hava fått denna undanröjd genom kristidskommissionernas verksamhet. Jag vill emellertid lika litet i fråga om deras ledare som förut i fråga om de ordinarie verkens uttala något personligt klander. De hava utan tvivel gjort sitt bästa, även om många misstag be-

gåtts och nödiga åtgärder underlätits. Men det har varit själva systemet, som, kanske även i någon mån på grund av anordningarnas tillfällighet, helt enkelt ej kunnat fungera på ett tillfredsställande sätt. De svårigheter det gällt att övervinna hava jämväl varit oerhörda.

För att näringslivet må kunna möjligast praktiskt utvecklas lär det emelleitid vara nödvändigt, att kommissionernas verksamhet så snart ske kan avvecklas; och har det även i årets trontal uttalats, att de statliga regleringarna på näringslivets och folkförsörjningens område böra så snart som möjligt avvecklas.

Angående sättet för denna avveckling hava överrevisorerna vid statskommissionerna uttalat sig uti en till Kungl. Maj:t den 16 december 1918 ingiven skrift. Överrevisorerna förklara sig däri till en början hava uppmärksammat, hurusom i särskilda fall vissa kommissioner i fråga om prissättning för varor, som genom kommissionen tillhandahållits, tillämpat grundsatser, som synas företredesvis hava åsyftat att bereda statsverket skydd mot affärsförlust men därvid för den konsumerande allmänheten åstadkommit ett prisläge, som under inträffade omständigheter torde innefatta en eljest icke erforderlig fördyring. I den mån statens affärsdrivande kommissioner lägo inne med lager, inköpta till av krigsförhållandena betingade höga pris, framställde sig, fortsätta överrevisorerna, de båda alternativen att antingen med tillämpning av den statliga myndigheten reglera den fria tillförseln för att sälunda utan förlust avveckla kommissionernas affärer eller ock att, med frigivande av handeln, bereda den fria prisbildningen normalt utrymme och påtaga staten den förlust, som de ändrade förhållandena i och för sig kunde föranleda. Överrevisorerna förordade för sin del den senare vägen och förklarade, att det enligt deras uppfattning näppeligen kunde betraktas annorledes än såsom en anomali, därest, efter det att världsmarknadens varuutbyte vunnit en lättnad, som medförde prisens förbilligande, staten skulle låta sina tillfälliga organ med vidsträckt prövningsbefogenhet genom prohibitiva åtgärder stäcka denna prisutjämning och ålägga konsumenterna ett fortsatt dyrtidstryck på ett sätt, som torde kunna sägas beröra riksdagens beskattningsrätt. Det borde ej vara en statsuppgift att med konstlade åtgärder uppehålla en fördyring, som vore motsatsen till statsingripandets ursprungliga syfte.

Jag förbiser ej, lika litet som överrevisorerna, att åtgärder i enlighet med denna uppfattning måste för statens finanser bliva mycket betungande och säkerligen för riksgäldskontorets del medföra sina konsekvenser; men anser jag fördelarna vara så övervägande, att jag för min del utan tvekan till fullo instämmer uti vad överrevisorerna anfört.

Lika önskligt, för att ej säga nödvändigt, är, att de i samband med förra årets ententeavtal tillkomna importföreningarna så snart ske kan avvecklas. De vila i många fall såsom en tung boia på importen och näringslivet samt verka därvid i hög grad prisfördy-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

rande. Med bästa vilja torde även många gånger mannamån vara svår att undvika.

I detta sammanhang bör även beaktas, att en del enskilda företagare, vilka under kristiden i samråd med och efter överenskommelse med kommissionerna upptagit tillverkning av för landet nödvändiga varor, vid fri import från utlandet skulle lida ansevärliga förluster å sin anläggningskostnader. Det synes då vara med billighet överensstämmande, att vid importens frigivande av statsmedel giva skälig ersättning åt dessa företagare. Att i sådana fall i stället bereda ersättning genom att hindra importen och därigenom på konstlat sätt uppehålla prisen till förfång för näringslivet synes mig ej böra ifrågakomma.

Detta lär emellertid förekomma. Så har t. ex., enligt vad jag erfarit, ett av våra större ämbetsverk, vilket från utlandet erhållit anbud på ett större parti materiel, i varje fall ej ännu kunnat erhålla vederbörande importförenings tillstånd till införseln. I stället har erbjudits samma vara till ett så mycket högre pris, att skillnaden skulle uppgå till närmare 1 miljon kronor.

Till sist således: de restriktioner av alla slag, vilka hindra näringslivet, måste ofödröjligen bort.

Herr Ericsson, Aaby: I statsverkspropositionens avdelning för inkomster står, att statsrådet och chefen för finansdepartementet tänker taga 20 miljoner kronor »genom spirituosaaccis, så anordnad att en förhållandevis hög avgift skulle uttagas å all utminuterad spirituosa, som försäljes utöver viss fastställd accisfri mängd». Jag måste uppriktigt erkänna, att detta sätt icke tilltalar mig. Jag tycker, att i en tid som denna, då vi stifta lagar mot oskälig prisstegring, är det staten föga värdigt att på detta vis höja priserna till den grad, som ställts i utsikt, särskilt som, efter vad vi sett i pressen, man skulle gå därhän, att en butelj av dessa varor skulle säljas för ända till 50 kronor. Jag ställer mig ytterst tveksam till något sådant, men jag tager för givet, att statsrådets och chefens för finansdepartementet egna meningsfränder nog torde taga hand om denna sak och skänka den det bemötande, som den enligt min mening förtjänar.

Men det är ej så mycket mot vad som står i statsverkspropositionen angående spritfrågan som jag riktar mig, som mot vad som *icke* står där. Då vi, som herrarna erinra sig, i riksdagen fattade beslut angående försäljningen av rusdrycker, vilket beslut sedermera tog form av Kungl. Maj:ts nådiga förordning nr 340 angående sådan försäljning, framgår därav alldeles tydligt, att man tänkt sig en jämförelsevis fri partihandel med vin. Men hur har det i verkligheten gestaltat sig? Jo, genom energiska manipulationer från aktiebolaget Stockholmssystemet har det gått därhän i närvarande stund, att faktiskt hela den svenska sprithandeln monopoliserats hos detta bolag och dess dotterbolag. Jag riktar den frågan till statsrådet och chefen för finansdepartementet, om han har sig detta förhållande bekant och om det skett med Kungl. Maj:ts medgivande?

Att det skett med kontrollstyrelsens, torde vi alla veta. Emellertid är det ju allmänt känt, huru tveksam riksdagen ställer sig mot monopol. Hur var det, när monopolen angående tobaken var före? Tro herrarna då, att riksdagen skulle önska, att i strid mot det uttalande, som gjordes vid tillfället för denna lagstiftning, denna sprithantering skulle monopoliseras till statens förmån? Jag tvivlar i hög grad därpå. Jag tror icke, att de organiserade nykterhetsvännerna, till vilka jag icke hör, skulle vara vidare hågade för, att staten skulle taga sin inkomst därifrån. Och jag tror icke, att vi övriga nyktra, men icke absolutistiska medlemmar av riksdagen äro vidare förtjusta i monopoltanken med monopolen oavvisligen åtföljande prisförhöjning och dåliga varor. Under sådana förhållanden har jag, då detta icke finnes omnämnt vare sig i berättelsen om vad i rikets styrelse sig tilldragit eller i statsverkspropositionen, ansett mig böra fästa regeringens uppmärksamhet på denna sak. Vi ha visserligen under kris-tiden vant oss vid, att med svenska folkets urgamla rätt att sig självt beskatta har det varit si och så bestämt, men jag tror icke, att under normala förhållanden och i övrigt det svenska folket är hågat för att genom monopolbildning i allmänhet och i all synnerhet icke, om den införes på bakvägar, låta sig beskattas, utan att däremot inlägga en gensaga. Och det är en sådan gensaga jag för min del velat göra vid detta tillfälle. Jag vill även uttala den förhoppningen, att Kungl. Maj:t har sin skärpta uppmärksamhet på hithörande förhållanden.

Utöver vad jag sålunda sagt har jag intet yttrande.

Herr Roos: Herr greve och talman, mina herrar! Under de år, 1861—1917, som statens järnvägar lämnat sin tribut till vår budget, har beloppet av denna tribut under de skilda åren varit mycket varierande. Det höll sig de första åren under en miljon kronor. Nåde 1896 upp till 10 miljonerssiffran för att år 1915 uppgå till ett belopp av mellan 27 och 28 miljoner kronor. Därefter stätt i sjunkande, uppgick överskottet år 1917 till föga mer än 7 miljoner kronor för att påföljande år visa ett högst betydande underskott. Denna förlust är uti föreliggande statsverksproposition beräknad till cirka 30 miljoner kronor, men är härvidlag att märka, att till personalen under ifrågakvarande år utgående extra krigstidshjälp egen-domligt nog icke blivit inräknad — detta har även av en föregående talare blivit påpekat. Medräknas denna, kommer bristen att uppgå till i runt tal 50 miljoner kronor, eller, med andra ord, förutom att det icke lämnas någon ränta på i anläggningarna nedlagda 754 miljoner kronor, tarvas ett belopp av ett halvt hundratal miljoner kronor för att hålla trafiken i gång.

För ingen är det obekant, att kostnaderna för järnvägarnas drift under de senare åren undergått en ofantlig stegring, icke blott med avseende på bränsle och smörjolja samt materielens underhåll, utan även, och kanske mest, med hänsyn till personalens löningsförhållanden. Men det vill synas, som om dessa faktorer icke vore tillräckliga för att förklara en sådan skillnad mellan driftresultaten

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forte.)

under de så nära varandra liggande åren 1916 och 1918 som 70 å 80 miljoner kronor — det förra året plus 27 miljoner kronor och det senare minus 50 miljoner kronor. Om man vill lägga hela anledningen till det dåliga ekonomiska utbytet under år 1918 på ovan anförda ökade kostnader, så måste man också förvänta sig, att landets enskilda järnvägar, vilka för brists avhjälpande icke kunna vända sig till en hjälpsam riksdag och vilka dessutom årligen måste utgiva betydande belopp i och för förräntande och avbetalning av obligations- och andra lån, måste befinna sig i fullkomligt nödläge. Men så är icke förhållandet, utan ha dessa banor, snart sagt utan undantag, under de sista åren i högst betydlig grad förbättrat sin ekonomi. Sålunda visar statistiken, att trafiken å landets enskilda järnvägar, sedan driftskostnaderna blivit frändragna, men innan avskrivningar blivit verkställda, under 1918 års nio första månader lämnat en behållning av 36,800,000 kronor, samtidigt varmed förlusten å statsbanorna be- löpte sig till 33,500,000 kr.

Gentemot den uppfattningen, att de enskilda järnvägarna ha så ringa betydelse för våra samfärdsförhållanden, att någon paral- lell icke rimligtvis kan dragas mellan dem och statsbanorna, må det tillåtas mig påpeka, att medan statsbanorna ha en utsträckning av 5,300 kilometer, mäta de enskilda järnvägarna ett kilometertal av 9,500 kilometer.

Frågan rörande det ekonomiska utbytet av våra statsbanor är för landets budget av en så utomordentligt stor betydelse, att den säkerligen kommer att av vederbörande departementschef ägnas den uppmärksamhet den förtjänar. Sett mot bakgrunden av dessa nu påpekade förhållanden förefaller det, som om den tid herr statsrå- det och chefen för kungl. civildepartementet valt i och för verkstäl- landet av en omfattande utredning rörande förstatligandet av en del enskilda järnvägar, vore synnerligen olämplig. Spåren mot ett fort- satt förstatligande av industrier eller dylika anläggningar äro san- nerligen avskräckande.

Herr Dahl: Herr vice talman! Jag anhåller att i anslut- ning till remissen av sjätte huvudtiteln få med några ord vidröra ett ärende, som nyligen har av Kungl. Maj:t avgjorts på civilmini- sterns föredragning.

Kungl. Maj:t har, som torde vara för kammaren bekant, för- ordnat om hållande av urtima landsting inom viss tid, under februari månad, för fastställande av ny indelning av valkretsarna för landstingsmannaval jämte det antal landstingsmän, som skall för varje valkrets utses, samt valkretsarnas fördelning i grupper, i en- lighet med de bestämmelser, som av urtima riksdagen antogos. Jag skall givetvis icke i detta sammanhang beröra den konstitutionella sidan av denna åtgärd. Jag vill emellertid inte underlåta att be- tona, att för åtskilliga av de ledamöter av särskilda utskottet som medverkat till det ifrågavarande beslutet denna Kungl. Maj:ts åt- gård kommit som en fullständig överraskning. För min del har

jag mycket svårt att fatta, hur denna Kungl. Maj:ts åtgärd kan stå i överensstämmelse med de av riksdagen beslutade och av Kungl. Maj:t fastställda övergångsbestämmelserna. Enligt dessa bestämmelser skall vad i § 2 enligt dess nya lydelse stadgas vid val av landstingsmän gälla, sedan landstinget enligt de i samma lagrum angivna grunder fastställt ny indelning av valkretsarna jämte det antal landstingsmän, som skall för varje valkrets utses. Tillika är som allmän regel föreskrivet, att förordningen träder i kraft den 1 mars 1919. Denna citerade särskilda bestämmelse har, såvitt jag förstått, alls icke till syfte och kan heller inte enligt sin ordalydelse tolkas så, att tillämpningen av landstingsförordningen skulle i denna del ryckas fram. Landstingsförordningen gäller faktiskt icke förr än den 1 mars 1919, och denna nya indelning, som Kungl. Maj:t nu har påbjudit skola ske med tillämpning av förordningens bestämmelser, kommer sålunda att verkställas på grundval av bestämmelser, som ännu icke äro tillämpliga.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Men läser man vidare i denna övergångsbestämmelse, blir det efter min mening fullt tydligt, att av reella skäl en sådan tillämpning är utesluten. Här kommer nämligen som ett sista stycke i denna punkt i övergångsbestämmelserna: »och skall sådant fastställande ske senast vid lagtima landstinget år 1921». Sålunda har härmed tydligen utsagts, att landstingets befogenhet i detta avseende lagts inom denna ram, vars yttersta gräns är landstinget 1921. Har landstinget vid detta sammanträde fullgjort indelningen, så har landstinget ställt sig till efterrättelse förordningens föreskrifter. Till något tidigare datum är det för landstinget icke av nöden att träffa avgörande i frågan. Jag har erfarit, att den motsatta uppfattningen, den meningen, att Kungl. Maj:t genom direkt förfogande skulle kunna föranleda en indelning av landstingsvalkretsarna redan nu, skulle stödja sig på ett uttalande till statsrådsprotokollet av föredragande departementschefen. Jag ber att få citera detta. Civilministern säger där följande: »För tillämpning av likställigheten mellan städer och landsbygd i avseende å grunderna för bestämmande av antalet representanter i landstinget kräves, att landstingen jämlikt § 2 i landstingsförordningen företagit indelning i valkretsar och fastställande av det antal landstingsmän, som skall för varje valkrets utses, ävensom fastställt valkretsarnas fördelning i grupper. Skola berörda nya grunder för landstingens sammansättande kunna tillämpas redan vid det påbjudna landstingsmannavalet 1919 måste således därförut valkretsindelning hava av landstinget beslutats, vilket kan ske vid i god tid före valet (t. ex. i februari 1919) utlysta urtima landsting. Då det emellertid kan befinnas mindre påkallat att redan nu bestämma sig för den något omständliga åtgärden med urtima landsting inom hela riket för nyssnämnda ändamål, har föreskrivits, att den nämnda valkretsindelningen, därest den ej tidigare ägt rum, skall företagas sist av 1921 års landsting, varmed först valen år 1922 finge äga rum efter den nya valkretsindelningen och således utjämningen mellan land och stad först vid nämnda val komme i tillämpning.»

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Jag förmenar, att just genom de sista raderna i detta statsrådets yttrande på ett fullkomligt riktigt sätt återgivits innebörden utav övergångsbestämmelsen, såsom den avfattats, och denna innebörd kan efter min mening på intet sätt ändras eller till sin verkan förminskas genom en på administrativ väg företagen åtgärd.

Jag ber att få försäkra, att det ingalunda är min avsikt att genom denna frågas upptagande ge anledning till en formalistisk diskussion. Detta är verkligen ett mycket maktpåliggande reellt spörsmål. Jag tillät mig under frågans behandling i särskilda utskottet framhålla, huruledes det vore önskvärt, att dessa lagbestämmelser om ändrad valkretsindelning lösgjordes från sammanhanget med lagförslaget i övrigt, och att man hos Kungl. Maj:t begärde ett nytt förslag i denna del, med den motiveringen just, att det inte var någon tanke och avsikt, att dessa bestämmelser skulle kunna komma till tillämpning under denna vår, utan först vid en ganska långt framskjuten tidpunkt, och vid denna motivering av mitt framställda yrkande möttes jag på intet håll av någon motsägelse inom utskottet. Jag är därför förvissad om, att det var utskottets enhälliga uppfattning, såvitt den kom till uttryck, att denna valkretsindelning icke skulle kunna påkallas på sätt som skett, och i själva verket är det orimligt att så göra, därför att den nu icke kan företagas i en ordning, som är tillfredsställande.

Mina herrar, vi skola dock betänka, att ett stort antal av landstingens ledamöter — och jag vågar säga, att det gäller i stor utsträckning just dem, som verkligen medverka till landstingens beslut — äro upptagna just vid denna tidpunkt av krävande riksdagsarbete. De ha knappast tillfälle att företaga långa, kostbara och tidsödande resor hem för att verkställa detta arbete, som då kommer i stor utsträckning att bli anförtrott åt inkallade suppleanter. Nu kan man visserligen säga, att länsstyrelsen skall upprätta förslag. Men det veta de herrar, som deltagit i landstingsarbetet, att ofta och på goda grunder företagas ändringar i Konungens befallningshavandes förslag, och det är landstingen, som i detta avseende ha att träffa de avgörande besluten. Jag vågar säga, att genom den ordning, vari ärendet nu bragts till företagande, beskäres för landstingen i stor utsträckning möjligheten att kunna komma till ett gott och lyckligt resultat, och här gäller det dock att skapa förutsättningar för något så grundläggande som tillämpningen av de nya rösträttsbestämmelserna, som skola avgöra första kammarens sammansättning. Det är en möjlighet, och man kan inte neka till att det är en stor möjlighet, att genom den ordning, i vilken denna fråga nu lägges fram, man skapar en situation, som blir högst märklig och även högst betänkelig. Landstingens rätt över valkretsindelningen är suverän. Konungens befallningshavande har endast förslagsrätt. Landstinget kan visserligen därutinnan ställa sig till efterrättelse Konungens befallningshavandes direktiv, men landstinget har icke någon skyldighet att besluta annorlunda, än landstinget finner lämpligt. Landstingets beslut i denna del kan inte heller, såvitt jag förstår, överklagas. Om då ett landsting förklarar: »vi

äro icke beredda att företaga denna nya valkretsindelning, utan vilja behålla den gamla», under det ett annat landsting följer direktivet och verkställer valkretsindelningen, då är det inte endast denna valkretsindelning, som blir olika, utan även representationsrätten för städerna, vilken i ena landstinget kommer att tillämpas enligt de nya bestämmelserna och i det andra landstinget efter de gamla. Jag kan inte förstå annat, än att man kommer uti ett synnerligen betänkligt läge genom detta förfarande. Hade man gått tillväga så, som jag åtminstone förmenar, att man borde ha gjort. d. v. s. låtit landstingen reglera detta själva, skulle den möjligheten ha varit utesluten, att det ena landstinget skulle förfara annorlunda än det andra, därför att landstinget icke har möjlighet att på eget initiativ åstadkomma urtima landsting till en sådan tidpunkt. att beslut om ändring av valkretsindelningen skulle ha kunnat fattas före marsvalet i år, och sedan skulle icke förekomma nytt val i riket förrän 1922. Sålunda skulle valkretsindelningen över hela riket ha ägt rum först till valen 1922 och vid dessa ovillkorligen full jämställighet inträtt.

I avseende å tillämpningen av dessa nya bestämmelser föreskommer också, enligt vad jag här av författningssamlingen inhämtat, en egendomlighet, som jag skall be att i detta sammanhang få beröra. Det gäller Kungl. Maj:ts anvisningar uti avseende å indelning i valdistrikt. Dessa anvisningar ha givits i en kungörelse, som utkommit från trycket den 8 januari 1919. I denna kungörelse föreskrives, att kommunalstämma för beslut om viss valdistriktsindelning skall hållas före den 15 januari 1919. »och skall följaktligen beträffande kungörelse av sådan stämma gälla, vad i § 16 i förordningen om kommunalstyrelse på landet stadgas i fråga om ärende, som fordrar skyndsamt handläggning», d. v. s. detta ärende angående valdistriktsindelningen skulle sålunda kunna företagas på stämman samma söndag, då ärendet hade blivit kungjort. Ett så utomordentligt maktpåliggande ärende som detta att bereda ordningen för valmännens bekvämliga deltagande i valen skall sålunda här drivas fram på det sättet, att flertalet utav de intresserade icke på något sätt skall få kunskap om detta ärendes förekomst å stämman. Jag frågar er, mina herrar: är det något, som kan anse, att detta är en riktigt tillbörlig beredning av detta så utomordentligt maktpåliggande ärende? Det framställdes i särskilda utskottet mycket enträgna vädjanden, att vi måtte få hela detta valförfarande uppskjutet till sådan tid, att det kunde med trygghet och i ordning utformas. Det framställdes yrkande, att vi måtte få uppskov till juni månad. Men detta påstods vara omöjligt: folket skulle ha dessa val så snart som det låte sig göra. Man satte gesten framför saken. Nu visar det sig, hur det i själva verket kommer att skära sig, när man skall på detta sätt i sådan hast gå fram. Herrarna ha nog observerat, att även i liberala ledande tidningsorgan man framställt vädjanden, att en förändring måtte göras och att ett uppskov måtte ske. Ja, det finnes verkligen de mest allvarliga grunder för att man bör bli bönhörd i dessa anspråk, och att det

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

inte varit några partipolitiska bighänsyn, som stått bakom dessa anspråk, är sålunda tydligt.

Nu vet jag inte, huruvida det, sedan dessa åtgärder vidtagits från Kungl. Maj:ts sida, över huvud taget är möjligt att göra någon förändring, men det vill jag redan nu för min del ha sagt, att jag tror, att man utan någon som helst politisk meningsskiljaktighet skulle kunna enas om att överväga, huruvida det icke låter sig göra att få en anordning, som tillgodoser de berättigade och välgrundade anspråken att valmännen skola ha tillfälle att överväga och bidra till den lämpligaste anordningen av själva valförfarandet.

Herr Cla^sson: Jag skall, herr vice talman, anhålla att få uttala mig om ett par frågor, av vilka den ena direkt beröres i statsverkspropositionen och den andra kan sägas angå rikets inre ställning i allmänhet.

Den förra frågan är frågan om tjänstemännens ställning och det tryck, som dyrtiden utövar på dem. Det är sant, att under fjolårets både lagtima och urtima riksdagar beviljats krigstidstillägg, som i åtskilliga fall gingo så pass högt, att de närmade sig eller uppgingo till den då inträdda stegringen av levnadskostnaderna. Men med en stegring av levnadskostnader, som uppgått till omkring 150 % och i vissa fall ännu högre, till bortåt 200 % o. s. v., är givetvis en löneökning, som i de högre graderna stannar vid 40, 50, 60 å 70 %, om också tacksamt mottagen, dock icke sådan, att den på långt när täcker behovet och borttager trycket. Det mesta lägges i dessa grader på löntagarens egen skuldra, och när penningvärdet minskats med en tredjedel, är det lätt att räkna ut, vad även de högre lönerna faktiskt motsvara. 6,000 kr. nu äro inte mer än 2,000 kr., kanske knappt det, vid krigets början, 9,000 kr. nu äro inte mer än 3,000 kr. före kriget, och herrarna kunna lätt föreställa sig själva, om vid tiden för krigsutbrottet sådana löner som 3,000 kr. eller 2,000 kr. kunde anses särskilt lockande för att draga till sig dugande folk, av de bäst kvalificerade, med en lång och dyr specialutbildning bakom sig. Men större dragningskraft ha faktiskt för närvarande icke sådana löner som på 6,000 och 9,000 kr., för att nu taga dessa exempel.

Nu veta vi ju, att en kommitté är tillsatt för att förbereda en mera genomgripande lösning av dessa frågor, och dess tillsättning har man ju hälsat med glädje, men jag skall då tillåta mig att uttala det önskemålet, att den kommittén måtte upptaga frågan om lönereglering efter prisnivån, löneroglering efter en glidande skala, efter markgång, som det förut hette. Jag tror, att man endast på den vägen skall kunna nå ett tillfredsställande resultat.

Nu kanske någon vill säga: ni är ämbetsman själv, ni bör därför inte tala om dessa saker, ni är jävig. Jag tror emellertid, att varken riksdagen eller staten över huvud taget brukar tillämpa ett sådant jäv. Är det inte fastmera så, att vi i allmänhet här vid frågors avgörande gärna höra på och verkligen fästa ett visst avseende vid vad den har att säga, som närmast känner till, var skon verkligen klämmer? I industrifrågor äro vi angelägna att höra industridkare,

i jordbruksfrågor jordbrukare, och i arbetarfrågor veta arbetarna mycket väl att göra sina synpunkter gällande. Dessutom är det, mina herrar, så, att frågan om tjänstemännens ställning icke är bara en tjänstemannafråga. Den är framför allt en fråga av största vikt för hela statsförvaltningen, ty på dess lösning beror om denna förvaltning skall kunna skaffa och behålla dugande krafter eller icke. Vi inom verken, som ha sett flykten från verken, vi som ha sett svårigheterna att rekrytera med dugande krafter, vi ha rätt att tala därom. och jag vill tillägga: vi ha *skyldighet* att tala därom, ty vi ha i viss mån också vårt medansvar för att denna förvaltning skall kunna skötas tillfredsställande på olika områden. Vi, som stå där, *måste* liksom alla andra, som ha med arbete att göra, liksom varje arbetsgivare inom industrien eller jordbruket, vara intresserade av att staten ger sådana löner, att den kan skaffa eller behålla dugligt folk.

Alldeles speciellt i huvudstaden äro förhållandena för närvarande ytterst svåra. Om en dugande person från landsorten vill söka sig hit, ja, då kan han inte få bostad här för sin familj. i varje fall icke utan ytterst stora svårigheter, och kommer han hit, finner han sig här på olika områden stå inför prisförhållanden, som han måste säga sig vara överdrivna och vilkas höjd delvis beror på bristande förmåga hos vederbörande, som åtagit sig att på lämpligt sätt reglera dessa förhållanden. Man kan ju bland dagens händelser peka på en sådan sak som de nu senast uppdrivna potatisprisen i huvudstaden. Man begränsade tidigare den enskildes rätt att skaffa sig potatis i tillräcklig omfattning; nu lägger man på transport- och mellanhandskostnader och skapar sådana pris, som äro fullkomligt orimliga.

Jag sade, att jag med tillfredsställelse sett, att en kommitté blivit tillsatt för att gå närmare in på dessa frågor. Det är dock en punkt rörande denna tillfälliga lönereglering, där jag måste sätta ett mycket starkt frågetecken, och det gäller lärarnas lönereglering. Som bekant reglerades lärarnas löner vid sista riksdagen. Löneregleringskommittén framlade ett förslag om vissa normalgrader för lärarna. Den påpekade, att den tidigare lönereglering för lärarna, som skedde 1904, hade kommit för sent fram, och att den hade varit alldeles otillräcklig. Den påpekade lärarnas särskilda utbildningskostnader och deras arbetsuppgift, och den ansåg sig därför böra ställa lärarna i normalgrader, som för de olika läraregraderna, adjunkterna och lektorerna, något överstege de för övriga verk gällande lönegrader. Denna kommitténs ståndpunkt godkändes sedan här, som i alla veta, utan någon motsägelse såväl inom utskottet som i riksdagen. Men nu föreslår samma löneregleringskommitté, att det skall regleras uppåt inom alla andra verk, men den lämnar lärarna fullständigt ur räkningen, vilket åter har till följd, att i stället för att dessas löner skulle ställas något över de andras enligt principerna från i våras, de nu skulle ställas åtskilligt under. Jag frågar: kan sådant vara riktigt? Eller rättare, kan den grundsats, som var riktigt för kommittén i februari och som godkändes av riksdagen längre fram på våren, att lärarna skola ha något mer och i varje fall minst lika mycket, kan den ha hunnit bli så oriktig till november, att man för

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

framtiden bör ge dem betydligt mindre? Tager man, som sig bör, hänsyn till utbildningen, kan detta utan tvivel icke vara riktigt, och jag skall därför tillåta mig uttrycka den önskan, att när denna fråga kommer före i riksdagen — den är i statsverkspropositionen bebådad, fastän icke utförd — tillbörlig hänsyn skall tagas till de synpunkter jag nu tillåtit mig framhålla.

Jag skall emellertid i detta sammanhang även peka därpå, att vad som gäller lärarna ju givetvis också kan och bör med samma styrka sägas om andra tjänstemän, som ha samma utbildning och likartade arbetsuppgifter. Det kan sägas exempelvis om tjänstemännen i vissa s. k. lärda verk, för vilka tjänstemän utbildningen är alldeles densamma som för lärarna.

Det var den ena frågan jag ville beröra. Den andra är av något allmänna art, och den skulle jag vilja anknyta till de behjärtansvärda ord, som vår talman uttalade inför tronen. Vi må, mina herrar, omskapa vår författning, hur vi vilja, och vi må försöka förbättra våra ekonomiska villkor också, rikets välfärd hänger dock i främsta rummet på något annat, på de sedliga krafter, som bo inom folket och som där ha förmåga att göra sig gällande. I detta avseende erbjuder, fruktar jag, vår tid tyvärr icke någon glädjande syn. Vi tillhöra de få länder i vår världsdel, som besparats krigets gissel. Vi borde därför icke blott vara lyckligare än andra folk, utan vi borde också vara bättre. Äro vi verkligen det? Jag vågar för min del icke svara ja på den frågan, men jag vet, att man på olika håll och med fog har pekat på en tilltagande moralisk infektion, och det finnes siffror, som i det fallet tala ett mycket nedslående språk. I vår fängvårdsstatistik har man bland andra uppgifter även dagrapporter över de för varje dag i rikets straffanstalter befintliga fångarna — det gäller rikets straffanstalter, sålunda äro häradshäkten och städernas rannsakningshäkten icke medtagna. Dessa rapporter visa för den 1 januari 1916 en sådan dagssiffra som något över 2,200. Den 1 januari 1917 är motsvarande siffra likaledes något över 2,200 — i själva verket förekommer en minskning på ett par tiotal. Den 1 januari 1918 var siffran 2,773 — således en högst väsentlig ökning — den 1 mars 1918 3,059, den 1 juni 1918 3,764, den 1 september 1918 4,395 och den 1 november samma år 4,356. Från den 1 januari 1917 till den sista månadssiffran, som är tillgänglig, nämligen för den 1 november 1918, föreligger således en stegring från omkring 2,200 till omkring i runt tal 4,300, d. v. s. nära nog en fördubbling. Det är naturligtvis ytterst beklagensvärda siffror. I fråga om ungdomsbrottsligheten föreligger också det ytterst beklagensvärda förhållandet av en synnerligen stark stegring.

Om nu så vore, att rättsskipningen blivit strängare, skulle ju detta kunna innebära en förklaring, men så är nu icke förhållandet. Tvärtom, om man tager siffrorna något längre tillbaka, måste man komma ihåg, att institutet villkorlig frigivning, som i många fall tillämpats, tillkommit just under senare år. Nu kan man naturligtvis peka på somliga orsaker till ökad lagöverträdelse, som på visst sätt kunna vara förklarliga och efter vilkas undanröjande man kan

hoppas på nedgång i siffrorna. Jag åsyftar härmed det slag av lagöverträdelser, som innebär ett brott mot mer eller mindre tillfälliga kristidslagar, vilka åtminstone delvis sakna stöd i det allmänna rättsmedvetandet. Men här är förhållandet nu sådant, att dessa överträdelser av kristidslagarna endast i mycket, mycket få fall torde resultera i fängelsestraff. De äro således icke medtagna i de av mig angivna siffrorna. Grundorsaken återigen till dessa siffror ligger nog annorstädes. Den ligger i en bristande aktning för lag och rätt över huvud, tagna i gammaldags mening, i en stegrad njutningslystnad samt bristande aktning för ärligt arbete och för annans egendom. Någon, som känner tillståndet, sade mig för någon tid sedan, att numera heter det på många håll icke som fordom: du skall icke hava lust till din nästas egendom, du skall icke göra hor, utan det heter raka motsatsen: det finns icke någonting, som heter nästans egendom, och du skall icke på något sätt lägga band på dina lustar. Om verkligen så är förhållandet, är man inne på ett område, där det gäller grundvalarna för ett folks bestånd. Detta är icke någon klass- eller partifråga, utan det är en fråga, där man måste frukta det onda, var det än framträder, och exempel finnas säkerligen på olika håll och inom olika klasser. En föregående talare syntes vilja antyda, att detta onda skulle vara en bolsjevism, som skulle framgå eller vara en följd av samhällsförhållandena. Jag vill därpå svara, att en sådan bolsjevism i vårt land kan man icke skylla på samhällsförhållandena eller med fog säga, att den skulle vara deras frukt. Vårt folk har förr levat under ofantligt mycket svårare förhållanden, utan att dessa skuggsidor framträtt på tillnärmelsevis samma sätt som nu.

Nu kan man säga — och däri har man alldeles rätt — att detta ju är en fråga, som icke direkt hör samman med statsverkspropositionen, ehuru den säkerligen beröres av åtskilliga i densamma intagna spörsmål. Men det är dock en fråga, där statsmakterna måste hava ögonen öppna, och när vi nu stå inför begynnelsen av en riksdag och se framåt mot densamma, då menar jag, att vi måste tänka även på dessa saker. Under riksdagen kunna många frågor komma fram, som av dem influeras, och vi måste då särskilt ge akt därpå. Jag skulle därför önska, att det kunde gå liksom en underström under riksdagens förhandlingar, under allt vårt arbete, att vad vi än göra, det är av vikt, att vi söka *göra* allt vad vi kunna för att höja vårt folks sedliga halt och söka *undvika* allt, som kan sänka denna halt. Och är det så, att dessa tillfällighetslagar, som jag omnämnt, bidraga till det onda genom att på vissa områden minska aktningen för lag och rätt, då säger jag: stryk bort denna lagstiftning så fort som möjligt, så att de verkliga lagbrytarna icke ha detta att skylla på! Ty låt oss hjälpas åt i allt, som kan stärka vårt folks sedliga halt.

Herr W r a n g e l: Herr greve och talman, mina herrar! Bland allt det myckna, som vore att erinra beträffande årets statsverksproposition, skall jag endast be att få fästa kammarens uppmärksamhet

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

vid två frågor under femte huvudtiteln. Den ena rör en jämförelsevis mindre betydelsefull sak, ehuru dock betecknande nog. Den andra däremot är av synnerligt stor både principell och reell betydelse.

På den nu sittande regeringens framställning beviljade 1918 års lagtima riksdag bland annat tre anslag på femte huvudtiteln. Det första rörde ändring av vissa kustfästningarna tillhörande kanoner till luftkanoner, för vilket ändamål beviljades 214,000 kronor, varav på tilläggsstat för år 1918 anvisades 60,000 kronor och på extra stat för år 1919 47,450 kronor. Det andra gällde provisoriska anordningar för spärr- och strandbestyckning i Vaxholms fästning, för vilket ändamål beviljades 195,950 kronor, varav på tilläggsstat för år 1918 anvisades 47,975 kronor och på extra stat för år 1919 50,000 kronor. Det tredje anslaget gällde minväsendet, varför beviljades 190,000 kronor, varav på extra stat för år 1919 anvisades ett belopp av 95,000 kronor. I alla dessa tre fall *beviljades* hela summan, men i år har icke någon anvisning på återstoden äskats.

Den andra frågan, som enligt mitt förmenande är av utomordentligt stor vikt, får man läsa om på sidorna 6 och 7 i bilagan till årets statsverksproposition beträffande femte huvudtiteln. Det står där bland annat, att Kungl. Maj:t beslutat, att med utförande av tidigare av Kungl. Maj:t meddelade beslut rörande det fasta kustförsvarets stärkande enligt 1914 års plan skall tillsvidare anstå, samt att byggnadsverksamheten vid kustfästningarna för närvarande upphört. Jag finner detta Kungl. Maj:ts beslut minst lika anmärkningsvärt som på sin tid beslutet om att den s. k. F-båten icke skulle byggas. Att nu ifrågakvarande beslut icke ådragit sig samma uppmärksamhet som det andra — det har nämligen icke ådragit sig någon uppmärksamhet alls — beror på två orsaker, den ena att beslutet varit hemligt, och den andra att det myss anförda tillkännagivandet av detta beslut drunknat i den stora propositionsfloden. Jag vill emellertid försöka rädda detta beslut från glömska. Jag vågar då påstå, att detta beslut i själva verket är långt mera anmärkningsvärt än beslutet om F-båtens inhyerande på sin tid var, och detta huvudsakligen av två skäl. Det ena är, att i detta fall ha arbetena påbörjats och fortgått under ganska lång tid. Så var däremot icke förhållandet med F-båten år 1911. Det andra skälet är, att F-båten, såsom man ju litet var visste, tillkom emot den då sittande regeringens och dess partis åsikt. Men så är här icke fallet, utan tvärt om.

Jag vill då med några ord redogöra för, hur det hänger ihop med denna betydelsefulla fråga om kustfästningarnas stärkande. Redan för mer än 20 år sedan gjordes en framställning av chefen för flottans stab om det högst otillfredsställande tillstånd, vari våra kustfästningar då befunno sig. År 1906 tillsatte Kungl. Maj:t den s. k. kustförsvarskommissionen med dåvarande konteramiralen Sidner såsom ordförande och i juni 1918 avgav denna kommission sitt betänkande, vari föreslogos nyanläggningar och förstärkningar av kustfästningarna för ett belopp av över 100 miljoner kronor, d. v. s. det skulle nu för tiden ha kostat minst 300 miljoner kronor. Nå, detta tyckte ju litet var, att det var för mycket. Men man insåg överallt

det trängande behovet av kustfästningarnas förstärkande, och med anledning därav uppdrog Kungl. Maj:t på framställning av andra försvarsberedningen den 1 mars 1913 åt cheferna för marinförvaltningen, marinstaben, fortifikationen och kustartilleriet att verkställa utredning av de åtgärder, som måste anses oundgängligen nödvändiga för att med minsta möjliga kostnad avhjälpa bristerna i kustfästningarnas effektivitet och krigsberedskap. I sitt utlåtande, som avgavs i september samma år, förklarade de fyra cheferna på anförda skäl bland annat, att »kustpositionernas skyndsamma förstärkande måste betecknas såsom den för närvarande allra viktigaste angelägenheten beträffande rikets försvar.» Deras förslag till utgifter härför slutade på en summa av omkring 34 miljoner kronor. Även denna summa ansåg emellertid andra försvarsberedningen vara för hög, och på den grund utarbetade nämnda beredning själv ett reducerat förslag. Jag kan för min del konstatera, att arbetet härmed omfattades med ett synnerligt stort intresse av beredningens medlemmar och icke minst av Sveriges nuvarande statsminister. Andra försvarsberedningen uttalade sig för, att den största skyndsamhet skulle ådagaläggas vid dessa arbetens utförande. Kungl. Maj:t avlämnade till 1914 års senare riksdag proposition om dessa arbetens utförande i fullständig överensstämmelse med andra försvarsberedningens förslag, och denna Kungl. Maj:ts proposition blev av riksdagens samtliga partier godkänd. Det gällde då något över 13 miljoner kronor, och dessa medel äro efter hand av riksdagen icke allenast beviljade utan till sista öret också anvisade. Arbetena med dessa anläggningar togo sin början så snart som möjligt, och särskilt beställdes de grova artilleripjäserna i god tid, varigenom de kunde erhållas för ett synnerligen billigt pris mot vad man numera värderar dem till. Jag vågar beträffande dessa pjäser säga, att de äro de bästa i sitt slag i hela världen. En av dessa pjäser provsköts år 1917, och resultatet var glänsande. Nu skulle dessa pjäser levereras under loppet av innevarande och nästa år, men då de nu komma att levereras, så är det mycket sannolikt, att man icke har någonstans att ställa upp dem. Anordningarna för deras utnyttjande finnas icke. Ja, vad skall då ske? Skola pjäserna nedskrotas eller säljas till Norge, vilket land har fäst sin synnerliga uppmärksamhet vid dessa praktiga pjäser.

Nu förstår jag mycket väl, att detta beslut tillkommit i avrustningens tecken. Världskriget är ju slut, och man hoppas så säkert att icke behöva några ökade rustningskostnader. Men här är det icke fråga om några ökade rustningskostnader. Att man icke begär några nya anslag, kan jag förstå, men att man icke använder redan beviljade och redan anvisade anslag för att av dem få ut det bästa möjliga, det kan jag icke fatta. Och jag frågar mig: har verkligen Kungl. Maj:t rättighet att fatta ett sådant beslut. Är det fallet, ja, då ser jag knappast någon fråga, i vilken Kungl. Maj:t icke skulle kunna fatta ett annat beslut, än vad statsmakterna förut gemensamt hava fattat. Trots allt detta vågar jag emellertid hysa den förhoppningen, att ifrågavarande, i eminentaste grad defensiva och för vårt lands

Statsverks-
propositionen
m. m.

försvar så ytterst angelägna anläggningar dock med det snaraste måtte fullföljas.

(Forts.)

Herr statsrådet friherre Palmstierna: Herr talman, mina herrar! Jag kan till fullo respektera det, som kom till uttryck från den föregående ärade talaren i hans anförande, den känsla i viss mån av vemod och bekymmer, som gjorde sig gällande, och jag förstår, att han såsom chef för kustartilleriet även ville lämna en förklaring om att från den utgångspunkt, som han givetvis måste intaga, han även ser det hela ur åtskilliga synpunkter särdeles betänksamt. Men jag vågar ändock tro, att när kammarens ledamöter uppmärksammat åtskilligt, som *icke* framgick av hans anförande, men som likväl hör till de *fakta*, som man måste taga hänsyn till vid bedömandet av denna fråga, det hela kanske ter sig i ett något annorlunda ljus.

Jag vill då till en början fästa uppmärksamheten därpå, att min högt ärade företrädare i ämbetet redan uppmärksammade de utomordentliga svårigheter, som förelågo för att kunna inom den av riksdagen anvisade kostnadsramen utföra det arbete, som riksdagen avsåg med dessa kostnader. Han anbefalldes också den första utredningen beträffande möjligheterna för vissa inskränkningar utan att rubba det väsentliga i denna plan. För min del har jag haft tillfälle att fullfölja det initiativ, som han härmed tog i ett syfte, som jag måste säga vara fullständigt riktigt. Statuskottet fick förklarat år i en hemlig promemoria en fullständig redogörelse rörande alla data beträffande denna sak och de åtgärder, som Kungl. Maj:t intill den tidpunkten hade vidtagit, och ingen som helst erinran i denna del framkom vid detta tillfälle. Nu har emellertid, såvitt jag kan bedöma saken, med hänsyn till rådande prisstegringar visat sig, att den förhoppning, som jag för min del då uttalade, att man med de vidtagna inskränkningarna verkligen skulle kunna ehuru effektiviteten bleve nedsatt, hålla sig inom ramen för kostnaderna, med all sannolikhet slagit fel, och att man sålunda kan utgå från, att så icke blivit förhållandet. Jag vågar säga, att om man skulle hava fullföljt vad riksdagen avsåg med kustfästningarna, det torde hava gått därefter, att man i varje fall behövt kräva ett ytterligare belopp av åtminstone 10 miljoner kronor av riksdagen för att kunna fullfölja anläggningarna. Ännu har jag visserligen icke fått någon officiell framställning i frågan, men jag skulle mycket misstaga mig, om så icke vore förhållandet.

Givetvis måste en departementschef under sådana förhållanden uteslutande med hänsyn till det rent finansiella, och jag vill tillägga: i denna tid söka se till, vad här kan göras, för att man må kunna på samma gång, om så finnes vara behöfligt, tillgodose den synpunkt, som riksdagen otvivelaktigt haft på frågan, men å andra sidan tillse, att icke några penningmedel komma att krävas i onödan.

Men frånsatt detta tillkommer kanske något, som från den utgångspunkt, som den ärade talaren givetvis måste intaga, är ännu viktigare, nämligen den rent militärt-strategiska synpunkten. Jag behöver icke fästa den framstående militärens uppmärksamhet därpå,

att på grund av de stora förändringar, som världskriget frambragt icke minst runt Östersjön, Sveriges strategiska läge undergått vissa högst betydande förändringar. 1914 års försvarsplan byggde icke minst med hänsyn till kustfästningarna på en viss strategisk uppfattning. I den mån alltså förskjutningar i detta strategiska läge inträtt, synes det mig, att från hans egen utgångspunkt sett det vore klokt att överväga dessa nya synpunkter och icke i blinda fortsätta att kasta ut miljon efter miljon utan först överväga, i vad mån själva förutsättningarna för den plan, som riksdagen beslöt år 1914, hava förändrats. Nu kanske man kan säga: ja, det är departementschefen, som uttrycker sig på det sättet. Nej, mina herrar, liksom initiativet ifråga om kostnadsberäkningarna tagits av marinförvaltningen, så har beträffande de strategiska förhållandena chefen för marinstaben i skrivelse till Konungen fäst Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på denna sak, och jag skulle anse mig hava begått en försummelse i ämbetet, om jag icke inför Kungl. Maj:t framfört detta spörsmål och denna ytterst allvarliga och vägande motivering — jag beklagar, att den siste ärade talaren icke omnämnde, att chefen för marinstaben gjort denna framställning — jag skulle, menar jag, hava begått en försummelse, om jag icke framlagt denna fullt auktoritativa utredning och överlämnat den till chefen för kustartilleriet, chefen för marinstaben, chefen för marinförvaltningen och chefen för fortifikationen. Spetsarna av de militära myndigheterna hava fått denna utredning om hand, och medan deras utredning pågår, vore det givetvis, jag vill icke säga ogrannlaga, men dock icke lämpligt, att man så ordnade med Kungl. Maj:ts beslut rörande planer och annat, att man faktiskt satte dessa militärens utredning å sido. Det är givetvis riktigt, att man låter en utredning lugnt fortgå och under tiden icke företager några som helst byggnadsarbeten, som kunna vara ägnade att föregripa densamma. Såsom framgår på sid. 7, har man också inställt det arbete, som utan brytande av kontrakt kunnat inställas eller eljest på grund av framställning från marinförvaltningen ansetts vara olämpligt att fortsätta. Dessa arbeten hava följaktligen i regel upphört. Skälet har jag nu närmare angivit, och jag tror, att den hemliga promemoria, som kommer att överlämnas till statsutskottet och som jag givetvis icke kunnat återge här, kommer att för statsutskottets ärade ledamöter visa, att vad jag framhållit verkligen har ett mycket starkt fog för sig.

Givetvis har emellertid den föregående ärade talaren rätt däri — det vill jag på intet sätt dölja — att det statsfinansiella läget och den allmänna situationen i världen dessutom måste inverka på bedömandet av hithörande frågor. Jag skulle tro, att man kanske hade förfarit på ett oklokt sätt, såsom en alltför nitisk tjänare av riksdagen, om man bara skulle hava fortsatt att kasta ut den ena miljonen efter den andra, som i denna situation skulle hava påkallat nya skatter, ehuru kanske förutsättningarna för ett tidigare beslut hava rubbats. Det är nämligen med skattemedel, som dessa utgifter måste täckas. Jag vill också säga, att med hänsyn till den allmänna förändringen av läget ute i världen man i varje fall bör avvakta

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

och se efter, om detta läge icke kommer att stabiliseras, om icke det, som folken längtat efter över allt i världen, nu äntligen kommit och skall sätta någon frukt i en verklig minskning i rustningarna. Jag har med intresse i dag hört de båda ärade talare, som företråda riksdagens högerpartier, med mycket varsam hand gå förbi det uttalande, som i regeringspropositionen i detta avseende förekommer. Det vore då egendomligt, om icke detta skulle kunna inverka på och bidra till att den återhållsamhet, som även av andra skäl är motive-rad, iakttages beträffande utgifter av så betydande innebörd som utgifterna för fullföljandet av 1914 års plan rörande kustfästningarna.

Herr Ström: Herr talman! Jag skall be att få yttra några ord i anledning av några punkter i föreliggande statsverksproposition.

Jag vill då börja med tredje huvudtiteln, och därvid yttra mig över en sak, som herr Lindhagen redan något berört. Han omnämnde brytningen med Ryssland och den ifrågasatta ödesdigra utvisningen av den ryska legationen. Emellertid är det ännu en ifrågasatt utvisning, som också här bör uppmärksammas. Det har i pressen uppgivits, att förre ryske ambassadören i London Litvinov skulle av den svenska regeringen hava blivit anmodad att lämna landet och återvända till Ryssland och därtill under ganska upprörande former, något som ju emellertid kanske endast beror på underlydande tjänstemäns godtycklighet. Nu är det emellertid så, att ambassadören Litvinov har fått sin regerings uppdrag att här ifrån Skandinavien föra förhandlingar med ententemakterna och med Amerika rörande ett fredsslut mellan Ryssland och dessa makter, och såsom vi hava sett av telegram, har ju också England för sin del beslutat hemställa till de övriga ententemakterna att låta den ryska sovjetrepubliken vara företrädd på fredskongressen av någon eller några representanter. Detta är ännu icke avgjort. Frankrike har ju motsatt sig det, men sannolikt kommer väl Amerika att bifalla det, och det kommer väl då att bli så, att Ryssland kommer att vara med på kongressen. Enligt uppgifter i pressen är herr Litvinov utsedd att i så fall företråda Ryssland, och det vore ju synnerligen egendomligt, helst som han ligger i underhandlingar med ententens makter, om han då skulle utvisas från Sverige. Jag vill därför uttrycka den bestämda förhoppningen, att regeringen *icke* fullföljer sina avsikter, om det är riktigt, som i tidningspressen uppgivits.

Det är vidare ytterligare en sak rörande utrikespolitiken, som jag vill beröra. Det har här i Stockholm öppnats en byrå för värvning av en s. k. frivillig expeditionskår till Estland och Livland. Denna värvning har i hög grad upprört stora delar av den svenska arbetarklassen, alldenstund denna expeditionskår närmast skulle ha till uppgift att i dessa länder bekämpa den där pågående arbetarrevolutionen. Jag kan icke finna annat, än att det ifrågasätter vår neutralitet och kan innebära stora faror för vår framtida fred, om denna värvning här får opåtalat fortgå, och jag hemställer till herr utrikesministern, att han lämnar upplysning om huruvida regeringen i fort-

sättningen ämnar tolerera dessa skandallösa värvningsbyråers verksamhet här i landet, därmed äventyrande vår neutralitet och fred.

Slutligen ett par ord också om Ålandsfrågan. Det har vid flera tillfällen förut i riksdagen uppstått debatt om denna fråga. Under denna remissdebatt har den hittills på intet sätt berörts. Emellertid veta vi, att dess utveckling fortgår, och i trontoalet är den också berörd. Det ser ut, som om Sveriges regering skulle vilja nedlägga en mycket stor kraft på att hjälpa ålänningarna i deras självbestämmningssträvanden. Härutinnan är ju icke något att anmärka i och för sig, ty självbestämmningsrätten bör vara det avgörande. Men det finns också en fara för att denna Ålandshistoria kan komma att draga med sig konsekvenser, som ingalunda äro så alldeles utan sina faror för oss i framtiden. Om det nämligen lägges en sådan oerhörd vikt vid att Åland återförenas med Sverige, att vi för att nå detta mål måste ge avkall på vår självständighet och vår egen självbestämmningsrätt gent emot andra och betydligt mäktigare främmande stater, om vi sålunda för att kunna återfå Åland måste ge kompenstationer i annat avseende, särskilt till ententemakterna, så tror jag, att detta skulle vara till mycket stor olycka för landet. Jag vill understryka vad redan förra året framhölls från min sida vid debatten i Ålandsfrågan, att den allra bästa lösningen vore, att dessa små öar finge bilda en liten egen suverän stat, som kunde bilda en vänskaplig brygga mellan Sverige och Finland utan att direkt vara ansluten till något av dessa länder.

Sedan skall jag be att också få dröja något vid fjärde och femte huvudtitlarna. Det yttrades, när världskriget utbröt och under det att detta krig fortgick, att så snart detta krig vore slut, skulle vi skrida till avrustning. Nu hade vi i alla fall lärt så mycket, att man icke kunde lita till rustningar, och att rustningar icke betydde något, då det gällde att värna sitt lands fred och oberoende. Men nu, när kriget är slut, säger man för att kunna förhåla avrustningen, att vi måste avvakta, hur det går med fredsslutet och med folkens förbund. Och jag antar, att sedan fredsslutet är över man kommer med nya de obotfärdigas förhinder, och så pågå dessa rustningar allttjämt, och vi komma icke till något verkligt resultat heller i denna sak. Om vi nu betrakta den föreliggande kungl. propositionen i avseende på dessa huvudtitlar, så förete visserligen både fjärde och femte huvudtitlarna en rent formell yttre sänkning i anslagssumorna, 18 miljoner för fjärde och 8 miljoner för femte huvudtiteln. Emellertid är detta, såvitt jag kan fatta, endast en ren bluff, en bokföringsbesparing, i det att kostnaderna delvis hava skjutits över på kommande tider. Men även om man skulle säga, att det är en besparing, så är den så oerhört obetydlig, att till och med »Dagens Nyheter» funnit den vara för obetydlig. Vi hava fortfarande, ännu efter kriget sålunda, en lantförsvarsbudget på 85 miljoner plus tilläggsstatens 38 miljoner eller tillhoppa 123 miljoner kronor. Och för herr Palmstiernas departement äro siffrorna respektive 35 och 24 eller sammanlagt 59 miljoner. Tillsammans komma vi sålunda upp i en siffra av över 180 miljoner kronor för vårt lilla land efter kriget.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Jag vill erinra om att herr Hammarskjölds stora budget strax före världskriget endast uppgick till något över 100 miljoner. Den liberal-socialistiska regeringen, som har tillsatt en särskild avrustningskommission, har sålunda ännu lång väg, innan den hinner iatt den rustningsgalna Hammarskjöldska regeringen i fråga om sparsamhet beträffande militära utgifter. Det synes mig, att detta är någonting, som bör beaktas, och när vi nu hava denna avrustningskommission, som en vecka verkligen fick heta avrustningskommissionen, sedan en vecka avvecklingskommissionen för att slutligen den tredje veckan och fortfarande få heta försvarskommissionen — när vi nu i alla fall fått denna kommission, borde den ju tillse, att det blir något raskare takt i denna avrustning.

Jag skulle också, eftersom herr sjöministern är här närvarande, vilja hemställa om en upplysning, huruvida det är ifrågasatt att införa en civil förvaltning av flottans varv, och huruvida det är möjligt att få motse, att det, i större utsträckning än vad som nu är påtänkt, på dessa varv bygges i stället för örlogsfartyg handelsfartyg, varav Sverige är i ett så stort behov.

Medan vi sålunda fortfarande offra ofantliga summor på militarismen, äro emellertid anslagen för sociala ändamål åtminstone på vissa mycket betydande punkter fortfarande otroligt nugga. Vi hava t. ex. den sociala bostadsfrågan. Jag läste efter kriget i »Nya Dagligt Allehanda» — det är ju herr Tryggers organ, så att vi kunna vara övertygade om att denna tidning icke har alltför stora sympatier för några genomgripande sociala reformer —, men i alla fall förklarar »Nya Dagligt Allehanda», att en verkligt storstilad social lösning av bostadsfrågan är nödvändig i alla länder och även i vårt land. Jag har mycket noga försökt gå igenom denna statsverkspropositions siffror, men jag har icke kunnat finna annat än mycket sparsamma och blygsamma anslag för detta viktiga ändamål, tillsammans belöpande sig på mellan 2 och 3 miljoner kronor. Till herr civilministern, som är här närvarande och som väl har den främsta omvårdnaden av dessa sociala frågor, skulle jag vilja ställa en förfrågan, huruvida icke han, som i alla fall åtminstone i vissa ögonblick har visat sig behjärta sociala krav, skulle finna det påkallat, att man omsider toge upp denna ytterst viktiga fråga till en helt annan och mera storstilad lösning, än som för närvarande är fallet.

Jag hade för någon tid sedan besök av några arbetare, som på grund av sitt tunga arbete inom industrien hade dukat under för tuberkulosen och därför hade fått löfte om att komma på sanatorier, men på grund av att dessa tuberkulossanatorier vore så starkt besatta, skulle få vänta i, jag tror det var sex månader, innan de kunde intagas där. De frågade då, hur de skulle göra under tiden. »Vad skola vi göra under dessa månader? Skola vi fortsätta vårt arbete» — de voro slipare och smärglare och det är som vi veta mycket hälsofarliga yrken, särskilt för bröstsjuka — »skola vi fortsätta vårt arbete under dessa sex månader för att kunna leva och därmed kanske riskera att sjukdomen blir obotlig, eller vad skola vi göra? Vi ha

ingenting, som vi kunna leva på.» Vi måste här se till att få ett helt annat och större anslag i kampen mot tuberkulosen. Gör sanatorier av kasernbyggena! Såvitt jag kunnat finna, är anslaget till kampen mot tuberkulosen 3 miljoner kronor — om man räknar med ett annat anslag, något däröver. Men det är ju alldeles för litet i kampen mot en sådan folksjukdom som den ifrågavarande.

Lika njuigg är man också i fråga om anslag mot arbetslösheten. Det är 2 miljoner kronor, som äro anslagna för detta ändamål. Visserligen torde det väl vara förslagsanslag, så att det endast är ett beräknat belopp, men det är dock alldeles oerhört för litet, särskilt om man tar i betraktande, att det torde komma att bli högst väsentliga arbetslöshetssvårigheter under den kommande tiden.

Sedan är det en sak, som jag i detta sammanhang också vill påtala, en sak, som alldeles speciellt rör herr civilministern. Det är ju så, att staten har en särskild verksamhet för medling i arbetstvister, men denna medling i arbetstvister är icke tillräcklig och ger ibland icke något resultat. Då vänder man sig ibland till regeringen för att antingen hindra mera svåra konflikter eller, sedan de ha utbrutit, få dem bilagda. Just nu pågå tre stora konflikter och alla de arbetargrupper, som det här gäller, hava mycket grava anmärkningar att framställa emot den sittande regeringen för partiskhet mot dem till förmån för arbetsgivarsidan. Det är ganska egendomligt, då det gäller en regering, i vilken sitta flera socialdemokrater, som väl borde hava särskilt sinne för dessa krav från arbetarnas sida. Vi kunna sålunda i dag i tidningarna läsa en redogörelse från lokomotivmannaförbundet, hur de i sin strävan att nå en fredlig lösning av konflikten, icke blivit så behandlade av regeringen och dess ombud, att det varit möjligt att nå vad de eljest vore benägna till, en fredlig lösning på tillfredsställande grund av den föreliggande frågan. Telefonarbetarna ha samma rätt till klagomål, alldeles särskilt som man begär, att innan en medling från regeringens sida företages i telefonmannastrejken, denna strejk skall avblåsas. Det synes mig, som om detta är ett uppenbart partitagande för arbetsgivarsidan i konflikten. Det är ju sant, att det där gäller en statsinrättning, och däri vill man kanske i någon mån söka en förklaring. Men de affärsdrivande verken äro ju, som det ofta säges, när det gäller löneförhållanden, självständiga verk, och då synes det mig, att regeringen borde ställa sig över parterna även i detta fall. Men alldeles särskilt gäller detta, när man kommer till sjömännen. Man begär, att sjömännen skola, innan regeringen företager en medling, återupptaga arbetet. Detta är ju fullkomligt otänkbart från sjömannens sida, då det skulle betyda att de skulle påmönstra igen och vara bundna. Hela deras strid skulle då rinna bort i sanden. Jag kan icke finna annat, än att här måste av regeringen med skäl kunna krävas ett större tillmötesgående mot arbetarparterna, än som varit fallet.

Rörande skatterna skulle jag vilja rikta en förfrågan till regeringen och till greve Lagerbjelke, som är medlem av riksgäldskontoret, huruvida det är riktigt, som det har uppgivits, att staten nu

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

skulle ha upplånat över 500 miljoner kronor av enskilda banker, att i allmänhet räntorna på dessa lån skulle gå på $7\frac{1}{2}$ procent, och att till och med vissa av dessa långivande banker dessutom skulle hava förbehållit sig att få hålla giroräkning för $2\frac{1}{2}$ procent. Om det är riktigt synes det mig visa, att våra enskilda banker icke alls visa den samhällssolidaritet, om vilken herr Trygger nyss talade, och jag säger att tiden är kommen, då man måste tänka på att socialisera de enskilda bankerna eller i varje fall allra minst utvidga riksbankens verksamhet till väsentligt större omfattning, än som för närvarande är fallet.

I trontalet har vidare berörts och framlagts tanken på åttatimmarsarbetsdagens genomförande. Denna åttatimmarsdag säges emellertid uttryckligen endast skola avse industrien och därmed närbesläktade områden och skulle således icke gälla lantarbetarna. Detta vore, tror jag, en synnerligen olycklig lösning, ty även lantarbetarna hava ett synnerligen tungt arbete och en lång arbetstid. De lida dessutom av mängenstädes ytterst eländiga bostadsförhållanden, som ytterligare undergräver deras hälsa; man måste se till, att det icke göres någon åtskillnad i fråga om normalarbetsdagen mellan de olika grupperna inom arbetarklassen. Även lantarbetarna sálunda, som ofta hava 12—14 timmars arbetsdag, hava rätt att få en normalarbetsdag, om också under vissa årstider någon jämkning där vore nödvändig på grund av yrkets förhållanden.

Jag har berört, huru militarismen slukar ofantliga summor. Detta har också medfört, att regeringen har måst ställa på framtiden väsentliga, betydelsefulla, kulturella och andra uppgifter. Bland dem, som skjutas på framtiden, är också det förut planerade norrländska järnvägsbygget, åtminstone i vissa avsevärda delar. De av riksdagens ledamöter, som voro med på Norrlandsfärden för några år sedan ha väl ännu kvar i minnet, vilket starkt intryck som det förhållandet gjorde på oss alla, att befolkningen där främst av allt begärde järnvägar. Var man än frågade, vad de behövde, så kom ständigt svaret: »järnvägar». Nu äro dessa planerade järnvägar delvis åtminstone skjutna på framtiden.

I fråga om herr ecklesiastikministern skulle jag vilja säga, att han torde vara den, som åtminstone till en del uppfyllt de förväntningar, som man ställt på honom, även om man kan ha en hel del ytterligare krav att framställa. Jag vill emellertid här nu icke ingå på en del principiella saker, vilka det är tillfälle att återkomma till, när de komma att föreläggas riksdagen i utarbetat skick. Jag skulle nu blott vilja hemställa, huruvida man icke kunde tänka sig, att det anslag, som nu utgår till svenska författare med 26,000 kronor, skulle kunna höjas, och likaså huruvida icke det anslag av 4,000 kronor, som utgår till Svenska naturskyddsföreningen, också skulle kunna höjas. Särskilt detta sista arbete att skydda den svenska naturen för de faror, för vilka den ur utsatt genom den växande industrialismen och andra förhållanden, är av den allra största vikt, och här gäller det ofantliga kulturvärden att skydda till eftervärlden.

Slutligen endast ett par ord om rösträttsfrågan, vars lösning är

bebådad i trontalet. Denna rösträtt skulle ju bana vägen för demokrati. Nu är det emellertid så, att det blir ingen demokrati, om denna rösträttsfråga löses så, som regeringen här föreslår. Först och främst hava vi ju ganska stora brister rent formellt sett, om vi nu bara tala om en formell demokrati. Vi hava ännu icke ett republikanskt statskick, och inskränkningarna i rösträtten äro ännu högst väsentliga, vartill kommer att kapitalisterna äga större delen av pressen m. m., varav en valutgång är beroende. Men bortsett från detta, så är en yttre rent politisk demokrati ingalunda liktydig med en verklig demokrati, ty vi hava sett, och vi se nu dagligen i Amerika, i England, i Frankrike, där man har denna yttre formella demokrati, hur i alla fall trots denna det är kapitalet, som regerar, hur kapitalismen där breder ut sig, nästan ännu hänsynslösare än i andra länder. Här har under världskriget en kamp slutförts mellan kvarblivna mera autokratiska länder och borgerligt kapitalistiskt-demokratiska länder. Därvid har den efterblivna autokratiska samhälls- och statsformen legat under. Nu är det den unga kapitalistiska demokrati, som är världens herre. Den kommer nu att diktera världens öden under en tid framåt, men i kamp på liv och död med en ren arbetardemokrati. Denna kapitalistiska och borgerliga rösträttsdemokrati kommer nu att sluta en våldsfred med förtrampande av alla sina förutvarande principer. Den kommer att hålla arbetarklassen fortfarande nere i löneslaveriet, och den kommer säkerligen att på många områden trampa även såsom demokratiska ädelstenar förut ansedda principer i stoffet. Man behöver endast studera vad som nu sker i Frankrike och England för att man skall bli på det klara med att det endast är så, att de gamla maktherrarna iklätt sig en ny dräkt. Den gamla Adam lever kvar, och han frodas och växer allt fortfarande. Vi på den yttersta vänsterns sida erkänna ingalunda denna borgerliga, denna kapitalistiska demokrati. Vi skola i stället bekämpa den, så långt våra krafter förmå. Vi skola försöka att få den ersatt med en social demokrati, med en ren arbetardemokrati, och de närmaste åren komma över hela världen säkerligen att stå i tecknet av kampen mellan den borgerliga och den socialistiska demokrati, mellan den, som herr Lindhagen nyss kallade för formaldemokrati, och den rena arbetardemokrati, som syftar till den socialistiska republiken. Till slut kommer alldeles visst arbetarklassen att bli den, som segrar, även om för tillfället den borgerliga demokrati kan fira vissa triumfer.

Herr statsrådet Nilson: Herr talman! Jag har begärt ordet för att få till kammarens protokoll antecknade några siffror till belysning av den föregående ärade talarens något lättvindiga sätt att göra jämförelser mellan de propositioner rörande fjärde och femte huvudtitlarna, som nu skola remitteras till riksdagens vederbörande utskott, och de förslag, som framlades av den Hammar-skjöldska regeringen.

Till en början ville jag då påpeka, att den ärade talaren utgick från att ingen ökning av några kostnader förekommit sedan

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

1914 och till 1919. Den prisstegring på underhålls- och livsmedelskostnader, som faktiskt ägt rum, var för honom något, som icke existerade. Om den ärade talaren bara hade gått till sin egen verksamhet, sin tidningsmannaverksamhet, hade han där kunnat finna, att tidningarna i allmänhet hava höjt icke allenast annonsprisen, utan även prenumerationsprisen. Men vad är anledningen därtill? Helt naturligt den under dessa år alltjämt fortgående prisstegringen.

Till belysning av detta spörsmål skall jag endast be att få taga fram en enda sifferuppgift, nämligen den, att det dyrtidstillägg, som i form av krigstidstillägg eller tillfällig löneförbättring utgår till marinens och arméns personal, uppgår till mellan 55 och 60 miljoner kronor. Och, mina herrar, dessa belopp äro högre, än Kungl. Maj:t ursprungligen beräknat. Riksdagen har nämligen höjt dem, och det parti, som herr Ström tillhör, har också varit med om att höja dessa belopp vida utöver vad Kungl. Maj:t har föreslagit.

Herr statsrådet friherre Palmstierna: Herr talman! Herr Ström riktade en direkt fråga till mig beträffande byggandet av civila ångare, handelsfartyg, på våra varv. Frågan var skäligen onödig. Herr Ström kunde gärna ha läst propositionen, sidorna 123—126, där det finns ett utförligt svar. Tydliga har herr Ström endast läst slutsiffrorna beträffande huvudtitlarna, men även läst dessa fel. Prisstegringen är också bortglömd beträffande femte huvudtiteln. Jag vill fästa uppmärksamheten på att en utförlig redogörelse däröver förefanns förlidet år. Den visade, att endast prisstegringen för ett enda år, 1917—1918, uppgick till minst 6 miljoner kronor.

Herr Alexanderson: Herr talman! Det anförande, som nyss hölls av en ärad ledamot på Kristianstadslänsbanken och medlem av föregående urtima riksdags författningsutskott, hade ju sin adress direkt till regeringsbanken och avsåg en företagen regeringsåtgärd. Det torde väl också i sinom tid bliva besvarat från vederbörligt håll, men ett uttalande i förbigående i den ärade talarens anförande har givit mig anledning att be att få säga ett par ord för att förebygga ett missförstånd, som eljest lätt torde kunna insmyga sig. Han yttrade, att han trodde sig kunna vädja till vem som helst av ledamöterna av detta författningsutskott till stöd för den uppfattning, att full enhällighet förelåg inom utskottet om att någon ny valkretsindelning icke skulle kunna föreligga så tidigt, att den bleve tillämplig vid de stundande marsvalen i år. Jag måste konstatera, att det i det fallet nog föreligger ett feltag från hans sida. För egen del kan jag vitsorda det, och efter vad jag redan under utskottets arbete under hand inhämtade genom samtal med åtskilliga utskottsledamöter, gällde det även beträffande dem, att de hade en annan uppfattning än den ärade talaren. Själv var jag icke närvarande, då den här ifrågavarande lagbestämmelsen,

övergångsbestämmelsen i fråga om landstingsförordningen, behandlades i sittande utskott. Jag tror mig hava hört, att såsom den ärade talaren nyss nämnde, ett yttrande då skulle hava fällts av honom, som lämnats oemotsagt, och som vid sådant förhållande enligt hans uppfattning skulle bekräfta, att det var en enhällig uppfattning han då hävdade. Emellertid har jag genom samtal med närvarande utskottsledamöter inhämtat, att det tycks vara flera, som icke ha fäst sig vid eller eventuellt missuppfattat innebörden av vad den ärade talaren vid det tillfället anförde, så att de för sin del icke hade klart för sig, att man inom utskottet hade tagit någon bestämd ståndpunkt eller yttrat sig bestämt om tolkningen av denna bestämmelse.

Jag får säga, att för min del har jag läst propositionen annorlunda än den ärade talaren. Han citerade ett yttrande i motiveringen av herr statsrådet och chefen för civildepartementet, som ju gick ut därpå, att herr statsrådet hade varit betänkt på att insätta en formlig bestämmelse, att ny valkretsindelning skulle äga rum så snart, att den ovillkorligen skulle komma att tillämpas redan från början, men att herr statsrådet emellertid hade funnit, att det kunde anses mindre påkallat att redan nu bestämma sig i detta avseende, och att man därför formulerat förslaget så, att omregleringen skulle vara verkställd sist vid 1921 års landsting. Jag för min del har läst detta uttalande så, och såvitt jag kan se bekräftas det av den åtgärd, som nu vidtagits med landstingens inkallande, att det också varit den avsedda innebörden, att man icke redan vid propositionens avgivande velat träffa ett bestämt avgörande, att redan nu en sådan nyreglering skulle äga rum, utan att det skulle föreligga någon handlingsfrihet, till dess man finge närmare övertänka saken. Under utskottsöverläggningen yttrades man och man emellan, att det, att utskottet vidtoge större avvikelser från nu gällande förhållanden, än Kungl. Maj:t förutsatt, nog kunde komma att medföra den konsekvensen, att man bestämde sig för att inkalla urtima landsting redan i januari eller februari 1919.

Nu skulle man möjligen, och den ärade talaren ville göra gällande det, säga, att själva lagtexten utesluter en tolkning i överensstämmelse med den, som efter vad jag påpekat tydligen varit den avsedda i herr statsrådets uttalande i propositionen, men jag kan för min del icke finna, att så är förhållandet. Det står ju, att den nya lagen träder i kraft den 1 mars 1919, men därpå säges det, att val efter de nya bestämmelserna skola äga rum först sedan reglering av valkretsarna skett efter de nya grunderna, och att detta skall hava skett senast år 1921. Det står således icke t. ex. så, att lagen träder i kraft den 1 mars 1919, dock att icke bestämmelserna i den ifrågavarande paragrafen få tillämpas, förrän ny valkretsindelning verkställts, utan det står över huvud taget helt fristående, att lagen träder i allmänhet i kraft den 1 mars 1919. Det betyder naturligtvis, att val icke kunna äga rum efter de nya bestämmelserna förr än efter nämnda datum. Men sedan står som en ytterligare bestämmelse för sig, att dessa val icke få äga rum, förrän ny val-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

kretsindelning har ägt rum. Att denna valkretsindelning, som ju är en rent preparatorisk åtgärd, icke skulle kunna genomföras före den 1 mars 1919, är således icke det intryck man får närmast, om man läser lagtexten. Den synes i sådant fall hava bort vara formulerad något annorlunda.

Vill man vara mycket sträng, skulle man kunna hålla på att även den obetydligaste, rent preparatoriska formella åtgärd, som avser igångsättandet av ett maskineri enligt en ny lagstiftning, icke får företagas före det datum, som är fastställt för den nya lagens allmänna ikraftträdande, utan att därom uttrycklig föreskrift blivit given, men efter mitt förmenande är det att använda en alltför sträng lagskrivningsmetod. Det är ingenting, synes det mig, som i ett sådant fall som detta bör stå hindrande i vägen för att kunna verkställa ett sådant preparatorium redan före den 1 mars 1919, om icke lagen genom sin formulering visar sig uttryckligen utesluta något sådant.

Detta om detta.

Men, herr talman, det var en annan angelägenhet jag hade på hjärtat, och det var den, som egentligen föranledde mig att begära ordet. Jag vill begagna tillfället att rikta en vördsam vädjan till Kungl. Maj:ts regering och enkannerligen, ehuru han icke är här närvarande, herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, att vid förslag om den bebådade tillfälliga löneförbättringen för vissa statstjänare icke förfara så, som tyvärr har skett i löneregeringskommitténs nyligen avgivna förslag i fråga om läroverkslärarna, nämligen att låta denna statstjänaregrupp stå utanför den avsedda tillfälliga löneförbättringen. Jag gör det med goda förhoppningar, ty det synes mig, att angelägenheten av detta borde vara klar, och för min del måste jag säga, att jag finner rättvisan därav också vara synnerligen klar och stark.

Löneregeringskommitténs motivering för att utesluta läroverkslärarna är, att denna grupp så nyligen har fått sina löner reglerade efter andra grunder än dem, som tillämpats i allmänhet efter det system, som inaugurerades år 1907. Jag vågar för min del bestrida, att vad löneregeringskommittén här uttalat är riktigt, om man ser på realiteten. Hur är situationen beträffande läroverkslärarna? Jo, det är så, att deras näst sista lönereglering skedde år 1904, tre år innan det allmänna nya normalsystem inaugurerades, som började tillämpas från och med år 1907. På den grunden kommo de att bliva avsevärt sämre ställda, läroverksadjunkterna än första gradens normallöninnehavare och lektorerna än andra gradens. Det var en skillnad, som uppgick för den ena gruppen till icke mindre än 700 kronor, för den andra till 400 kronor. Det har länge varit erkänt, att detta är ett missförhållande, en orättvisa, som läroverkslärarna på det sättet varit lidande under.

Vad föreslog nu i februari 1918 löneregeringskommittén beträffande dessa läroverkslärare i och för den nyss verkställda löneregleringen? Jo, den yttrade, att det icke kunde komma i fråga att vid denna nya lönereglering taga hänsyn till nuvarande excep-

tionella förhållanden eller nuvarande abnorma prisläge, utan man måste se till, att man normerade deras stat i viss relation till vad som enligt 1907 års system gäller om t. ex. de centrala verkens tjänstemän. Kommittén undersökte vidare, med vilka tjänstemän i så fall adjunkter och lektorer närmast borde jämföras, och den fann, att det med hänsyn till utbildningstid o. s. v. icke vore rättvist att jämställa adjunkter med första gradens och lektorer med andra gradens tjänstemän, utan de borde ha en något högre lön än ifrågavarande normalgrader. I enlighet därmed föreslog löneregringskommittén sin reglering för läroverkslärarna i februari 1918.

Jag vågar således påstå, att man beträffande läroverkslärarna har fått tillämpade de grunder, som följdes år 1907, men att man funnit, att det därvid icke låte sig göra att utan vidare inränga dessa bägge arter av tjänstemän, läroverksadjunkter och lektorer, och jämställa dem med en viss normalgrupp, utan att de borde intaga en mellanställning vid tillämpningen av 1907 års löneregrings allmänna grunder.

Nu kommer emellertid i slutet på år 1918 löneregringskommittén och säger, att man har tillämpat andra grunder vid den så nyss som 1918 genomförda löneregringen för dessa tjänstemän, och att de därför icke böra få något med av den tillfälliga löneförbättringen. För min del kan jag icke finna annat, än att den reservation, som avgavs av herr Nilsson i Kabbarp, på det mest tydliga sätt ådagalagt ohållbarheten av de premisser, från vilka löneregringskommittén utgått. Jag kan för min del icke förklara förhållandet på annat sätt än med det faktum, att löneregringskommittén i februari och löneregringskommittén i december 1918 hade till ojämförligt största delen en olika personbesättning, så att det i hög grad kommit i glömska, hur saken i själva verket låg.

Varför jag, herr talman, har tagit mig friheten att vid detta tillfälle i remissdebatten beröra denna angelägenhet är, att jag tror, att det här är fråga om en verkligt stor och betydelsefull fråga för hela vår högre bildning. Det förhåller sig så, att sedan en mycket lång tid tillbaka obestridligen läroverkslärarna ha varit orättvist tillbakasatta, vilket har måst verka deprimerande på dem, deras undervisning och kårens rekrytering. Det väckte nu verkliga förhoppningar inom läroverkslärarnas led, då 1918 års februaribetänkande fastslog, att det tillkom dem att ställas i en fast relation till den allmänna lönestaten och de således kunde automatiskt flyttas upp, i den mån dess löner förbättrades, och det erkändes, att deras utbildning och förhållanden i övrigt betingade, att de skulle ställas bättre än respektive första och andra normalgrupperna. Men efter något mera än ett halvår måste denna kår med största bekymmer se, att det sålunda äntligen vunna resultatet s'år i fara att åter äventyras. Det kan icke undvikas, att det kommer att kanske än mera definitivt hava den bedrövlige inverkan på möjligheten till rekrytering av Sveriges lärarkår. Inom kåren själv erkänner man, att denna rekrytering redan nu erbjuder sina betänkliga sidor. Vid universitetsundervisningen har man icke kunnat undgå att hava

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

känning av något dylikt. Men dessutom är naturligtvis hela vår högre bildning i fara, ifall icke denna kår sättes i tillfälle att arbeta under tillfredsställande villkor.

Jag tror därför, att det icke bara gäller en liten post i ett visst års riksstat, utan att det är ett tillfälle, då det nu måste framföras på fullt allvar, att det icke får förstöras igen, som i detta fall nyligen tycktes vara vunnet, och jag tillåter mig som sagt att lägga denna angelägenhet Kungl. Maj:ts regering på hjärtat.

Herr statsrådet Schotte: Herr talman, mina herrar! I anledning av några anmärkningar, som hava gjorts av talare här i kammaren och som närmast beröra mig, skall jag be att få yttra några ord.

Jag skall först vända mig emot det anförande, som här i kammaren hölls av en ärad representant på Kristianstadlänsbänken och som jag visserligen icke personligen har åhört, enär jag då befann mig i andra kammaren, men vars syfte jag har förnummit och vidare kunnat erfara av den siste ärade talarens anförande. Förstnämnda talares kritik rörde Kungl. Maj:ts åtgärd att förordna om urtima landsting i februari i år i och för tillämpning av den nya valkretsindelningen till landstingen.

Jag skall då tillåta mig att först erinra om de bestämmelser, som nu gälla med avseende på invånareantalets läggande till grund för antalet landstingsmän. Dessa bestämmelser innehålla, som bekant, att för landet skall väljas en landstingsman för varje femtusental av invånareantalet medan i städerna motsvarande siffra är satt till tretusen. Valkretsindelning skall äga rum särskilt för landet och särskilt för städerna, och för landet skall det vara minst tre landstingsmän i varje krets. När Kungl. Maj:t framlade sin proposition om bland annat ändring av landstingsförordningen till uttima riksdagen, så föreslogs ovannämnda siffror på sådant sätt ändrade, att invånareantalet skulle vara fyratusen invånare både i land och i stad, således att likställighet i det avseendet skulle inträda mellan land och stad. Däremot ifrågasattes ingen annan förändring med avseende å minsta antalet landstingsmän i varje valkrets än som betingades av den lika valrätten till land och stad. Den bestämmelsen bibehölls, att således det skulle väljas minst tre och högst åtta i varje valkrets på landsbygden.

Då uppkom naturligtvis, när det förslaget avläts, frågan: när skall den nya valkretsindelningen tillämpas? Kommunalförfattningen innehåller, att det är landstingen, som fastställa valkretsindelningen, och det erfordras således landstingsbeslut, för att den nya valkretsindelningen skulle komma att träda i kraft. Med avseende därå yttrades av mig i propositionen följande, som jag skall be att få läsa upp. Jag förmodar visserligen, att talaren å Kristianstadslänsbänken läste upp det, men det är nödvändigt för sammanhanget att upprepa det. Jag yttrade där: »För tillämpning av likställigheten mellan städer och landsbygd i avseende å grunderna för bestämmande av antalet representanter i landstinget kräves, att landstingen

jämlikt § 2 i landstingsförordningen företagit indelning i valkretsar och fastställande av det antal landstingsmän, som skall för varje valkrets utses, ävensom fastställt valkretsarnas fördelning i grupper. Skola berörda nya grunder för landstingens sammansättande kunna tillämpas redan vid det påbjudna landstingsmannavalet 1919 måste således därför valkretsindelning hava av landstinget beslutats, vilket kan ske vid i god tid före valet (t. ex. i februari 1919) utlysta urtima landsting. Då det emellertid kan befinnas mindre påkallat att redan nu bestämma sig för den något omständliga åtgärden med urtima landsting inom hela riket för nyssnämnda ändamål, har föreskrivits, att den nämnda valkretsindelningen, därest den ej tidigare ägt rum, skall företagas sist av 1921 års landsting, varmed först valen år 1922 finge äga rum efter den nya valkretsindelningen och således utjämnigen mellan land och stad först vid nämnda val komme i tillämpning.»

Det yttrandet kan icke tolkas annorlunda, än att det måste ankomma på Kungl. Maj:t att besluta, om redan år 1919 den nya anordningen skall tillämpas eller ej. Jag finner det tydligt framgå av orden »vilket kan ske vid i god tid före valet (t. ex. i februari 1919) utlysta urtima landsting». Landstingen kunna ju icke för sådant ändamål själva åstadkomma urtima landsting; för att ett urtima landsting i februari 1919 skulle kunna hållas, måste således beslut därom fattas av någon annan, och denna andra kan uppenbarligen icke vara någon annan än Kungl. Maj:t. Jag finner det alldeles klart framgå av vad nu anförts, att hela tankegången vid framläggandet av denna proposition varit den, att det ankom på Kungl. Maj:t att bestämma, om valkretsindelningen skall tillämpas redan vid 1919 års val — landstingen kunna intet däråt åtgöra — eller om därmed skulle anstå till annan tidpunkt, sist landstingen 1921. Då man som sagt icke ansåg erforderligt att redan vid propositionens framläggande bestämma sig för, om urtima landsting skulle hållas redan 1919 för den nya valkretsindelningens fastställande, gick man den vägen, att man i lagtexten satte in, att den nya valkretsindelningen skulle ske senast vid landstingen år 1921.

När så urtima riksdagen fattat sitt beslut och författning var utfärdad i ämnet, så skulle i enlighet med den tankegång, som har legat till grund för förslaget och hela propositionen till urtima riksdagen, avgörande fattas av Kungl. Maj:t i frågan: skola urtima landsting 1919 utlysas, eller skola sådana icke utlysas? Då regeringen upptog den frågan, fäste regeringen naturligtvis alldeles särskild vikt vid de ändringar, som av urtima riksdagen hade vidtagits i den ursprungliga propositionen. Urtima riksdagen hade ju fastslagit valkvoten till femtusen både för land och stad, och urtima riksdagen hade dessutom infört den ändring i propositionen, att valkretsarna för landsbygden skola så indelas, att det blir minst fem landstingsmän i varje valkrets i stället för, som Kungl. Maj:t hade föreslagit, tre. Det var uppenbart, att detta urtima riksdagens beslut utgjorde en ytterligare anledning för Kungl. Maj:t att nu överväga, huruvida

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

det icke vore lämpligast och riktigast att utfärda förordnande om urtima landsting.

Det befanns vid den statistiska undersökning, som gjordes, att f. n. de små valkretsarna voro synnerligen många. Ett överslag, som grundar sig på förhållandena vid 1914 och 1916 års landstingsval — varifrån möjligen någon ändring skett till 1918 års val — visar, att antalet valkretsar med tre landstingsmän och därunder var 110, kretsarna med fem och däröver voro 99 och kretsarna med fyra landstingsmän således 89. Det skulle alltså enligt denna beräkning och med bibehållande av nuvarande valkretsindelning bliva 199 valkretsar eller två tredjedelar av samtliga, som skulle välja mindre än fem landstingsmän, medan kretsarna med fem landstingsmän och däröver skulle vara en tredjedel av samtliga. Det visar sig tydligt, att den nuvarande indelningen alldeles oberoende av den utjämning mellan stad och land, som den kungl. propositionen till urtima riksdagen åsyftade och riksdagen biträdde, är i högsta grad ojämn och stridande mot den bestämmelse, som riksdagen uppenbart satt ett alldeles särskilt värde på, när riksdagen ändrade Kungl. Maj:ts förslag, att kretsarna skola innehålla minst tre landstingsmän, och i stället satte detta antal till fem, detta naturligtvis för att proportionalismen bättre skulle kunna göra sig gällande.

Då såg man efter, om det fanns något hinder för att nu vidtaga åtgärden att låta sammankalla till urtima landsting 1919 vilket av praktiska skäl syntes vara angeläget. Med utgångspunkt från den inebörd jag alltid givit åt Kungl. Maj:ts förslag till urtima riksdagen och efter att hava genomgått vad som förekommit i utskottet och riksdagen utan att finna någon antydning om att riksdagen på något sätt avvikit från den tankegång Kungl. Maj:t givit uttryck åt, ehuru visserligen ingen ledamot av särskilda utskottet tillfrågades om saken, så ansåg jag frågan vara alldeles klar. Kungl. Maj:ts rätt att förordna om urtima landsting syntes mig uppenbar; intet fanns av riksdagen eller särskilda utskottet uttalat, som kunde ge stöd åt en annan mening; och jag föreslog därför att beslut om urtima landsting för denna nya valkretsindelnings fastställande måtte av Kungl. Maj:t fattas och detta för att som sagt icke blott vinna utjämningen mellan land och stad, utan också framför allt få till stånd de större valkretsar, som skulle ge ett bättre proportionalistiskt utfall av själva landstingsmannavalen, något som riksdagen visat sig alldeles särskilt sätta värde på.

Jag vill nu slutligen med avseende på Kungl. Maj:ts beslut i detta fall säga det, att Kungl. Maj:ts beslut enligt statsrådsprotokollet, angiva att nytt förslag till valkretsindelning skall av Konungens befallningshavande framläggas för landstingen att tillämpas från och med den tid, då författningsändringarna träda i kraft. Det är således uppenbart, att den valkretsindelning, som nu ifrågasättes, är i Kungl. Maj:ts beslut avsedd att träda i kraft när författningen i övrigt träder i kraft. Men hänsyn till den korta tiden, meddelades Kungl. Maj:ts beslut i telegram till länsstyrelserna, vilka telegram i något förkortad form angiva detta. Det är möjligt, att ordalydelsen i

Kungl. Maj:ts beslut icke där fullständigt återgavs, med den framgår av den skrivelse, som Kungl. Maj:t avlatit eller kommer att avlåta — jag vet icke, om den är expedierad, men den är uppsatt — till vederbörande Konungens befallningshavande och som innehåller de närmare bestämmelserna om de urtima landstingen. Den saken torde således enligt min mening vara fullt klar och tydlig. Jag förutsätter också, att inga landsting komma att vägra att ställa sig Kungl. Maj:s beslut till efterrättelse, utan att de alla skola skrida till beslut om den indelning i valkretsar, som sålunda är anbefallt.

Herr Dahl läser också anmärkt något om att kungörelsen den 31 december 1918 med närmare föreskrifter om kommunalfullmäktigval, röstlängds upprättande o. s. v., utkommit ganska sent, och att när före den 15 januari kommunalstämmor skulle hålas för vissa ändamål, såsom för valkretsindelning i kommuner, som hade över 10,000 invånare, man på några ställen icke ännu fått närmare del av denna kungörelse. Det är riktigt, att man med hänsyn till brådskan icke hunnit få kungörelsen utsänd över hela landet före 15 januari, men man avlät telegrafiska meddelanden till de Konungens befallningshavande, som berördes av den här frågan, d. v. s. dem, i vilkas län finnas kommuner med över 10,000 invånare, och där alltså val skola ske distriktsvis, med anmodan att föranstalta om sådana kommunalstämmor före den 15 januari? Men, frågar man, varför så bråttom, varför just före den 15 januari? Jo, därför att man ville berygga arbetet med röstlängdernas upprättande; det var nödigt att häradskrivarna så snart som möjligt bleve satta i tillfälle att börja detta arbete. Då dylika röstlängder böra upprättas distriktsvis, var det angeläget, att man så snart som möjligt fick besked om huru distriktsindelningen skulle bli i kommuner, där sådan indelning var obligatorisk. Jag tror för min del, att inga som helst olägenheter uppkommit av att själva författningen ej allstädes var tillgänglig före den 15 januari.

Jag skall nu vända mig med några ord till herr Ström. Det var en lång önskelista, som talaren på Stockholmsbänken föredrog, och jag ber att få yttra några ord i ett par frågor, där han tydligen har mer eller mindre missuppfattat avsikten med föreliggande förslag.

Han berörde först bostadsfrågan och klagade över att blott 2 å 3 miljoner kronor skulle anvisas för uppförande av arbetarbostäder samt frågade, om icke regeringen hade för avsikt att vidtaga mera genomgripande åtgärder på detta område. Jag är den förste att erkänna, att det står synnerligen illa till med avseende på bostadsförhållandena i Sverige, särskilt naturligtvis i städer och stadsliknande samhällen, och att det är nödvändigt att ägna den frågan en uppmärksamhet som knappast någon annan fråga och verkliga försöka i det avseendet komma fram med förslag som, om de också icke kunna lösa denna fråga, — det erfordras nära nog en generations arbete för att tillfredsställande lösa den frågan — i alla fall kan vara ägnat att väsentligt förbättra det nuvarande tillståndet. Alla veta vi också, att denna bostadsfråga är en sammanfattning

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

av och i sig innesluter så många andra viktiga sociala frågor, att den frågan icke utan vidare löses eller uteslutande befrämjas genom att anslå så och så många miljoner för bostadsbyggande.

Herr Ström har icke, att döma av hans yttrande, agnat någon uppmärksamhet åt den stora plats, som i den föreliggande statsverkspropositionen är inrymd åt bostadsfrågan för stats tjänarna. Det kan aldrig bestridas, att icke en del av den allmänna bostadsfrågan på så sätt löses, ty i den mån staten kan genom bostadsbyggande för sina tjänstemän och framför allt sina lagre tjänare förbättra deras bostadsförhållanden, medverkar staten också till en allmän förbättring av bostadsmarknaden i resp. orter. När man talar om anslag för bostadsändamål, så får man icke glömma bort de stora anslag, som föreslås i tilläggsstat för år 1919 och i riksdagen för år 1920 för uppförande av bostäder för personalen vid statens järnvägar samt telegraf-, post- och vattenverken. De belopp, som i sådant avseende begäras, uppgå till över 10 miljoner kronor, vida betydligare, ja, över dubbelt mer än som för det ändamålet någonsin på en gång åskats. För bostadsfrågans lösning har verk igen tagits ett stort steg i förhållande till våra ekonomiska förhållanden, med de förslag, som äro framagda vid innevarande års riksdag; och det är icke meningen att låta sig nöja med detta. Det nu åskade är det enda man för ögonblicket ansett sig kunna begära i anslag, men för riksdagen komma även att framläggas andra förslag i syfte att främja bostadsbyggandet, framför allt det kommunala. Det kommer sannolikt att framläggas försag om en särskild hyresstegringskatt, vilken uteslutande skulle användas för kommunala bostadsbyggnader. Den frågan är under utredning av särskilt tillkallade sakkunniga, som, hoppas jag, komma att med all energi ägna sig åt de under nuvarande kristid föreliggande frågor och problem på bostadsfrågans område, men vilkas uppdrag ingalunda är slutfört med de förslag man eventuellt kan komma fram med, för att underlätta återgången till normala förhållanden. I fråga om anskaffandet av medel till kommunala bostadsbyggnader tänker jag närmast på förslaget om en hyresstegringskatt.

Herr Ström talade också om att anslaget till arbetslöshetens bekämpande var för litet. Herr Ström torde observera, att i 1919 års tilläggsstat begäras 8 miljoner kronor för det ändamålet, och naturligtvis är det ganska svårt, att icke säga omöjligt, att så långt i förväg som nu, då staten framlägges, kunna bedöma, huruvida och i vilken omfattning medel till arbetslöshetens bekämpande kunna behövas för år 1920. Den saken får regleras genom erforderligt anslag i 1920 års tilläggsstat. Men de 8 miljonerna på 1919 års tilläggsstat och de 2 miljonerna, som äro föreslagna för 1920, äro tillräckliga att börja med. Om större arbetslöshet skulle kräva större anslag, kommer det icke att uppstå någon olägenhet genom att ökade medel beviljas först av 1920 års riksdag i tilläggsstat för detta år.

Jag skall icke ingå i något längre resonemang med herr Ström om förhållandena vid statens verk och möjligheten att kunna ingripa

i de tvister, som där särskilt nu föreligga. Jag vill dock säga, att de krav, som framställas på att vederbörande skola återgå till sitt arbete, innan underhandlingarna påbörjas, är en sak, bakom vilken ligga goda och hållbara skäl. Vill man, att staten skall vara en mönsterarbetsgivare och ställa så bra som möjligt för sina tjänare, så måste också på dem ställas anspråk, att de icke tillgripa de stridsmetoder, som i den öppna arbetsmarknaden äro de vanliga för att tilltvinga sig bästa möjliga löneförmåner. Det är klart, att stridsmedlen i detta fall för staten såsom arbetsgivare och för enskilda icke äro desamma. Staten har knappt något vapen i sin hand mot orimliga fordringar, medan de enskilda arbetsgivarna genom sina sammanslutningar hava garantier däremot. När dessutom strejk tillgripes, innan förhandlingarna äro påbörjade eller ännu hunnit till den punkt, att man kan veta, att intet resultat av dem kan framgå, eller alltså innan den sista möjligheten till uppgörelse i godo är uttömd, då är det mycket förklarligt och riktigt, att man kräver, att dessa s'atsarbetare skola återgå till sitt arbete, innan någon vidare underhandling och överenskommelse med dem kan träffas.

Jag vill med avseende på åttatimmarsarbetsdagen för lantarbetare säga, att regeringen icke kommer att framlägga förslag till innevarande års riksdag om åttatimmarsarbetsdag för dessa arbetare. Det är en fråga, som herr Ström själv erkände vara ömtålig. Det är en fråga, som kräver en ganska ingående undersökning, och meningen är, att så fort arbetstidskommittén framlagt sitt nu motsedda förslag, dess sammansättning skall kompletteras, så att representanter för jordbruket så väl från arbetsgivarnas som från arbetarnas sida skola bliva i tillfälle att överväga, huru arbetstiden lämpligare än nu skall kunna ordnas för jordbruket. Och jag är övertygad, att det skall vara möjligt att komma till en uppgörelse, som kan säkerställa jordbrukets idkare, så att deras berättigade och för hela landet så betydelsefulla intressen med avseende på skördens bärgning och arbetets normala gång icke skola bliva omöjliga att förena med rimliga anspråk från arbetarnas sida på att komma i åtnjutande av kortare arbetstid. Emellertid är det så, att frågan är av synnerligen svårlöst beskaffenhet och icke kan utredas annat än genom en kommitté, där jordbruket har sina särskilda representanter, något som ju ei är fallet i den nuvarande arbetstidskommittén. Herr Ström får således försöka att lugna sig något år med avseende på lantarbetarnas arbetstid, innan han kan påräkna att vinna riksdagens och regeringens stöd för att på lantarbetarna utan vidare överföra det gamla kravet från industriarbetarnas sida. Intet skall emellertid från regeringens sida underlåtas för att försöka få frågan fram till en antaglig lösning, som kan göra även lantarbetarna bättre ställda än nu i avseende på arbetstidsförhållandena. Jag tillåter mig dock påpeka, att dessa arbetares verksamhet under vintern i regeln icke är synnerligen ansrängande, vilket förhållande väl kan motivera något mera ansrängande arbete och längre arbetstid under sommaren.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Hellner*:
Jag finner mig föranlåten att yttra några ord med anledning av herr Lindhagens anförande på förmiddagen. Han berörde frågan om Sveriges brytande av de diplomatiska förbindelserna med Ryssland och uttalade sitt ogillande av denna handling, som han kallade »Sveriges första verkligt oneutrala handling».

Jag skall be att få i korthet redogöra för orsakerna till dels hemkallandet från Ryssland av den svenska legations- och generalkonsulatspersonalen, dels den åtgärd som vidtogs här hemma i Stockholm, då den ryska sovjetrepresentanten berövades de diplomatiska befogenheter han här fått åtnjuta.

Vad först beträffar hemkallandet av den svenska legationens och generalkonsulatets personal, är det säkerligen väl känt för eder, mina herrar, att förhållandena i Ryssland på sista tiden utvecklade sig därhän, att hungersnöd hotade alla borgerliga element och jämväl legationens och generalkonsulatets personal — för att icke tala om de enskilda svenskar, som funnos därute. De officiella representanterna för vårt land skulle visserligen få åtnjuta vissa företräden i avseende på livsmedelstildelning, men det visade sig småningom, att de ryska myndigheterna icke voro i stånd att uppfylla sina löften i det hänseendet, i följd varav även dessa representanter hotades av hungersnöd. De skrevo till regeringen och förklarade, att det vore omöjligt att hålla ut i Ryssland, därest icke regeringen kunde åtaga sig att under hela vinterns lopp förse dem med livsmedel, och en bön med samma innehåll framställdes hos regeringen av ett stort antal svenska undersåtar, bosatta där ute.

Regeringen svarade med att först hemställa till de enskilda undersåtarna att begiva sig hem till Sverige. Någon affärsverksamhet kunde ju icke drivas i Ryssland, och det skäl, som till en början åberopades av de enskilda svenskarna mot hemresa, nämligen att de ville kvarstanna för att skydda och vårda sin egendom så länge som möjligt, förlorade sin kraft, i samma mån som sovjetregeringens konfiskationsåtgärder började att gå fram även över svenska undersåtars egendom. Jag kallar dem konfiskationsåtgärder — den ryska regeringen kallar dem för nationalisering, men dessa båda begrepp synes vara ungefär enahanda till sina verkningar — och åtgärderna ha gått fram såväl över fastigheter som över varulager, för att icke tala om, att alla tillgodohavanden hos banker sedan länge innehållits på sovjetregeringens befallning. Det var således illa ställt för svenskars egendom och då det tillika syntes vara illa ställt med deras personliga säkerhet, ansåg den svenska regeringen meningslöst att uppehålla en representation som ingenting kunde utträtta, men som genom sin blotta närvaro i Ryssland under dylika förhållanden kunde utsätta regeringen för ytterligt farliga och obehagliga situationer. När då först de enskilda svenskarna blivit hemkallade i så stor utsträckning som möjligt, gav regeringen order, att den svenska representationen skulle komma hem med undantag av några underordnade tjänstemän, som skulle stanna för att sköta passförhållandena, legationens fastighet med mera.

Vad beträffar åtgärden att borttaga den ryske representanten i Stockholm de diplomatiska privilegierna vill jag först och främst erinra om, att den ryska sovjetregeringen aldrig varit här representerad genom något officiellt ackrediterat sändebud. Den ryske representanten skötte om s. k. faktiska relationer och han har därför fått åtnjuta vissa diplomatiska privilegier såsom rätten att mottaga och avsända kurirer och statstelegram — de senare jämväl i chiffer. Likaledes har han åtnjutit den personliga immunitet som brukar tillerkännas diplomatiska ämbetsmän.

Såsom herrarna känna, ha i synnerhet på senare tiden ryktena varit starka, att härvarande representation för sovjetregeringen missbrukade sin ställning genom att leda en propogandarörelse både i Sverige och i andra länder. Ryktena påstodo med bestämdhet, att stora summor ryska rubler via Stockholm strömmade till grannländerna och andra länder i Europa, och att jämväl bolsjevikisk propagandalitteratur spreds till det övriga Europa på denna väg.

Omsider visade det sig, att man kunde leda i bevis åtminstone riktigheten av det senare påståendet, nämligen beträffande propagandalitteraturen. Det inträffade nämligen, att en kurir, som från den ryska sovjetregeringen avsänts till dess representant i Stockholm, häktades i Finland, därvid efter undersökning hans kurirbagage befanns innehålla stora massor bolsjevikiska broschyrer, avfattade på finska, engelska, franska och tyska språken. Somliga av dessa broschyrer innehöllo de mest öppna och oföräckta uppmaningar till arbetarna i de länder, för vilka de voro avsedda, att följa de ryska arbetarnas exempel och börja en bolsjevikisk revolution. En annan kurir, som avsändes av sovjetregeringens representant till Kristiania, råkade ut för samma äventyr. Hans kurirbagage blev undersökt och befanns proppfullt av broschyrer med enahanda innehåll, som det jag nyss nämnde. Sedan denna bevisning förebragts och det sålunda var fastslaget, att sovjetregeringens representant grovt missbrukat de privilegier, han fått åtnjuta, beslöt den svenska regeringen att beröva sovjetregeringens representation dessa. Denna representation fick sålunda icke längre avsända och mottaga kurirer, fick icke längre avsända och mottaga statstelegram, och deras ställning var därmed reducerad till en enskild persons ställning. Samtidigt uttalades från regeringens sida antagandet, att sovjetregeringens representant och hans medhjälpare under dessa förhållanden icke längre hade för avsikt att förbliva i landet, och detta antagande har icke från sovjetregeringens representants sida blivit motsagt. Någon expulsion har således hittills icke kommit i fråga.

Jag vill tillägga att anledningen till, att sovjetrepresentationen dröjt med sin avresa, har varit den, att det medfört vissa svårigheter att sörja för dess lugna och trygga hemfärd genom Finland — något som den svenska regeringen ansett sig förpliktad att sörja för. I tidningen Folkets Dagblad Poli'iken har jag i dag sett påståendet, att den svenska regeringen ämnade utlämna sovjetrepresentanterna åt den finska regeringens godtycke, ävensom att de skulle få svälta under hemresan, men dessa båda påståenden äro fullständigt ogrundade. Jag

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

har redan nämnt att regeringen sört för deras oavkortade genomresa och de ha fått tillstånd att medföra vissa kvantiteter livsmedel för sin hemfärd.

Herr Lindhagen har kritiserat, att vad jag nu omnämnt beslutats av regeringen utan riksdagens hörande, och han antydde, att det åtminstone borde ha hållits ett hemligt sammanträde, där riksdagen fått fatta beslut. Jag vill då erinra, att våra grundlagar icke känna till några hemliga sammanträden, där beslut kunna fattas och där riksdagen kan göra sin mening gällande, utan det enda sätt, varpå samverkan mellan regeringen och riksdagen kan äga rum i frågor, som ej lämpa sig för offentlig behandling, är hörandet av det hemliga utskottet. Hemliga utskottet har också blivit hört i denna del, och situationen har blivit i detalj framlagd för utskottet, innan beslut fattades.

I detta sammanhang vill jag beröra ett annat yttrande av herr Lindhagen. Han kritiserade instruktionen för den kommitté, vilken skall förbereda samarbetet mellan regering och riksdag i utrikespolitiska frågor. Men herr Lindhagen har missuppfattat innebörden i denna instruktion, ty däri hänvisas just till det utskottsberäkande av år 1917, som han åsyftade, och i detta utskottsberäkande omtalas även riksdagens inflytande på avslutandet av konventioner. Således tror jag att denna talares farhågor därvidlag voro obefogade.

En annan talare, herr Ström, har tagit upp frågan om vad han kallade värvning av frivilliga till Estland. Han yttrade sin förvåning över, att den svenska regeringen icke undertryckte denna rörelse, vilken, som han sade, åsyftade att bekämpa den i Östersjöprovincerna pågående arbetarrevolutionen. Jag ber med anledning härav att få erinra om vad för slags rörelse det gällde att understödja. Det är kanske för herrarna bekant, att då Kerenski tillträdde posten som statsminister i Ryssland, upplöste han de på fyrståndsrepresentation grundade lantdagsförsamlingar som existerade i de baltiska provinserna och anbefallde i stället bildande av nationalråd, valda på basis av allmän rösträtt för alla, män och kvinnor, i åldern från och med 20 år. Av dessa åtgärder framgick en regering för Estland och en annan för de sydligare delarna av Östersjöprovincerna, Livland och Kurland, och dessa regeringar voro också fotade på den bredaste möjliga basis. Under den tyska invasionen upphörde dessa regeringar att fungera och ersattes för tillfället ånyo av en på fyrståndsrepresentationen ytterst vilande representation, men efter tyskarnas tillbakadragande hava dessa nationalrådsregeringar åter levat upp, och det är just dessa regeringar, som för närvarande äro utsatta för anfall av bolsjevikernas trupper.

Att enskilda svenskar känna sympati med dem, som vilja värja sig mot dessa bolsjevikiska trupper, tror jag icke förefaller så många i denna sal underligt. Det är väl känt, åtminstone om man får tro de uppgifter, som förekommit i pressen och i rapporter, som jag tagit att i den mån som de tyska trupperna drogo sig tillbaka i Litauen och bolsjevikerna ryckte in där, fruktansvärda massakrer ägde rum på de civila invånarna. Det är därför ej att undra över att

invånarna i de baltiska provinserna hysa panisk förskräckelse för dessa bolsjevikiska trupper och att svenska regeringen dagligen och stundligen anropas med böner att skicka fartyg, vilka kunna hämta till Sverige personer som önska fly undan denna annalkande fara. Det torde sålunda icke väcka förvåning, om det hos regeringen icke märkts något ogillande av den lust att kämpa på de bolsjevikiska motståndarnes sida, som kommit till synes hos enskilda här i riket.

Att ett sådant deltagande i striden skulle vara folkrättsstridigt vill jag på det bestämdaste bestrida, ty den konvention, som åberopats i pressen under de sista dagarna till bevis för att regeringen skulle handla i strid mot folkrätten, innehåller en artikel, som uttryckligen förklarar, att det är icke en regerings skyldighet att hindra enskilda undersåtar i en stat att inträda som frivilliga i ett annat lands i krig befintliga armé. Vad som hittills passerat är ingenting annat än att det allra livligaste intresse uttryckts för saken av åtskilliga enskilda, och att dessa försökt skaffa sig upplysningar om situationen i Östersjöprovinserna, om vad som försiggått och försiggår därute. Mig veterligen hava ännu inga frivilliga avrest till dessa trakter, och någon värvning i teknisk mening har mig veterligen icke heller ägt rum. Värvning i begreppets tekniska betydelse är, som herrarne ve.a., förbjudet i Sveriges lag, och jag kan försäkra herrarne att om detta begrepp skulle trädas för nära, skall den svenska regeringen icke försumma att vidtaga nödiga åtgärder för upprätthållande av detta förbud.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag har icke begärt ordet för att till remissen av föreliggande statsverksproposition anknyta några storpolitiska betraktelser av vare sig inrikes- eller utrikespolitisk art. Jag är uppkallad av det sätt, varpå ett par moment av statsverkspropositionen blivit under diskussionen behandlade, till vilka jag sedermera ber att få återkomma.

Först vill jag emellertid göra ett allmänt uttalande i anledning av propositionens innehåll. Jag vill uttala min livliga tillfredsställelse över att man från regeringens sida, på det sätt som skett, så bestämt understrukt nödvändigheten av sparsamhet på olika områden. För den, som under de senare åren sökt att i sin ringa mån tidigare fästa uppmärksamheten på återhållsamhet såsom en statsfinansiell nödvändighet, är det glädjande att, på sätt som skett, i årets proposition såväl genom uttalanden som genom faktiska förslag denna synpunkt blivit från regeringshåll erkänd.

Medan jag är inne på detta kapitel, vill jag i sammanhang därmed beröra ett par under diskussionen framkomna yttranden, som på visst sätt beröra de olika metoder i fråga om statsmedlens handhavande, som kunna av riksdagen användas. Här ha energiska och skickliga representanter för läroverkslärarekåren redan på ett tidigt stadium försökt pressa regeringen, när det gällde för denna att avfatta propositionen i anledning av det förslag till provisorisk lönerreglering, som lönerregleringskommittén enligt uppdrag överlämnat till regeringen. Man har gjort gällande, att kommittén genom att ute-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

sluta läroverkslärarekåren i sitt förslag till provisorisk löneroglering förfarit på ett inkonsekvent och, formellt sett, särdeles otillfredsställande sätt. I det avseendet vill jag säga, att situationen ligger så, att föregående års riksdag beslöt att för läroverkslärare verks.älla en definitiv löneroglering, och det skulle för dessa lärare liksom för övriga statens befattningshavare gälla, att den abnorma prusstegring, som för närvarande råder, skulle för deras vidkommande regleras genom ett krigstidstillägg. Vad den provisoriska löneroglering angår, varom förslag nu föreligger, så framkallades den därav, att en del provisoriska lönerogleringar av föregående års riksdag företogos för befattningshavare på de affärsdrivande verkens område. I år ha nu inom de övriga centrala verken åtskilliga befattningshavare i precis motsvarande ställning till vissa befattningshavare inom de affärsdrivande verken tillkännagivit en naturlig och berättigad önskan att också få del av den provisoriska lönerogleringen, till dess respektive verks löneförhållanden kunna bli underkastade definitiv prövning. Men då var frågan, huruvida den provisoriska lönerogleringen skulle omfatta alla befattningshavare, som icke fått sina löner definitivt reglerade. I detta avseende gavs från regeringshåll till kommittén ett direktiv om vad härvid skulle iakttagas, och detta direktiv utgick från, att de som fått sina löner reglerade efter andra grunder än dem som gälla för den vanliga s. k. statskontorstypen, skulle icke omfattas av den provisoriska lönerogleringen. Frågan var då, huruvida kommittén skulle låta sig ledas av detta klart och tydligt angivna direktiv, eller om den kunde i ett eller annat hänseende jämkä på denna ståndpunkt. Ett jämkande på denna ståndpunkt skulle dock föra med sig konsekvenser, som ur lönerogleringstekniska och sakliga synpunkter vore av synnerlig betänklig art. För att taga ett exempel, är det givetvis så, att man icke blott kan tala om viss relation mellan lönerna för läroverkslärare på ena sidan och exempelvis första och andra gradens tjänstemän i de centrala ämbetsverken på den andra sidan, utan man kan med än större sakliga skäl tala om viss proportion mellan lärarnes i olika ställningar löneförmåner. Så skedde i de båda regleringar som beslöts vid föregående års riksdag, för läroverks- och folkskolelärare, och uppenbart är, att man finge draga konsekvenserna därav, om läroverkslärare nu hade blivit medtagna i det förslag till provisorisk löneroglering, som i år föreligger. Då är frågan: är riksdagen beredd att utsträcka konsekvenserna i den omfattning, som måste bli en följd av att här medtaga läroverkslärare? Det finnes för övrigt också åtskilliga grupper andra befattningshavare, vilkas löner regleras under sista tiden, och som i så fall borde komma med, men för vilka varken någon reservant inom kommittén eller någon annan målsman unträtt och fört talan. Jag vill således på frågan, huruvida lönerogleringskommitténs sista förslag skulle innebära en desavouering eller ett avståndsagande från förhållandet mellan läroverkslärare på ena sidan och dessa omfattande normalgrader på andra sidan, säga, att så naturligtvis icke är fallet. Här gäller det en provisorisk löneroglering enbart. Och

det är icke för hänsynen till relationen mellan läroverkslärarnes löner och de centrala verkens normalgrader skapa ett så underligt förhållande, som det bleve att samma är en definitiv löneroglering för nämnda lärare skulle börja tillämpas, den 1 januari i år, skulle på denna definitiva löneroglering föras omedelbart en provisorisk löneroglering, varefter ytterligare den särskilda prisfördyringen skulle regleras genom kristidstillägg. Jag tror, att ett sådant förfarande skulle i lönetekniskt och andra avseenden fullkomligt desorganisera hela lönerogleringsarbetet. Däremot, när för normalgradernas befattningsinnehavare definitiv löneroglering kommer till stånd, finner jag det ganska naturligt att, vad läroverkslärarna angår, det förhållande, vari deras löneförmåner ansetts böra stå till de förstnämnda, bliver återställt till vad det var, när 1918 års riksdagsbeslut kom till stånd. Detta om den saken.

Det är ett annat moment, som under diskussionen berörts, varom jag också vill yttra några ord, och det är det förslag, som går ut på att för årets tilläggsstat anskaffa en summa av 20 miljoner kronor genom spritaccis. Denna sak har berörts tidigare av en annan talare, men från en synpunkt som, jag måste säga, icke speciellt intresserar mig. Det var för konsumentintresset och mot fördyringen han förde talan, men det är icke ur denna synpunkt, som jag vill fästa uppmärksamheten på föreliggande förslag.

I sitt yttrande till statsrådsprotokollet i detta avseende påvisar finansministern, att förutsättningen för att han skulle kunna framlägga det föreliggande förslaget var, å ena sidan, att spritaccisen icke försvårade tillämpningen av den individuella kontroll, varom beslut blivit fattat, och å andra sidan att statsverkets ekonomiska frigörelse från spritkonsumtionen icke skulle hämmas eller försenas. Nu frågar jag: förefinnas verkligen reellt sett, dessa båda förutsättningar enligt det förslag, som föreligger i statsverkspropositionen? Jag måste på denna fråga svara nej. Jag erkänner, att det finnes åtskilligt, som gör, att framställningen är av sådan art, att den blir synnerligen lockande och förledande. Man kan naturligtvis, i fråga om det föreliggande förslaget, vända sig till kroppsarbetarna och säga: »här erhålla vi 20 miljoner kronor för statsregleringen, utan att man egentligen påräknar något bidrag från eder sida till beloppet i fråga». Nu vet jag visserligen icke, huruvida man vill avstänga vissa personer från köprätten endast genom prisfördyringen och endast häruti anser sig äga garanti för att köparna komma att tillhöra förmögnare kretsar. Om detta skulle vara fallet och garantien således endast skulle bestå i det höga priset, kunde det tänkas, att bidrag till denna skatt även komme att givas från kretsar och håll, där medlen uppenbarligen icke bort användas till dylika inköp. Man har sett att personer i mycket blygsam ställning kunnat utgiva 20 å 30 kronor eller ännu mera för en liter rusdrycker. Vid sådant förhållande innebär själva prisfördyringen icke någon garanti för att icke bidragen skola komma även från folk i fattig ställning. Naturligtvis kan man också säga, att dessa mindre inkomsttagare icke behöva bidraga. Man kan även säga till nykter-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

hetsvännerna att, om de se saken praktiskt, böra de icke vara emot, att det kommer in 20 miljoner kronor, utan att de i någon mån behöva bidraga till detta belopp, och jag antager också, att en och annan av nykterhetsvännerna låter sig påverkas av denna synpunkt. Men det förhållandet upphäver icke det betänkliga i föreliggande förslag, såvitt jag förstår. Det både försvarar tillämpningen av den från och med i år gällande beslutade rusdrycksförordningen, och det kommer även att försvåra statsverkets ekonomiska frigörelse.

Vad tillämpningen av den nya rusdrycksförordningen beräffar, är det uppenbarligen så, att restriktionssystemet har sin sårbaraste punkt däruti, att dess bestämmelser så lätt överträdas, och föreliggande förslag skulle alltjämt verka för ett bibehållande av vanan vid rusdryckernas användning. Det skulle dels fullständigt avstänga flera hundra tusen av dem, för vilka önskan att köpa dessa drycker är starkast, från möjligheten att köpa dem men på samma gång tillåta andra att göra det, nämligen dem, som hava råd att betala detta höga pris. Enligt min mening innebär detta rent av att skapa en psykologisk förutsättning för lagöverträdelser i detta avseende. Lönnbränneriet och renatureringen kommer att därav påverkas på ett ofördelaktigt sätt. Förslaget kommer således, såvitt jag förstår, att försvåra tillämpningen av den beslutade fullständiga individuella kontrollen. Handeln med motböcker kommer att befrämjas. När man i ena fallet får köpa en kvantitet spritdrycker från statens egna organ till ett pris av 3 à 4 kronor och i andra fallet för 25 à 30 kronor, så kommer uppenbarligen detta att påverka den enskildes sätt att handla, när han söker att draga ekonomisk fördel av sitt innehav av en dylik bok.

Vad så vidkommer den ekonomiska frigörelsen för statsverket, ansåg finansministern, att faran i det avseendet förminskas genom att förslaget endast skulle tillämpas för innevarande års budget. Det vore framställt endast för en gång och man skulle icke fullfölja detta tillvägagångssätt. Men jag frågar: om man bifaller förslaget i år, och om det är riktigt, såsom finansministern vill göra gällande, att man nästa år får ännu mera svårt att ekonomiskt reglera budgeten, och om det är så, att tillgången på de materialier, varav rusdrycker tillverkas, blir större, och sålunda bristen på sådana mindre kännbar, vilket skäl skulle då nästa år kunna anföras för att icke även i fortsättningen fylla statskassan med medel av den art som nu föreslås? Det finns icke något skäl, som i fortsättningen kunde åberopas, varför man icke i ännu större omfattning än nu skulle skaffa staten inkomster på samma sätt som för innevarande år. Man skulle, till vad som blivit yttrat till förmån härför, nästa år kunna lägga, att riksdagen en gång godkänt och staten således accepterat metoden i fråga. Jag måste säga, att det enlast rent formellt sett är riktigt att resonera på det sätt, som regeringen gör, då den säger, att statsverkets frigörelse icke hämmas genom bifall till föreliggande förslag.

Under sådana förhållanden, och då riksdagens nykterhetsgrupp kommit till den uppfattningen, att föreliggande förslag icke bör bi-

fallas, tillåter jag mig till herr statsrådet och finansministern, liksom till regeringen i dess helhet, härmed göra en vördsam men så bestämd hemställan som jag kan, att man icke från regeringens sida vidhåller den åtgärd, som förslaget genomförande skulle innebära, och att man således icke för statsregleringen tager i anspråk det belopp av 20 miljoner kronor, som enligt föreliggande förslag skulle tagas ut genom en spritaccis. Detta kan undgås på olika sätt, dels genom besparingar, dels genom att andra anordningar bliva vidtagna i inkomstväg.

Då jag sålunda anser, att man knappt kan vidtaga någon åtgärd, som är mera betänklig i nykterhetsavseende än den här föreslagna, hoppas jag, att regeringens förslag i denna punkt icke kommer att vinna riksdagens bifall.

Herr statsrådet Thorsson: Herr talman! Såväl herr Aaby Ericsson som en siste talaren voro mycket intresserade av spritaccisen: men från olika utgångspunkter. Jag skall för min del villigt erkänna, att detta är en av de punkter i förevarande statsverksproposition, som tilltalar mig minst. Jag skulle känna mig mycket lyckligare, om jag kunnat göra upp en reglering, utan att behöva anlita den nu omdebatterade skattekällan. Jag har verkligen ansträngt mig för att söka upp en annan statsinkomst genom vilken behovet skulle kunna täckas, men detta har icke lyckats mig. För övrigt har regeringen sökt så långt det varit möjligt, nedbringa kostnaderna i föreliggande statsreglering. Ty det bör icke fördöljas, att de siffror, vi nu hava att räkna med på alla områden, måste bliva större än under normala förhållanden, och just under en vikande konjunktur, under en tid, när alla tänkta värden förminskas i sin realitet, är det klart, att man för täckandet av en tillfällig brist måste vara mycket försiktig i fråga om att leta upp nya skattekällor. Då jag trott, att den åtgärd, som här är i fråga, skulle kunna inkrätkas till 1919 års tilläggsstat, har jag emellertid drist mig att beträda denna väg. Av rapporter, som ingått till mig, har jag fått en alldeles bestämd uppfattning, som i högst betydlig grad avviker från den siste talarens tro, att en åtgärd, sådan som denna, skulle vara ägnad att öka lönnbränningen. Jag är själv gammal absolutist och jag är rysligt lednen, när jag ser att mycket av det, som för mig i många år stått såsom en fyrbåk, nu raseras, men det är klart att vi måste räkna med den realitet, som här föreligger, nämligen den, att det icke bleve någon minskning i spritkonsumtionen, även om man uraktläte att vidtaga denna åtgärd. Det är kanske bra starkt att säga, att det icke blir någon minskning i spritkonsumtionen, ty det är svårt att bedöma dessa saker, men vi kunna alla vara överens om, att under sista året har det framträtt vissa tecken, som tyda på, att man i detta stycke får lov att göra en verklig rannsakan också med sig själv. Det är dock påtagligt, att orimligt mycket utföres i marknaden genom den av oss alla nykterhetsvänner mycket beklagade lönnbränningen. Om spritbegäret är så starkt hos folket — och jag har i dag fått ett papper, som säger mig att det är 860,000 molböcker, som i detta nu

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

blivit uttagna — då är det klart, att detta är ett synnerligt kinkigt spörsmål. Det är bekant, att det finns folk, som giva ut 50, 60 och t. o. m. 100 kronor för att komma i besittning av en motbok och på den kunna skaffa sig en liter. Om detta verkligen är förhållandet, kan jag icke se, att det skulle bliva någon större olycka, om staten finge in några miljoner av dessa medel, i stället för att de skulle gå till enskilda spekulanter, i all synnerhet om man använder dessa medel till sociala ändamål. Kunna herrarna här i riksdagen vidtaga ytterligare besparingar i budgeten och söka upp andra skattekällor, skall jag vara den förste att släppa dessa 20 miljoner i spritaccis. Men då måste också denna riksdag handla på annat sätt än fjolårets ordinarie riksdag handlade, när den höjde budgeten med över tre hundra miljoner utöver vad den var, då den framlades för riksdagen. Jag är, såsom sagt, gärna villig att avstå från dessa tjugo miljoner, om herrarna skaffa andra nya tillgångar eller också spara in dessa medel. Det är den enkla saken. Äro vi blott överens om denna punkt, skall jag icke hålla på spritaccisen, som jag erkänner icke är någon bra sak.

Jag skall nu säga ett par ord i anledning av herr Aaby Ericssons fråga till mig, om jag hade medverkat till att spritcentralen monopoliserat landets hela spritaffär. Sedan jag tillträdde mitt ämbete såsom finansminister, har denna fråga icke varit uppe till behandling inom regeringen. Den uppgörelse, som är träffad mellan å ena sidan spritcentralen och å andra sidan enskilda vinfirmor, är uppgjord utan regeringens direkta medverkan, men jag får säga, att jag, i rak strid mot den nämnde ärade talaren, alls icke finner det vara något ledsam, att hela denna fråga kommit in under och behandlats av ett organ, i all synnerhet då statsverket, genom det sätt varpå detta organ är bildat och fungerar, har att påräkna de miljoninkomster, som denna rörelse skall giva, därigenom att bolagen ha försäkrat sig vara nöjda med 7 % ränta på nedlagt kapital och alla övriga inkomster, på grund av bolagens bestämmelser, komma att tillfalla statsverket. Man kan fråga sig, om det skulle vara bättre att hava en massa vinhandlare här och där, än att hava allt detta under ett organ. Det är naturligtvis svårt att i detta nu säga, under vilka former kontrollen skall kunna upprätthållas, men den lagstiftning, varom riksdagen redan fattat beslut, tror jag för min del icke till sin anda och mening lägger hinder i vägen för ett ordnande av saken, på det sätt som skett.

Greve Lagerbjelke gjorde anmärkning mot regeringen, därför att den beviljat så stora belopp såsom rörelsekapital till statens järnvägar. Det är för herrarna noggsamt bekant, att den taxeökning, varmed skulle avses att täcka de ökade kraven på statens järnvägar, skulle träda i kraft först någon gång i juli månad 1918. Men det är klart, att i samma ögonblick som allting stegras i pris eller — såsom man i allmänhet är mera benägen att uttrycka det — penningvärdet sjunker, fordrar naturligtvis en sådan affär som statens järnvägar, ett betydligt ökat rörelsekapital. Skulle det ligga något formellt oriktigt eller konstitutionellt brottsligt i regeringens åtgärd, förmodar jag, att konstitutionsutskottet icke skall uraktlåta att enligt sin grundlags-

enliga plikt göra anmärkning mot den åtgärd, som den ärade greven påtalade.

Sedan anförde herr greven, att jag i statsverkspropositionen räknat något optimistiskt. Jag har i mitt resonemang angående de affärsdrivande verkens verksamhet sagt följande: »Verkens egna beräkningar, som i allt fall svårligen kunna ersättas med bättre grundade, så osäkra som utsikterna äro, hava i det hela godtagits. Uppförandet i budgeten av vissa överskott får emellertid icke anses innebära, att de för överskottens erhållande erforderliga taxeförhöjningarna skola alldeles utan hänsyn till andra verkningar därav ovillkorligen genomföras.» Det synes m.g. vara svårt för Kungl. Maj:t att säga, att järnvägsstyrelsen räknat fel, när den beräknar, att statens järnvägar för 1920 avses giva en inkomst av 350 miljoner eller något sådant. Järnvägsstyrelsen säger att denna beräkning är gjord under förutsättning att nu gällande taxa får lov att bibehållas.

Vilken av herrarna tror verkligen, att de nu gällande järnvägstaxorna under alla omständigheter kunna upprätthållas till exempel till 1920 års utgång? Det är alldeles uteslutet att kunna säga det. Men om jag också hade den känslan och givit uttryck åt den i motiveringen till propositionen, kunde jag icke giva mig till att korrigera järnvägsstyrelsens beräkningar och säga, att här har ni räknat alldeles galet, då järnvägsstyrelsen så sent som i juli månad 1918 sade, att om vi få dessa taxor, skola vi sköta järnvägarnas trafik, så att vi kunna lämna överskott därå. Här måste man enligt min uppfattning lita på verkets uppgifter. Det är alldeles riktigt, att krigsbidshjälpen, som urtman beslöt, måste ha en avsevärd inverkan på 1918 års vinst. Då jag i alla fall ändå icke berört denna del i finansplanen, så är det grundat därpå, att jag vet icke, i vilken utsträckning de höjda taxorna kunna täcka järnvägarnas behov av rörelsemedel och täcka de ökade kraven på järnvägarna. Här röra vi oss med så osäkra förhållanden, att det kan ha sina små besvärligheter att bestämt uttala sig därom. Jag har därför för min del föredragit att icke vara så tvärsäker, utan lita på dem, som ha ansvaret för att uppgifterna, som lämnas till Kungl. Maj:t, skola vara så korrekta som det över huvud taget är möjligt att de kunna vara.

En annan ärad talare tog det abnormalt förhållandet vid våra kommunikationsverk som intäkt för att bevisa, att dessa affärer skulle gått mycket bättre, om de förvaltats av enskilda, om det hade varit enskild drift, och jag är icke säker på, att icke greven i sitt innersta hjärteskrymsle också är av den mening. Härtill vill jag bemärka, att järnvägsstyrelsen i juli 1918 visade, att de enskilda järnvägarna långt före den tiden erhållit rätt att öka sina taxor på ett helt annat sätt, än som medgäves för statens järnvägar. Hade järnvägsstyrelsen fått följa de privata banornas taxor, så är det min uppfattning, att statens järnvägar skulle ha lämnat ett gott överskott. Men det har alltid varit den ledande principen, att de i och för sig skulle vara kommunikationsleder, vilka skulle föra fram utvecklingen och att de därför icke skulle uteslutande betraktas som

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

affärsföretag. Jag tror, att man kan säga, att om vi de senaste åren icke hade byggt järnvägar i så forcerat tempo, som vi gjort i vissa trakter av detta land, skulle statsbanorna ha lämnat ett bättre överskott. Man får icke räkna med ränteutdelning, utan räkna med, att man vill lägga det ena stycket av landet till det andra. Det har i alla händelser varit den principen, som varit den bestämmande för järnvägarnas byggande, och därför ha de, som gärna vilja klandra statens kommunikationsverk, och främst statens järnvägsförvaltning, en alldeles speciell fördel i sin jämförelse med de privata företagen, vilka både vid sin tillkomst och under förvaltningen sätta den outhärliga principen i första hand.

Slutligen framfördes det vissa erinringar mot kommissionerna, och man önskade deras snara avveckling. Framför all, förde herr greven på tal det clearingsförfarande, som uti ett par tre fall tillämpats, och han hävdade den uppfattningen, att i dessa fall vore det riktigare, att staten toge på sig den förlust, som eventuellt kunnat uppstå därav. Ja, det där låter ju ganska bra, men det är på det viset, att statsmakternas ingripande ske icke enbart av hänsyn till statens egna intressen, utan också med hänsyn till synnerligen vitala enskilda intressen, då är det fråga, om man icke får lov att använda flera än den av greven anvisade vägen. I visst fall får statsverket övertaga kostnaderna. I vissa fall få de fördelas på den konsumerande allmänheten. Vi måste ha en avvecklingsperiod, det kan icke hjälpas. Nu en annan sak! Beträffande syträden t. ex. har det klagats alldeles ofantligt över, att staten ingripit. När staten ingrep, sänkte den i allt fall priset från 2 kronor per rulle på 1,000 yard ned till 66 öre för utländsk vara och 55 öre för den inländska. Jag är icke riktigt säker på, att vi hade kommit under den prisnivån, om intressenterna i syträdsaffärerna fått ensamma bestämma priset. Jag är som sagt icke riktigt säker på, att vi hade kommit under den prisnivån. Det är därför det ligger en viss vikt uppå, att man vid denna avveckling handlar så, att man så fort omständigheterna det medeliga försöker komma in i normala förhållanden. Men huru mycket man än önskar, att kommissionerna skola avskaffas, finnes det en kommissionsverksamhet, som icke kan avvecklas förrän någon gång fram på hösten år 1920. Och varför det? Jo, fiolårets riksdag beslöt garantera våra jordbrukare ett minimipris å vissa produkter. Skola de erhålla det minimipriset, då är ju statsmakten tvungen att ha importen i sin hand för att kunna garantera detta minimipris, såvida man icke vill gå den vägen och säga, som herr greven hävdade, att kostnaderna för denna reglering skola gå direkt ur statskassan. Men en reglering bara med 12 öre per kilogram i fråga om spannmål kostar nu statsverket omkring 50 miljoner kronor. Villja således herrarna ha t. ex. bröd- och mjölagleringen upphävd, måste denna riksdag, såvitt jag kan förstå, annullera fiolårets riksdags beslut om minimipris på spannmål och låta prisbildningen vara fri nu. Det kan icke gå till på något annat vis. Ty man kan icke säga sig till att binda statsverket vid en oerhört stor uppföring och sedan säga: prisbildningen

skall vara fri och statsmakten får betala den prisskillnad, som uppkommer därigenom.

Jag har velat fästa uppmärksamheten på dessa förhållanden, ty med bästa vilja i världen kunna herrarna icke få död på kommissionerna i samma ögonblick, som det önskas, det är så mycket, som är fastlåst och måste klaras, och det är många tusen företag, som även ha rätt att existera under de närmaste åren, det är med hänsyn till både företagen och deras arbetare, som staten måste vidhålla vissa regleringar en tid framåt. Men såvitt jag har med saken att göra, kan jag försäkra herrarna, att jag icke skall dröja en dag längre, än vad som är gagneligt för staten, med att avskaffa dem, och vi hålla på i fråga om industrikommissionen ganska tappert att avveckla statsregleringen och släppa loss den ena artikeln efter den andra.

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr Bellinder: Herr greve och talman, mina herrar! I anslutning till det i den kungl. propositionen för åttonde huvudtiteln begärda anslaget för kungl. musikaliska akademien ber jag att få yttra några ord.

Till mig såsom gammal skolman har i dessa dagar från en hel del musikedirektörer vid de allmänna läroverken kommit en framställning, att jag måtte framlägga en motion med begäran om tillsättande av en kommitté för utredning, på vad sätt kungliga musikaliska akademien skulle kunna i vissa avseenden omorganiseras, huru undervisningen skulle kunna darsädes lämpligen ordnas samt huru en tillfredsställande plan för musikundervisningen vid våra läroanstalter skulle kunna uppgöras. Jag har icke ansett mig böra göra detta, dels därför att det sagts mig, att man i kungliga ecklesiastikdepartementet redan håller på att utarbета förslag till en undervisningsplan för musikundervisningen vid läroverken, dels därför, att jag anser, att jag saknar, väl ej intresse för frågan, men den speciella sakkunskap, som är önskelig för en sådan framställning. Emellertid tillåter jag mig att till herr ecklesiastikministerns behjäljande, då han nu förbereder och tänker genomföra en stor läroverksreform, göra den hemställan, att han också måtte taga i betraktande de anmärkningar och förverkliga de önskemål, som framställas utav läroverkens musklärare, och jag vill därför vid detta tillfälle helt kort redogöra för dessa.

I det läge, som frågan om musikundervisningen för närvarande befinner sig, måste det — heter det i den mig tillhandakomna framställningen — försiggå en omorganisation från grunden. Frågan om en plan för musikundervisningen står nämligen i ett intimt samband med själva utbildningen av musklärare. Den första kan näppligen ordnas på ett tillfredsställande sätt, utan att även den sistnämnda får en tidsnlig lösning. Och musklärarnes utbildning i sin tur står under inflytande av de förhållanden, som hava sin grund i musikaliska akademiers statuter. I olikhet med alla andra akademier och läroanstalter, som stå under statens kontroll, medgiva dessa statuter tillsättande av lärare vid dess konservatorium utan

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

vare sig ansökning, bedömande av sakkunniga eller utnämning av Kungl. Maj:t. Detta blir därför nästan, kan man säga, en privat angelägenhet för de medlemmar av musikaliska akademien, som bo i Stockholm. Ännu betänkligare är, att i följd därav tillsättningen av musiklärare i själva verket, om ock ej till formen, bestämmas av akademiens läroverksstyrelse.

Det torde också vara enastående, att riksdagen årligen beviljar ett anslag på omkring 100,000 kronor till en läroanstalt, utan att Kungl. Maj:t genom någon sin representant äger ingripa vare sig ifråga om medlens användning eller utövande av kontroll vid undervisningen.

Tar man ifråga om musiklärarens utbildning först hänsyn till deras examina, finner man, att examensstadgan är helt och hållet föråldrad. Den år 1881 stadgade examen motsvarar ej sitt ändamål, då den ej ens omfattar samtliga de ämnen, som förekomma vid undervisningen i läroverken.

För seminariernas musiklärare finnes ej någon examen, utan har man för att vinna lärarekompetens föreskrivit betyg i vissa ämnen, som måste utplockas ur dels musiklärarexamen för de allmänna läroverken och dels organistexamen. Även musiklärare vid allmänna läroverken måste för sin verksamhet låna ett betyg från organistexamen, nämligen i orgelspelning. Dessutom måste han äga speciella kunskaper ifråga om stråkinsstrument, instrumentation m. m.

Men, säga vidare musiklärarna, även om föreskriven formell och reell kompetens för att bliva musiklärare förefinnes, äro förhållandena vid de allmänna läroverken för närvarande sådana, att ett tillfredsställande utövande av musikundervisningen vid dem ej kan åstadkommas. En bidragande orsak härtill är, att lärjungarna vid de flesta läroverken under senaste 15 till 20 åren fördubblats, medan däremot timantalet för undervisningen behållits. Om det nuvarande timantalet, 15 timmar i veckan, måste anses ringa för ett lärlingantal av t. ex. 300, är det tydligen alldeles för litet för 800 lärjungar, då i sådant fall dessa måste sammanföras i stora hopar, vilket omöjliggör en ordnad undervisning. I Stockholm har man alltid kunnat spåra en tendens att hålla timantalet nere till det minsta möjliga. Sälunda hade exempelvis norra latinläroverket, innan läroverksreformen år 1905 påbjöd ett minimiantal av 12 timmar, icke mer än 7 timmars sång- och musikundervisning för omkring 750 lärjungar. Ett dylikt förhållande är säkerligen beroende på, att musiklärarnas i Stockholm intresse och verksamhet riktats åt annat håll, vadan dessa musiklärartjänster utgjort och fortfarande utgöra en underordnad bisyssla. Dessutom förefinnes för lärjungarna i Stockholm helt andra möjligheter ifråga om privatundervisning såsom utfyllnad, än som kan komma landsortens elever till del. I landsorten spelar nämligen musikundervisningen i läroverken en helt annan roll, då den i regel är den enda, som eleverna kunna erbjuda. På grund av detta faktum ha landsortens musiklärare i regel stått i motsats till musiklärarna i Stockholm. De initiativ till en förbättrad musikundervisning, som gång efter gång utgått

från landsorens lärare, ha ofta saknat förståelse av Stockholmskollegerna. Då regeringen i de framställningar, som från musiklärarehåll framkommit, trots sig finna representanter för kåren just i Stockholm, ha dessa i regel blivit tillfrågade och därigenom satts i tillfälle att yttra sig. Att deras yttranden emellertid färgats av deras egna synpunkter är tydligt, och de ha ofta tjänat till att neutralisera den gjorda framställningen. Under mer än 20 års tid ha gång efter gång framställningar gjorts till regeringen för åstadkommande av förbättringar i fråga om examen, undervisning, representation i kommittéer m. m., men alltid utan något resultat. Det synes också egendomligt, att ett så gammalt kulturämne som musiken icke inom överstyrelsen är på något sätt representerat.

Det inspektorat för musikundervisningen vid samtliga rike's läroanstalter, som för närvarande innehaves av direktören för musik-konservatorium, vilken av sin tjänstgöring för övrigt är förhindrad att utträtta något väsentligt, har därför ej stor betydelse.

Av dessa orsaker är det som landsortens musiklärare ha önskat, att när en ny läroverksreform genomföres, musikundervisningen vid läroverken måtte tagas i allvarligt övervägande, så att den blir ordnad på ett sätt, som är tillfredsställande för detta i rent kulturellt avseende så viktiga läroämne, varvid de ock hoppas att, medan frågan ännu befinner sig på ett förberedande stadium, även musiklärarnes i landsorten speciella sakkunskap av herr ecklesiastikministern måtte tagas i anspråk.

Herr Örne: Herr greve och talman, mina herrar! Fastän alldeles nykommen i denna kammare, har jag vågat begära ordet för att yttra mig om en sak, som förekommer i finansministerns huvudtitel. Jag har tagit mig denna djärvhet, därför att saken icke lämpligen kan framföras motionsvägen, och det är alltid enklare att på detta sätt fästa uppmärksamheten på den genom ett anförande. På extra stat för år 1920 begär finansministern på sidan 182 i propositionen till sin huvudtitel 111.526 kronor bland annat till förstärkning av kammarrätten med adjungerade ledamöter och annan extra ordinarie arbetskraft i huvudsaklig anslutning till en kammarrättens skrivelse, som återges i statsverkspropositionen. På tilläggsstat för år 1919 förekommer också anslag för det ändamålet.

För min del ber jag att få uttala min stora tillfredsställelse över, att finansministern har behjärtat denna kammarrättens begäran om utökning av arbetskrafterna, men samtidigt kan jag icke annat än uttala önskvärdheten av, att finansministern skulle ha gått betydligt mycket längre, särskilt vad beträffar domstolsavdelningen i kammarrätten, ehuru jag naturligtvis livligt inser svårigheten för ett statsråd att gå utöver vad det ansvariga ämbetsverket själv begärt i ett visst avseende. Hur ligger nu egentligen denna sak? Under senare åren har en fullständigt fenomenal massa beskattningsmål inströmmat till kammarrätten. Vid 1918 års ingång fanns det en balans av fattigvårds- och beskattningsmål på icke mindre än 4.372 mål. Kammarrätten beräknar uti sin i statsverkspropositionen återgivna skri-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

velse, att under år 1918 och 1919 skola inströmma nya sådana till ett antal av 12,921, så att hela antalet balanserade mål eller under år 1918 och 1919 nyinkomna mål skola utgöra 17,293. Ja, mina herrar, även den, som icke har läst igenom den utredning som föreligger i den kungliga propositionen, måste förstå att detta är något alldeles oerhört och orimligt. Kammarrätten beräknar också själv i sin skrivelse, att vid 1919 års slut troligen skall återstå en balans av i runt tal den orimliga siffran 8,600 mål. Ja, mina herrar, ordet »orimligt» är kammarrättens eget, och att det icke är överdrivet, förstår man därav, att enligt kammarrättens uppgift varje ledamot årligen i medeltal tidigare avverkat 309 mål, en siffra, som ju förefaller för en utomstående vara så hög, att den troligen icke utan skada för den kvalificerade behandlingen av målen kan väsentligen ökas, ehuru jag icke kan undertrycka den reflexionen, att det förefaller mig tämligen onödigt att kammarrättens ledamöter belasta sig genom att åtaga sig uppdrag som taxeringsnämndsordförande, en sak, som även ur principiell synpunkt synes mig vara tämligen betänklig. De nuvarande ledamöterna behöva cirka 2 år efter 1919 års utgång för att vara färdiga enbart med de mål, som inkommit under år 1918 och som beräknas inkomma år 1919. Balansen vid 1918 års början är ännu långt ifrån avverkad — om mina beräkningar hålla streck — och klagomålen över taxeringarna av 1917 års inkomster kunna troligen icke beräknas vara avgjorda och delgivna de skattskyldiga förrän in på året 1922. i synnerhet om kammarrätten skall belastas med en mängd arbetssamma remisser ifråga om nya skatte-reformförslag. I vad mån kunna då de av kammarrätten begärda och av regeringen för riksdagen framlagda förslagen väntas råda bot på missförhållandena? Vad innebär det yrkande, som jag nyss anförde och som ser ganska stortartat ut vid första påseendet? Jo, mina herrar, det innebär att kammarrättens domstolsavdelning skulle ökas med summa en adjungerad ledamot, med en amanuens och något skrivbiträde. De fyra övriga, vartill anslag begäres, finnas sedan några år tillbaka och ha varit i verksamhet. Enligt det förut anförda skulle denne nya ledamot behöva 28 år för att ta bukt på den balans, som skall föreligga vid 1919 års utgång, och att han icke kan få någon större hjälp av de förutvarande framgår därav, att beskattningens antal måste under de närmaste åren komma att ökas i så väsentlig grad, att balansen måste komma att stiga år efter år. Kammarrätten visar sig uti sin skrivelse fullt medveten om svårigheterna, men vågar icke föreslå någon ny division, emedan den fruktar för att för många oprövade, nya krafter skola tillföras arbetet och emedan den även förkarar sig icke kunna finna någon möjlighet att uppbringa ett sessionsrum i kammarrättens nuvarande lokaler. Av vad chefen för finansdepartementet härom anført på sidan 168 uti sin statsverksproposition framgår det alldeles tydligt, att han är fullt medveten, vad nöden skulle kräva, men att han icke anser sig kunna förorda en utökning av arbetskraften till mer än vad kammarrätten begärt. Jag har redan sagt, att jag förstår den motiveringen för finansministerns ståndpunkt, men hoppas livligt att finans-

ministern icke skall behöva sakna stödet av en så gott som enhällig riksdag, om han omedelbart griper sig an med arbetet att övervinna de hinder, som resa sig mot den enda riktiga och tillfredsställande lösning och förelägga nästkommande års riksdag förslag därom. Att förutsätta något annat än en sådan enhällighet från riksdagens sida synes mig innebära en ren kränkning mot riksdagen, och därför vågar jag icke göra detta.

Det nuvarande tillståndet utgör nämligen det allvarligaste hot mot rättssäkerheten på ett av samhällslivets allra viktigaste områden. Kammarrätten själv begagnar ett så starkt uttryck som att åtgärder måste vidtagas, om ej rättsskipningen i beskattningsavseende skall alldeles försumpas. Ingen skall kunna bestrida att försumpningsprocessen redan är i full gång, då det faktiskt kan dröja fem å sex år, innan en skattskyldig, som anser sig ha blivit för högt taxerad, kan få sin sak slutgiltigt avgjord i kammarrätten, allt under det de lägre taxeringsinstanserna år efter år fortsätta med ett förfarande, som de en gång börjat tillämpa, det må enligt de skattskyldiges och de sakkunniges åsikt vara aldrig så stridande mot tydligt given lag. Konsekvensen måste bli, att den oriktigt beskattades ekonomiska välfärd allvarligt hotas.

Denna fråga måste faktiskt ses i samband med beskaffenheten och kompetensen hos taxerings- och prövningsnämnder. I min praktik har jag haft tillfälle att sysselsätta mig med ett femtiotal överklagade skattemål eller kanske något mera, och däribland vet jag flera fall, där ett verkligt skriande godtycke har förekommit. Jag vill endast anföra ett exempel. En ekonomisk förening hade på grund av dålig föreståndare gått med förlust ett par år och förbrukat sina fonder och en god del av det insatta kapitalet, och 1917 deklarerade den ett netto av cirka 67 kronor. Vad säger taxeringsnämnden? Jo, mina herrar, den säger ungefär följande: »Då enligt taxeringsnämndens åsikt rörelsen bör lämna åtminstone 5 % netto, så upptaxerar taxeringsnämnden föreningen till en summa, som motsvarar 5 % på omsättningen.» Nu upphävdes denna taxering av prövningsnämnden. I motsatt fall kunde föreningen blivit tvungen att tillgripa återstoden av insatskapitalet, och eftersom det var i en landsortskommun med höga utskylder så hade man kanske också fått gå tredje mans rätt för nära för att kunna betala skatten. När föreningen då hade utsikt att kunna om en 4, 5 år få saken avgjord i den verkligt kompetenta instans, som heter kammarrätten, då förstår man lätt, hur svår ställningen kunnat bli. Och jag tror ingalunda, att en del andra skattskyldige ha gjort bättre erfarenheter. Det kan faktisk ej invändas, att denna erfarenhet är enastående. Det har förekommit andra fall, där företag påförts en så hög skatt, enligt min uppfattning emot gällande lag, att de säkerligen skulle ha råkat ut för mycket allvarliga olägenheter, så framt ej kammarrätten inom 1 eller 1 1/2 år, som det tog förr i världen, hade hunnit bli färdig med en rättelse. Den möjligheten till rättelse för den skattskyldige, som låg i denna relativt snabba prövning av saken, den är nu för en lång tid framåt avskuren, och därtill kommer

Statverks-
propositionen
m. m.
(Korts.)

ju den omständigheten, att den direkta beskattningen har blivit så hög, att faran redan därigenom har mångdubblats. Det är ej blott ett tankeexperiment utan det är en verklig realitet, att företag i de lägre instanserna ha påförts en dubbelt eller tredubbelt högre skatt än den av statsmakterna, efter vad man kan döma, avsedda för 1917 års inkomst. Detsamma kommer nu att upprepas år efter år, ända fram till 1922, innan kammarrätten hinner avgöra målet för 1917. Skulle så saken föras upp i regeringsrätten kan man befara ytterligare två eller tre års dröjsmål, innan taxeringsnämnden får en vink om lämpligheten av att förfara på annat sätt. Någon gång, 1925 eller 1926, skulle sålunda i vidrigt fall den orätt taxerade återfå den för högt erlagda skatten för 1917 års inkomst och sedan med ett års mellanrum år efter år till någon gång in på 1930-talet.

Nu säger man kanske, att denna möjlighet är uppkonstruerad, men jag vågar påstå, att endast själva möjligheten, att något sådant kan inträffa, är i allra högsta grad upprörande för rättskänslan.

Ur skatteväsendets synpunkt måste ytterligare en långvarig brist på prejudikat vara i hög grad fördärvlig, allra helst då nya och ganska invecklade skattelagar skola tillämpas av vanliga lek-män, som i motsats till våra domare till på köpet äro fullständigt oansvariga för sina beslut över nästans välfärd, och som äro överhopade med en mängd invecklade frågor. Till allt detta kommer nu, att riksdagen 1918 beslöt en ändring av anvisningarna för taxeringsmyndigheterna, 3 §, som utvidgar området för taxeringsmyndigheternas godtycke. De däri ingående bestämmelserna tarva nämligen enligt min och mångas uppfattning, för att icke leda till den mest utpräglade rättslöshet, möjlighet för vissa skattskyldige att helst före skattens erläggande och i varje fall före nästa taxering få sin sak prövad av en upplyst, opartisk och verkligt sakkunnig instans, sådan som våra skattedomstolar äro, men denna möjlighet är absolut utesluten, om icke snabba åtgärder för kammarrättens förstärkning vidtagas.

Jag har nu uppehållit mig vid saken från den skattskyldiges synpunkt. Den har ju även en annan och ur statens finanssynpunkt oerhört viktig sida, och det är den, att så, som de nuvarande taxeringsmyndigheterna äro inrättade, måste staten gå förlustig oerhörda belopp varje år på grund av, att en del skattskyldige, som icke åtnjuta sin inkomst i bestämd lön, undandra sig att betala skatt för en väsentlig del, kanske för den största delen av sin inkomst. En sparbanksman berättade för någon tid sedan för mig, att en fiskare någonstans nere på västkusten i hans sparbank under året 1917 hade insatt 6.000 kr., förvärvade på fiske. Dessutom hade han skaffat sig nya redskap, nya bosättningsartiklar och levt på ett ingalunda underklassigt sätt under tiden. Denne man fann han vara upptagen i taxeringslängden till beskattning för 600 kronors inkomst. Det är ju något fel med de lägre taxeringsmyndigheternas beskaffenhet och den kontroll, som över dem utövas, då sådana fall

icke äro enastående utan förekomma till en sådan talrikhet, att jag tror, att det trotsar nästan den djärvaste fantasi.

Jag har vågat upptaga kammarens tid så länge med denna sak, enär den, såsom jag redan har betonat, har en utomordentligt stor betydelse. Jag vill till sist endast understryka nödvändigheten av, att frågan, huru taxeringsmyndigheterna skola göras mer kompetenta för sin uppgift, ägnas samma eller ännu större uppmärksamhet än själva skattereformerna. Utan en fullständig nydaning av vårt taxeringsväsende är det enligt min mening omöjligt att göra även den bästa och mest moderna skattelagslifning till annat än en lagstiftning på papperet eller till något, som kommer att verka, såsom åtskilligt av kristidens lagstiftning, upplösande på den allmänna moralen i stället för stärkande på den.

Herr talman, jag anhåller, att detta mitt anförande måtte biläggas remissen.

Herr Wrangel: Herr greve och talman, mina herrar! Herr statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet behagade uttala ett beklagande över, att jag i mitt anförande icke hade omnämnt den skrivelse från chefen för marinstabem, vilken hade utgjort anledningen till Kungl. Maj:ts beslut om inställande av arbetena på rikets kustfästningar. Anledningen till att jag ej omnämnt denna var, att skrivelsen var av hemlig natur. Jag skulle eljest verkligen mycket gärna velat nagelfara denna enligt min mening högst beklagliga skrivelse. Då jag emellertid nu är förhindrad att göra detta, torde jag dock icke överträda min befogenhet, om jag omtalar, att i denna skrivelse begäres visserligen en utredning, men göres alls icke någon framställning om att arbetena skulle avbrytas. Och denna skrivelse remitterades icke till någon myndighet, innan Kungl. Maj:t fattade sitt beslut om detta avbrytande av arbetena. Jag ber att i detta sammanhang få erinra om, att det av 1914 års senare riksdag beviljade anslaget till förstärkning av rikets kustfästningar icke har kommit i åtnjutande av något som helst tillägg, såsom däremot fallet varit med nästan alla andra militära byggnader under dessa år, då byggnadspriserna överallt ha stigit så ofantligt. Det oaktat har jag för min del ej ifrågasatt någon som helst höjning av anslaget, endast att de redan beviljade och anvisade medlen måtte så långt de räcka få användas för sitt ändamål. Och om jag dömer rätt av herr statsrådets och chefen för sjöförvarsdepartementet uttalande, så vågar jag till slut förutsätta, att om de infordrade utlåtandena från marinförvaltningen, chefen för marinstabem, chefen för generalstabem, chefen för fortifikationen och chefen för kustartilleriet utmyнна däri, att de anvisade medlen skola användas för sitt ändamål så långt de räcka, de avbrutna arbetena också oförtövat måtte återupptagas.

Herr Ström: Jag vill endast göra några erinringar till ett par av de anföranden från statsrådsbänken, som hållits med anledning av mitt föregående uttalande.

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Innan jag emellertid går in därpå, skulle jag vilja säga herr finansministern, att de 860,000 motböcker, varom han talade, synas mig vara ett utomordentligt äreminne över det Brattska systemets bankrutt, och jag undrar, om det ej är tid på, att man börjar att avskrika detsamma.

Till herr försvarsministern, som anförde dyrtidens inverkan på de stegrade kostnaderna för lanförsvaret, skulle jag vilja säga, att just den omständigheten, att kostnaderna stigit så väsentligt, ej bara på hans område, utan naturligtvis också på så många andra områden, som äro ännu oundgängligare att upprätthålla vid sin fulla effektivitet, borde ha gjort det till en plikt för honom, att han tillsett, att det skedde en avpruning på ett helt annat och raskare sätt än vad som skett. — Herr sjöministern sade att man på örlogsvarven börjat bygga handelsfartyg och att det återfinnes i hans proposition något därom. Ja, det är alldeles riktigt, men enligt mitt förmenande borde det nu tagas upp till prövning, huruvida man ej skulle kunna alldeles omdana våra örlogsfartyg till handelsångare och blott hädanefter bygga handelsfartyg. Herr sjöministern svarade ingenting på min andra fråga, huruvida man kan emotse en civil ledning på dessa varv. Det är ju ett gammalt önskemål även från hans eget partis sida, och det synes mig, att tiden borde vara inne, när det sitter en socialdemokrat på den ministerposten, att införa en verklig civil ledning.

Herr civilministern anförde, att bostadsfrågan är så ofantligt svår att lösa, men han medgav, att det är mycket illa ställt med bostadsförhållandena ute i landet, och det är det sannerligen, när man betänker, att t. ex. i Stockholm fortfarande bo poststuvade i skolsalar och kaserner massor av folk, så att man i vissa salar måst göra rutor och instuva hela familjer i sådana små avbalkningar, ungefär som man i stallen avskiljer kalvköttar. Detta kan väl ej vara något tilltalande för en liberal-socialistisk regering, och det synes mig, att man borde ha gjort allt för att åtminstone utplåna något sådant. Nu säger man, att det är en kommunal angelägenhet, men det är ej enbart en kommunal angelägenhet. Denna fråga kan icke lösas enbart av kommunerna, utan kommunerna måste ha statens hjälp. — Jag har ej förbisett dessa anslag, som äro föreslagna att gälla bostäder för statens egna tjänstemän, och jag tror, att alla äro tack samma för det initiativ, som civilministern tagit härvidlag, men det är ej tillräckligt. Man måste också tänka på bostadsfrågan i sin helhet.

Rörande arbetslösheten är det endast att med tacksamhet anteckna, att det är meningen att utöka detta anslag i mån av behov. Däremot måste man på det allra bestämdaste protestera mot herr civilministerns uppfattning, att den omständigheten, att staten bör vara en mönsterarbetsgivare, också kräver, att arbetarna vid sådana verk skola vara ställda i en sämre position än andra arbetare, när de vilja försöka förbättra sin ställning. Så länge ej staten är denna alldeles utmärkta mönsterarbetsgivare, vilken den ej kan vara i ett kapitalistiskt samhälle, så måste arbetarnas rätt att begagna sig av

sina gamla vapen fortfarande vara gällande. Men om detta ändå skulle vara någon motivering för herr civilministerns uppträdande i telefonmannakonflikten, så kan det i varje fall ej vara något försvaret alls för hans uppträdande i lokmannakonflikten och sjömannakonflikten, där arbetsgivarna äro enskilda företagare eller enskilda redare. Här måste regeringen ovillkorligen se till, att den ej får ett alldeles bestämt sken emot sig av att taga ett uppenbart parti för arbetsgivareparten gentemot arbetarna.

Rörande lantarbetarna meddelade herr civilministern, att ett förslag skulle om något år komma även beträffande dem. Man må hoppas, att den utredning, som skall föregå detta förslag, ej blir alltför långt utdragen, utan att man kan emotse den snarast möjligt. Bäst hade det varit, om den kunnat komma nu, d. v. s. samtidigt som frågan om industriarbetarnas normalarbetsdag skall lösas.

Ifråga om vad herr utrikesministern sade om avbrytande av förbindelserna med Ryssland vill jag endast säga, att jag för min del ej kan finna, att den omständigheten, att sovejtregeringen ej varit »officiellt» ackrediterad här i landet, skulle ställa den i någon sämre position än andra regeringar. Den har dock *de facto* varit här ackrediterad. Den har till och med av den nuvarande svenska regeringen varit anlitad såsom förmedlare i Ålandskonflikten i våras. Man har sålunda underhållit regelrätta officiella förbindelser med den och då synes det mig vara alldeles oriktigt, att man därför, att det från denna regerings sida genom någon dess kurir hit har skickats vissa broschyrer, skulle avbryta förbindelserna. Detta med de där broschyrerna är blott en förevändning. Det var ju ej den nu sittande svenska regeringens fel det som jag nu skall beröra, men jag vill anföra det som exempel på vilken tolerans man visat i *vissa* fall: man avbröt ej förbindelsen med vederbörande utländska regering den gången Luxemburgsaffären förelåg, och jag antager, att den ej var mindre farlig än den, som här påbörjas den ryska regeringen. Dessutom har det upplysts, att den litteratur, som det var fråga om, kunde, om reguljär posttrafik hade ägt rum mellan Sverige och Ryssland, utan någon som helst svårighet på ett fullt lojalt sätt postvägen sändas från Ryssland till Sverige. Man leker i dessa dagar med Sveriges neutralitet. — Vad nu angår hemresan till Ryssland för denna legation så är det ju glädjande, att regeringen velat garantera dess trygga färd genom Finland, och det är att hoppas, att den förolämpande behandling, som kommit legationen till del här i landet, ej skall verka på något alltför svårt sätt ofördelaktigt för vårt land i en framtid. Men annars kan man naturligtvis förutse, att ett sådant avbrytande ej kommer att lända Sverige till någon fördel i Ryssland. Den hemliga riksdagsdiplomatierna har varit med om detta beslut, och det synes mig visa, att även när vi hava en frisinnad regering, så är den hemliga diplomatierna, det hemliga utskottet, ändock så ställt, att man följer de gamla vägarne, alldeles som herr Lindhagen här förut påpekat. Jag kan för min del endast beklaga och protestera emot, att man har vågat taga på sitt ansvar att avbryta de vänskapliga förbindelserna med Ryssland, och det blir regeringen,

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

som i sista hand får svara för, om av detta blir någon följd, som man sedan kommer att ångra och finna skulle kunnat undvikas.

Rörande värvningen till Estland och Livland framhöll utrikesministern, att denna värvning hade icke regeringens ogillande, eller regeringen hade, rättare sagt, ej uttalat sitt ogillande för densamma. Detta är ju ej precis detsamma som att säga, att den har regeringens sympati, men skillnaden är ingalunda stor. Emellertid ville herr utrikesministern skydda sig med, att det som nu försiggår i vårt land, ej var någon värvningsbyrå i den bemärkelse, som omtalas i rättsreglerna i Haagkonventionen. Ja, det är väl underligt, om ej den omständigheten, att här faktiskt uppsättes en offentlig värvningsbyrå, som bedriver en omfattande reklam för sin värvningsuppgift, som föranstaltar hyrande av ångare, som har i spetsen för sig en svensk arméofficer — om ej detta, upprepar jag, kan sägas vara en värvningsbyrå just i den bemärkelse, som omtalas i den av Sverige notificerade Haagkonventionen. Jag tror, att det vore det allra klokaste, om regeringen inskred mot denna värvning och förklarade, att den ej kunde tolereras här i landet. Man kan ej komma ifrån, att den är ett inskridande i främmande länders inre angelägenheter, en oneutral och fientlig handling. Herr utrike ministern vill göra gällande, att det här föreligger något slags överfall från Rysslands sida på Estland och Livland. Även om så vore, så synes det mig icke berättiga Sverige att blanda sig in i andra länders angelägenheter, men nu råder det högst delade meningar om vilken statsrättslig ställning som dessa länder intaga. Efter Brestfreden, mot vilken den ryska regeringen på sin tid på det starkaste protesterade och som den förklarade sig icke komma att respektera i framtiden, ha nu förhållandena enligt mångas mening återgått till det läge varit de befunno sig före Brestfreden. Därmed har naturligtvis Ryssland kommit i ett helt annat förhållande till dessa länder än vad som var under den tyska ockupationen. Men härtill kommer en annan omständighet nämligen den, att i såväl Estland som Livland förefinnas tvenne inhemska regeringar, nämligen en sovjetregering och en borgerlig regering, vilka bekämpa varandra, och av vilka den ena icke alls vill veta av den svenska hjälpen, under det den andra gärna tager emot den. Då synes det mig vara att blanda sig in i främmande länders inre angelägenheter, när Sverige utrustar — låt vara ej direkt officiellt men likväl utan ogillande från regeringens sida — sådana expeditionskårer, och jag tycker att regeringen borde ha lärt sig något av vad som skedde på Åland i fjol våras och borde ha detta för ögonen, så att det ej upprepas ännu en gång. Vår fred kan bli hotad genom vad som nu sker. — Slutligen har ej herr utrikesministern svarat något i fråga om den ryska ambassadören Litinow i Wien och London, som vistas här i Stockholm. Han har också, enligt vad som upplysts i pressen, blivit anmanad att lämna landet. Det skedde ungefär på samma tid som den tyske generalen Ludendorff fick sitt falska pass förvandlat till äkta för att så mycket tryggare kunna stanna i detta land. Jag undrar, om det ej varit klokt av regeringen i varje fall att tillåta herr Litinow att stanna i Stockholm, då han ligger

i underhandlingar med de andra makterna å sin regerings vägnar för ett fredsslut.

Statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

Herr Dahl: Herr talman! Endast några få ord anhåller jag att få yttra för att bemöta de erinringar, som framställts från en ärad talare på upplandsbänken mot mitt tidigare anförande.

Den ärade talaren ville icke vedersäga mitt påstående därom, att den ifrågasatta lagtillämpningen så att säga framflyttade tillämpningen av bestämmelserna om valkretsindelningen för landstingsmannavalen, men han förmenade, att man icke borde hysa någon betänklighet i det hänseendet, eftersom detta gällde endast vissa preparatoriska åtgärder, som man enligt gängse bruk tyckt sig kunna vidtaga från regeringshåll utan att medgiva därtill formligen hade uti övergångsbestämmelserna till författningen lämnats. För min del får jag säga, att min erfarenhet beträffande lagskrivning, så långt mitt minne sträcker sig, går i motsatt riktning. Om den ärade talaren endast gått till den parallellförordning, som samtidigt med den nu åsyftade av samma utskott föreslogs och av riksdagen godtogs, nämligen förordningen angående kommunalstyrelse på landet, skulle det hava befunnits, att man där just stadgade ett preparatoriskt förfarande, som med tillämpning av förordningens allmänna bestämmelser skulle vidtagas, innan förordningen i övrigt trädde i kraft. »Särskilt röstlängd», heter det »skall på grundval av mantalslängden för år 1918 och med tillämpning av de nya bestämmelserna — uppläggas så tidigt — i mars månad 1919 — att längden vinner tillämpning såväl vid fullmäktigvalet som vid det landstingsmannaval, vilket kommer att äga rum under nämnda månad.» Jag tror nog också, att hade det varit klart för utskottet, att man siktade till en tillämpning redan vid detta val av de nya valkretsbestämmelserna, så borde detta hava blivit uttryckligen utsagt i övergångsbestämmelserna. Jag kan för min del icke godkänna herr civilministerns mening, att han genom det av honom så väl som av mig citerade uttalandet i statsrådsprotokollet givit stöd åt dessa regeringens åtgärder. Civilministern ville göra gällande, att hans hänvisning till alternativet om urtima landsting måste ovägerligen anses giva stöd däråt, att Kungl. Maj:t skulle hava initiativrätten här. Jag har för min del icke satt ifråga, att Kungl. Maj:t hade initiativrätten beträffande spörsmålet om urtima landsting, men jag sätter fortfarande ifråga, att detta initiativ kan hava den av Kungl. Maj:t eller åtminstone civilministern åsyftade påföljd med någon avgörande trygghet, därest icke ettdera av de två alternativen föreläge: antingen att man hade skrivit förordningen på ett annat sätt, och särskilt övergångsbestämmelserna till förordningen på ett annat sätt än som faktiskt skett, eller också, att Kungl. Maj:t till denna riksdag hade begärt en jämkning i övergångsbestämmelsernas avfattning, i syfte att medgiva en tidigare tillämpning av dessa valkretsbestämmelser. Nu har icke något av dessa alternativ inträffat, och jag kan då icke inse annat, än att den möjligheten är för handen, att landstingen äro hänvisade till sin dem enligt övergångsbestämmelsernas ordalydelse förbehållna rätt att vidtaga den av övergången betingade ändrin-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

gen i valkretsindelningen så sent som vid 1921 års landsting och således nu avvisa frågan om ny valkretsindelning. Herr civilministern vitsordade det av mig jämväl anmärkta förhållandet, att kungörelse angående valkretsindelningen hade kommit så hastigt på; men statsrådet erinrade därom, att tiden var kort och ärendet brådskade, enär röstlängden nödvändigt måste upprättas för dessa nyblivna valkretsar. Ja, skälet är naturligtvis i och för sig giltigt, men detta skäl understryker endast så mycket kraftigare den ståndpunkt, som åtskilliga av utskottets ledamöter vid ärendets behandling intogo, då de varnade mot detta hastverk, under framhållande av faran för komplikationer och oegentligheter, som därav skulle vållas. Jag menar för min del, att dessa faror på det eftertryckligste och betänkligaste sätt blivit besannade av vad som nu inträffat.

Herr statsrådet friherre Palmstierna: Herr talman! Jag skall endast lämna en replik till herr Wrangel.

Herr Wrangel yttrade, att han icke gärna velat nämna något om marinstabshövdingens skrivelse med anledning av att denna var hemlig, men så farligt hade det kanske icke varit att göra detta, då statsverkspropositionen omnämner, att en skrivelse avlåtits, vilken föranledde just den remiss, jag här talat om. Men då herr Wrangel meddelade, att i marinstabshövdingens skrivelse icke framstälts någon som helst begäran om avstannande av arbetet på kustfästningarna, hade det kanske varit önskvärt, om den högt ärade talaren velat något ytterligare komplettera detta genom att framhålla, att marinförvaltningen i tvenne skrivelser, den sista avlåtten den 11 april 1918 — således efter det den hemliga promemorian med vissa uttalanden av departementschefen avlämnats till riksdagen — under påpekande av att kustbefästningskommissionen vid avgivande av yttrande i ämnet i fråga om vissa befästningsarbeten fäst uppmärksamheten vid, att betydande öknningar av anslaget skulle behövas, om utvidgande skulle ske med full effektivitet, och att med anledning härav vid ett större kustfästningskomplex det syntes böra tagas under övervägande, om icke med ännu ej påbörjade anläggningar tillsvidare borde anstå. Marinens ekonomiska överstyrelse har således gjort det uttalandet, och beträffande ett betydelsefullt fästningskomplex gjort det under hänvisning till icke påbörjade arbeten vid andra kustfästningar. Den omständigheten ger, tycker jag, mycket starkt stöd åt Kungl. Maj:t att vidtaga den åtgärd, Kungl. Maj:t vidtagit, och som chefen för kustartilleriet i dag klandrat. Jag kan emellertid mycket väl förstå att han funnit sig böra frambara detsamma.

Herr Olsson, Oscar: Det var herr Ströms uppträdande som den sannskyldiga och verkliga demokratiens riddersman här i riksförsamlingen och en förklaring, som gjordes av honom med anledning av vad regeringen i fråga om författningsrevisionen hade yttrat i propositionen, som uppkallade mig. Denna herr Ströms — låt oss säga — tilltagsenhet på denna punkt synes knappast ens

nödtorftigt skyla torftigheten i hans motivering för en anslutning till herr Lindhagens uppdelning i formell och reell demokrati.

Det som i det fallet kunde gå an för herr Lindhagen och som såvitt jag förstår hans motivering, man mycket väl kunde ansluta sig till, kan inte gå an för herr Ström. Ty jag vill säga, att om några valmän skulle låta locka sig att av herr Lindhagens tal i denna kammare ge sina röster åt herr Ströms meningsfränder, skulle de nog bli rätt så kapitalt lurade. Det är väl helt naturligt till och med för herr Ström, även om han skulle — som vanligt — ha någon motvilja mot att tänka tankarna till slut, att också en reell demokrati bör manifesteras sig i något slags former, och vad det då beror på är, huru dessa former kunna komma att se ut. Det kan inte vara tillfälliga och löst påklustrade former, som man sätter på sig och tar av sig efter behag. Då herr Ström förut yttrat sig beträffande formen för denna reella demokrati, som vars riddersman han här vill uppträda, har han, lindrigast sagt, varit något tve tydlig. I november sade han, att formen borde vara inkallande av en konstituant här i landet, men några månader förut hade han sagt, att den rätta demokratiska formen var ingripandet av militär våldsmakt för hemskickandet av den ryska konstituanten. Jag vill inte förneka, att dessa meningar kunna stå i logiskt samband med varandra, ty det kan hitta på att hända, att det väsentliga i den nya formella demokrati, som är nödvändig för herr Ströms reella, är hemskickande genom soldater av representationen, och då är det ju nödvändigt att sammankalla konstituanten först innan den reella demokratin kan komma till sitt verkliga uttryck. Men att ett sådant tillvägagångssätt skulle vara något specifikt demokratiskt, av renare, bättre och sannare typ än den demokrati, som de arma socialdemokraterna i detta land göra sig skyldiga till, är för mig litet svårt att inse.

Beträffande den speciella form för demokrati, som herr Ström uppsatt som sitt ideal, sade herr Lindhagen — som egentligen på alla väsentliga punkter uppträdde mot herr Ström i det fallet — att den var inte så mycket att förarga sig över, ty såsom han uttryckte sig. »bolsjevismen är en historisk företeelse». Skall det nu vara ett försvar? Det betyder väl, att bolsjevismen har sina rötter i de föregående förhållandena och är en nödvändig följd av dessa förhållanden? Men om man skulle avvärpa indignationen mot bolsjevismen av denna anledning, då avvärpar man också indignationen mot tsarismen och världskriget, eftersom de också är produkter av den föregående situationen, äro blott »historiska företeelser». Någon måtta på lättsinniga och lättfärdiga analogier, då man söker försvara en sjuk sak, bör det väl i alla fall vara.

Det yttrades också av denne fint humanistiskt bildade talare, att blodet, som man förfasade sig så mycket över i den ryska terrorn, är kvantitativt en småsak gentemot det blod, världskriget är skulden till. Det är alldeles riktigt, men jag vill fästa uppmärksamheten på, att denna revolutionära terror i fråga om blodsutgjutelse rätt väsentligt distanserat den gamla tsaristiska terrorn, och

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

det är verkligen vackert så. Jag kan heller inte riktigt förstå det försvar för det av herr Ström högt skattade sättet att gå fram mot demokratin, som ligger i det uttalandet av herr Lindhagen, att utvecklingen har sin grund däri, att de revolutionära mellanpartierna inte uppträtt med tillräcklig kraft, inte haft tillräcklig viljekraft. Vad betyder detta? Skall nu också det läggas de revolutionära mellanparterna till last, att de i det längsta vägrade att skjuta på andra revolutionära medborgare? Det enda sättet att utveckla den revolutionära kraften hade tydligen varit, att då en minoritet uppträdde emot den folkliga demokratin och den folkliga revolutionen, man från detta håll hade svarat med samma tungomål som minoriteten talade, att då den talade med kulsprutor man således svarat med kulsprutor. Men aldrig hade jag tänkt, att man från just detta håll skulle få höra såsom en anklagelse mot de demokratiska elementen just förebräelsen, att de vägrade skjuta på de »längst till vänster» gående elementen. Idealet för denna demokratiska republik, som herr Ström vill hålla fram för oss, tyckes verkligen vara följande: en liten minoritet av renläriga meningsfränder, vilka med betalda kinesiska soldater skjuta ned majoriteten av det socialdemokratiska arbetarepartiet, som motsätter sig ett våldsregemente. Det är väl ändå inte på det sättet herr Lindhagen menar att Östern skall hjälpa demokratin att lösa de sociala frågorna, den sociala revolutionens problem här i Europa!

Synnerligen betecknande för grundligheten och vederhäftigheten i det politiska och demokratiska resonemang, som herr Ström gjorde sig skyldig till, är hans påstående, att den demokratisering, vi nu genomgå, är en seger för den borgerligt kapitalistiska demokratin över resterna av ett aristokratiskt-feodalt styrelsesätt. Tänk vad denna kammars majoritet måtte vara grundlurad på den här konfekten! Denna kammars majoritet, som opponerade mot demokratiseringen ända till det yttersta, har således gått emot sina egna borgerligt-kapitalistiska intressen till förmån för en gammal feodal-aristokratisk förfa'tning! Jag får verkligen säga, att jag inte i likhet med herr Ström kan värdera majoritetspartiet i kammaren i intellektuellt hänseende på det sättet. Jag tycker, att det är fullkomligt nonsens att gent emot den parlamentariska demokratisering, det här är fråga om, försöka framföra några halvsmälta glosor om aristokratiskt-feodalt samhällsskick gentemot borgerligt-kapitalistiskt samhällsskick.

För att nu komma tillbaka till hur denna »reella demokrati» — om man nu skall använda sig av detta räddningsord som tyckes bliva på modet — skall manifesteras sig i formerna, vore det av intresse att få reda på dessa former. Skola formerna vara *våldsformer* av en liten minoritet, som skall uppfostra den stora massan majoriteten av folket? Skall det inte gå till nå detta sätt, kan jag inte se någon annan väg än de parlamentariska vägarna att komma fram på. Det är ett fattigdomsbevis och ett ynkedomshvis av herrar rentrevolutionärer komma med det resonemang, att folkets förtroendemän, då de komma samman till en rådpläggande församling för folkets räk-

ning, nödvändigt skola korrumperas, och att det därför är nödvändigt, att folket självt spontant förser sig med de medel, som ligga närmast till hands, även militärtröjan — vilken, som herr Lindhagen med fog påpekade, gärna vill bli en bandittröja på alla håll, även på den röda terrorns. Det är högst egendomligt, om ett sådant resonemang skall kunna leda till några positiva resultat ifråga om även den reella demokratiens genombrott. Jag misstänker, att det enda sättet att komma fram är, såsom herr Lindhagen så skarpt poängterade emot all terror, folkets uppfostran, och denna uppfostran utföres icke av ett litet »de heligas samfund» med kulsprutor och bajonetter. Folkets uppfostran går genom skolväsendet, som herr Lindhagen talade om, men även genom den politiska uppfostran, genom politiska nederlag lika väl som genom politiska framgångar. Den samhällsklass som därför att den lider nederlag i sin politik vädjar från förnuftet till kulsprutor, det partiet har inte mycket värde i utvecklingens tjänst. Men om herr Ström hade litet tillgång till sina som jag tror en gång ganska stora kunskaper ifråga om den historiska utvecklingen, skulle herr Ström väl finna, att det alltid varit så, att då man gått fram på våldets väg i revolutioner, då alltså en liten minoritet terroriserat majoriteten och även den egendomslösa massan, har följden blivit ett utgjutande av det ädlaste proletäriska blodet fram till en utmattning, så att ingen sedan kunna hindra den militära diktaturen och reaktionen, som kom efteråt. Vi kunna gå till den franska revolutionen i det fallet. Vad var det som gjorde, att reaktionen kom efter revolutionen, och som berövade massorna frukten av deras glädjande segrar? Det var terrorn, det var just att den lilla renläriga klicken inte gav sig någon ro förrän alla icke renläriga huvuden fallit. Sedan, då det gällde att taga emot stöten av militärdiktatur och reaktion, visade det sig, att den renläriga klicken var för svag att stå emot detta anlopp.

Således, innan den dag kommer, då folkets massa inte blott rabblar såsom en utanläxa under motgångens dagar utan också känner, att framgången aldrig vinnes genom bajonetter och kulsprutor i utvecklingens tjänst, ha vi ingen trygghet för demokratisk utveckling. Jag är viss om — åtminstone hoppas jag — att vi i Sverige hunnit över den kritiska punkten för länge, länge se'n, så att det i Sverige inte kan bli tal om några dylika äventyrligheter.

Allt vad jag sagt härom hindrar dock inte att jag ger herr Ström rätt i hans påstående, att parlamentarismens och demokratiens genomförande visst inte är det samma som den verkliga folkbefrielsens genomförande. Denna befrielse från det ekonomiska slaveriet skola vi komma fram till just genom den parlamentariska kampen, men den vandrigen kommer att taga tid och kanske inte så liten tid heller. Men jag fäster uppmärksamheten på att den lösen, med vilken vi skola gå fram för att hinna målet heter: »Proletärer i alla land, förenen eder!» och inte: »Proletärer i alla land, skjuten ner varandra!»

Jag skulle emellertid tro, att arbetarklassens stolta frammarsch i världen just i dessa revolutionära rörelser — då jag säger stolta frammarsch, menar jag inte den frammarsch, som gått ut över majo-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

riteterna av det arbetande folket genom deras nedskjutande i stor utsträckning av terrorns män — visat även för de borgerliga partierna nödvändigheten av att lägga om sin samhällssyn. Jag skall i det fallet be att få peka på vad majoritetspartiets ledare här i dag tydligt och klart sagt ifrån, när han yttrade, att de sociala frågorna ytterst bottna i de ekonomiska. Det var ett erkännande åt den materialistiska, ekonomiska historieuppfattningen så god som något, i all synnerhet då man tänker på vad som kom efteråt: »samhällsvådorna hava sin rot i fattigdomen». Och skall det vara någon mening med det uttalandet, bör det vara denna, att högerns ledare hädanefter skall sätta sig samma mål före som socialdemokratien, nämligen fattigdomens avskaffande. Jag tycker, att detta upptagande av massans samhällsåskådning inte är den ringaste frukten av vad folkets revolutionära rörelse åstadkommit under dessa sista månader. Sedan börjar kampen om vägarna fram mot fattigdomens avskaffande, där jag, likaväl som många andra är övertygad om att kampen kommer att stå hård och att det måhända kan vara nyttigt att vara beredd på att man med våld skall försöka hejda utvecklingen. Och jag tror inte, att, ifall man med våldsmakt söker hindra den *lagliga* utvecklingen, när folkets massor kommit i besittning av makten, det rättaste svaret då är att sig böja för våldet. Det kan hända, att det är nödvändigt att *till försvar* för de vunna rättigheterna även offra livet. Men det är en sak för sig och har inte det allra ringaste med den saken att göra, som det tydligen här ifrån begynnelsen varit tal om, nämligen att en minoritet skulle på våldets väg genomföra den »reella demokratin».

Ja, efter denna lilla belysning av herr Ströms reella demokrati i författningsproblemet är det även en social fråga, som jag ville säga två, tre ord om, nämligen den, som herr Ström var inne på, då han talade om att industriarbetarnas och jordbruksarbetarnas problem beträffande arbetsförhållanden och arbetstid äro av samma art och att det är samma mål att komma fram till för båda. Det är riktigt. Här skola naturligtvis inte lantarbetarna offra sig för industriarbetarna, men jag vill fästa uppmärksamheten på, att detta *inte* får betyda, att man inte får lösa den ena arbetargruppens program, innan detta program kan genomföras även för den andra gruppen. Det är ingen rimlighet och rättvisa att vilja hindra lösandet av frågan om åttatimmarsarbetsdagen för industriarbetarklassen, innan denna fråga kan lösas för lantarbetarklassen. Det är naturligt, att man inte kan uppgiva lantarbetarklassens krav i någon mån, men jag förstår inte, att lantarbetarklassen skulle vara hjälpt med att man väntar att lösa frågan för industriarbetarklassen, om den förr kan lösas för den — och det kan den. Det är ingen rim och reson att hålla större delen av arbetarna under olidliga förhållanden, därför att förhållandena inte kunna göras lika bra för den andra delen samtidigt. Jag antager, att herr Ström och jag äro överens på den punkten, fastän jag vill hava sagt detta för säkerhets skull och för att man nog alltid bör gardera sig mot uttalanden från det hållet. Vi skola taga hela målet, herr Ström pekat på, allteftersom vi orka taga det, så fort som möjligt,

men inte koppla ihop det ena med det andra, så att alltsammans därigenom försinkas.

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr A l e x a n d e r s o n: Endast ett par ord, herr talman, till replik mot två olika yttranden, som ett par föregående talare fällt.

Jag är övertygad om att den ärade ledamoten på Kristianstadsfänsbanken själv vid närmare besinnande skall finna, att det bevis han framdrog ifrån övergångsbestämmelserna rörande röstlängden i kommunallagarna icke har något som helst vitsord i den tvist, han här uppdrog i kammaren. Det förhåller sig nämligen helt enkelt så, att enligt de nya bestämmelserna i kommunallagarna skall röstlängd i allmänhet upprättas i juni månad. Val skall nu hållas redan i mars och följaktligen skulle det bestämmas särskilt, huru den röstlängd skall kunna åstadkommas, som skall ligga till grund för dessa marsval. Att en sådan bestämmelse icke av lagrådet givits i övergångsbestämmelserna till kommunalförordningen har naturligtvis icke någon som helst beviskraft rörande tillämpningen av bestämmelserna beträffande ett helt annat ämne, nämligen i landstingsförordningen.

Jag begärde också ordet med anledning av den replik, som rikta- des emot mig från en ledamot av löneregeringskommittén. Han erkände, att löneregeringskommittén i sitt betänkande i februari hade ställt sig på den ståndpunkten -- och fått densamma godkänd av statsmakterna -- att läroverkslärarnas löner böra sättas i viss relation till statens övriga enligt normalplanen avlönade befattningshavare och att man också fastställt en sådan relation, som vunnit statsmakternas godkännande.

Icke desto mindre har nu i december löneregeringskommittén i annan personbesättning återigen förändrat förhållandena, så att relationen alldeles förtryckts. Detta försökte den ärade talaren motivera med två skäl. Det ena var, att om man annorlunda förfarit skulle det dragit svåra konsekvenser med sig, ty en hel del andra befattningshavare kunde få pretentioner på att få komma med. Jag ber få fråga: vilka äro dessa andra befattningshavare, rörande vilka det blivit fastslaget, att normalplanen för löneregering i centrala verk med flera verk skall gälla för dem, som skulle komma med, men som icke fått komma med. Ty sedan man slagit fast, att för läroverkslärarna skall gälla, att de äro inlemmade i normalplanen, är det ingen mening i att tala om att vissa befattningshavare finnas, för vilka denna icke gäller och vilka icke medtagits i den provisoriska löneregeringen.

Det andra skälet var det, att, då man så nyss som i fjol regierat dessa löner, det icke kan vara rimligt, att de skola få vara med i den provisoriska löneregering, som det här är fråga om, och dock erkände talaren, att, då det är fråga om definitiv löneregering, läroverkslärarna böra få vara med. Varför skulle då den omständigheten, att dessa läroverkslärare fått vänta ända till år 1918 på sin löneregering, vara ett skäl varför de icke skulle få vara med i fortsättningen. Detta förhållande, att somliga befattningshavare hava fått börja tidigare, andra senare, betingas endast och allenast därav att löneregerings-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

kommittén icke kan bearbeta hela det kollossala materialet på en gång. Följden har blivit, att beträffande den lönestandard, som man redan 1907 fann i allmänhet vara rättvis, har så småningom under elva års förlopp kunnat bestämmas, huru den i tillämpningen kan taga sig ut för olika grupper av befattningshavare. Därav följer, att somliga befattningshavare kommit på slutet och hava fått gå under sämre löneförhållanden under alla dessa elva år än de förut löner reglerade. Men sedan man nu konstaterat, att dessa senare böra komma med i planen och på vilken punkt i planen, de böra sättas in, vill man, om dem, som kommit sist, säga, att detta förhållande utgör ett skäl, varför de icke skola få vara med i den allmänna provisoriska löner reglering, som eljest skulle gälla om hela den grupp av befattningshavare, som äro inlemmade i normalplanen. Vore det någon logik skulle man säga tvärtom, att de borde vara med i första hand; och jag ber få erinra om att det finnes andra befattningshavare, till exempel tjänstemännen vid statistiska centralbyrån, vilka först 1918 fingo sin löner reglering enligt 1907 års principer, att tillämpas från och med 1919, och vilka befattningshavare således äro fullkomligt jämställda med läroverkslärarna, men vilka man med rätta tagit med i decemberbetänkandet. Även ur den synpunkten visar det sig, att en inkonsekvens här blivit begången.

Herr Ström: Jag antager, att herr Olsson lika litet som jag vill hindra industriarbetarna att komma till normalarbetsdagen så fort som möjligt och allra minst vilja vi vänstersocialister det, som hava motionerat i denna sak vid olika tillfällen. Vi vilja genomföra det ju förr dess hellre. Vad jag anmärker emot är, att man icke tagit lantarbetarna med samtidigt men ändock gjort utredningen lika fort, och jag anser, att det ännu är tid att redan till denna riksdag hinna med en utredning och framlägga ett förslag till normalarbetsdag även för lantarbetarna.

Jag tror, att herr talmannen har rätt att vara något missnöjd över den förlängda debatten och skall därför icke gå in på den i och för sig ganska intressanta teoretiska utvecklingen av demokratiens begrepp och innehåll, som herr Oscar Olsson presterat. Vi kanske kunna bliva i tillfälle att göra det vid något annat tillfälle. Jag vill endast framhålla ett par tre synpunkter.

Det ena av vad jag betonade i mitt anförande var det, att den politiska demokratin, även om den bygger på en allmän rösträtt, icke är någon verklig demokrati, förrän den är kompletterad med social demokrati och ekonomisk demokrati. Den är endast ett arbetsredskap, ett vapen med vilket man gör försök att komma fram till *vad som är det väsentliga*, nämligen den sociala och den ekonomiska demokratin. Den ekonomiska demokratin inträffar först då löneslaveriet är upphävt, och den sociala demokratin först då över huvud taget de sociala förhållandena i ett land äro så gestaltade, att alla medborgare hava det ungefär lika väl och drägligt ställt på alla områden, exempelvis — för att taga något, som varit diskuterat i dag — i bostadshänsende, och många andra avseenden.

Likaså vinnes det ingen verklig demokrati, så länge den politiska demokratien behärskas av kapitalet och dess redskap, till exempel en kapitalistiskt utgrenad press, mot vilken arbetarpressen fullkomligt försvinner och som behärskar den allmänna opinionen. När vi inom kort få bevittna en våldsfred i väster, kanske till sina konsekvenser farligare än någon annan förut slutet fred, så är det i länder med så kallad politisk demokrati, som, åtminstone i avgörande hänseenden, man diktar denna fred. Detta visar, att det icke är tillräckligt med den formella demokratien. Det måste komma något helt annat därtill.

Vad sedan beträffar vägarna att nå fram till denna, som jag betecknade som den reella demokratien, den sociala eller den ekonomiska demokratien, så synes det mig som om herr Oscar Olsson gjort sig skyldig till en del motsägelser. Han talade å ena sidan om att man aldrig vinner någon framgång med vapen och bajonetter. Det har icke alltid tillämpats, då det gällde det militära försvaret; men ändå kommer han till den uppfattningen, att det kanske likväl i vissa fall vore nödvändigt att åtminstone såsom ett nödvärn använda våldet.

Jag tror, att denna fråga om vägarna fram till en verklig demokrati icke avgöres vare sig av regeringar eller av parlament utan allenast av de sociala och ekonomiska förhållandena i varje land. Det är dessa förhållanden, som diktera vägarna och medlen, och när herr Oscar Olsson själv framhöll, att en sådan situation kanske skulle kunna uppstå, där en arbetarklass skulle kunna i ett vilrigt fall behöva använda sig av våld för att hindra ett ingrepp på sina vunnna positioner, så kan man också tänka sig, att ett ytterst halsstarrigt och långvarigt motstånd emot uppnåendet av den sociala demokratien och olidliga sociala förhållanden kan frambringa sådana vapen, som endast användas just vid nödvärnsstrid; och detta även i borgerligt demokratiska länder. Eljest skulle ju en arbetarklass evigt kunna hållas nere i ekonomisk träldom. Jag är övertygad om att detta skall underskrivas också av sådana medlemmar av herr Oscar Olssons eget parti, som känna till de socialistiska teoriernas utveckling, där denna tanke ingalunda är främmande.

När herr Oscar Olsson talade om den vita terrorn eller den röda terrorn, så vill jag bara säga det, att det finnes en terror, som icke behöver använda vapen, och den är kanske den allra värsta. Herr Lindhagen åberopade ett exempel, men jag skulle vilja säga, att det icke finnes någon terror som i längden är så förfärlig som den kapitalistiska terrorn på arbetsmarknaden, där arbetarna icke hava tillräckligt stark organisation eller där organisationerna icke förslå, såsom i Amerika vid vissa tillfällen, men även i England och andra formellt demokratiska länder. Men när till slut herr Oscar Olsson framhåller såsom sin paroll: Proletärer i alla länder, förenen eder, skjuten ej ned varandra! hade det varit bättre, om herr Oscar Olsson och hans meningsfränder sagt detta liksom vi på vänstersidan gjorde till de arbetande klasser och grupper, som leddes av högersocialisterna både i Tyskland, Frankrike och England att under fyra

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

års världskrig mördade varandra. Då ville vi, genom att få arbetarna att inåt resa sig, göra slut på världskriget, men högernationalisterna i alla länder gjorde allt för att hetsa arbetarna emot varandra. Vi ville världsrevolutionen och socialismen, ni hjälpte världsimperialismen och kriget.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades föreliggande kungl. propositioner, i vad de angingo pensions- och indragningsstaterna, till bankoutskottet, såvitt propositionerna rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet herr *Clasons* motion, nr 2, om höjning av det å riksarkivets ordinarie stat uppförda anslaget till amanuenser m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet den av herr *Åkeson, Johannes*, väckta motionen, nr 3, om pension å allmänna indragningsstaten åt småskolläraren P. Sjögrens änka.

Herr *Alkmann* erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Det har sagts mig, att vid början av detta sammanträde kammaren fattat beslut angående antalet ledamöter och suppleanter i de tillfälliga utskott, som skola tillsättas. Jag var icke närvarande då, ty i så fall skulle jag hava framställt ett särskilt förslag i denna fråga.

Med herr talmannens benägna tillstånd vill jag i stället nu tillåta mig att föreslå, att suppleanterna i båda de tillfälliga utskott, som kammaren beslutat tillsätta, ökas med en i vardera utskottet utöver det antal som kammaren redan beslutat.

Jag ber att med ett par ord får motivera detta mitt förslag. Det är nu liksom förut bestämt, att vardera utskottet skall bestå av sju ledamöter och tre suppleanter. Detta betyder med nuvarande proportioner mellan partierna i kammaren, att de tre ledamöter av vänsterpartierna, som sitta i vardera utskottet, få nöja sig med tillsamman en enda suppleant. Herrarna kunna förstå, huru svårt det vid många tillfällen kan bliva att på det sättet få utskottet fulltaligt. Det behöves bara inträffa, att en av ledamöterna är sjuk och en annan är borta för att en plats skall stå vakant, då det endast finnes en suppleant för de tre. Detta inverkar icke blott för den ena partisidan utan ock för utskottsarbetet i dess helhet. Jag vet, att ändringen ifrågasatts i båda utskotten, därför att saken berett dem svårigheter under de gångna åren.

Med denna motivering anhåller jag, herr talman, att få göra det yrkandet, att kammaren måtte besluta att tillsätta ytterligare

en suppleant utöver de redan beslutade i vartdera av de båda tillfälliga utskott, som kammaren förut i dag beslutat skola tillsättas.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad herr Alkman hemställt.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse nr 11, till Konungen angående val av deputerade att jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen med Konungen överlägga.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Söderberg* under 3 veckor fr o. m. den 17 innev. månad,
 friherre *Beck-Friis* fr. o. m. den 20 t o. m. » 31 » »
 herr *Lyckholm* » » 20 innev. månad t. o. m. den 1
 nästk. februari.

Avgåvos och bordlades följande motioner:

nr 4, av herr *Pålsson*, angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning rörande lämpligaste sättet för statsbidrags utgående till stenröjning av odlad jord;

nr 5, av herr *Pålsson*, angående skrivelse till Konungen med begäran om åläggande för den nya försvarskommisionen att överväga lämpligheten av ett moderniserat indelningsverk; samt

nr 6, av herr *Pettersson, Olaus*, angående skrivel e till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om skydd för fastighetsägare på landet mot störande och stojande tillställningar i omedelbar närhet av hans hem.

Justerades ytterligare fyra protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5,50 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.

Rättelse

i första kammarens protokoll den 14 januari 1919.

På sid 13 i det tryckta protokollet, fjärde raden uppifrån, står »*Östlund*», skall vara *Ödlund*.

Fredagen den 17 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 3 e. m.

Vid föredragning av herr *Pålssons* motion, nr 4, angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning rörande lämpligaste sättet för statsbidrags utgående till stenröjning av odlad jord, hänvisades denna motion till jordbruksutskottet.

Föredrogs och hänvisades till ett tillfälligt utskott herr *Pålssons* motion, nr 5, angående skrivelse till Konungen med begäran om åläggande för den nya försvarskommissionen att överväga lämpligheten av ett moderniserat indelningsverk.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den av herr *Pettersson, Olaus*, väckta motionen, nr 6, angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om skydd för fastighetsägare på landet mot störande och stöjande tillställningar i omedelbar närhet av hans hem.

Avgåvos och hänvisades till konstitutionsutskottet nedannämnda motioner:

nr 7. av herr *Lindström*, angående ändring i visst syfte av förordningen om kommunalstyrelse på landet; och

nr 8, av herr *Fant*, angående ändring av 56 § i förordningen om landsting.

Herr *Petrén, Alfred*, avlämnade en av honom och greve *Klingspor* undertecknad motion, nr 9, om årligt understöd åt f. d. dövstumsskoleföreståndaren *E. A. Zottermans* änka.

Denna motion hänvisades till bankoutskottet.

Avgåvos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 10 av herr *Enhörning*, om verkställande av undersökning för anläggande av en järnbana Ytterhogdal—Östavall; och

nr 11, av herrar *Modig* och *Gullberg*, om statsbidrag för undervisning i slöjd i folkskola, mindre folkskola eller särskild slöjdskola.

Avgåvos och bordlades följande motioner:

nr 12, av herrar *Gullberg* och *Ingeström*, om åvägabringande av bestämmelser i syfte att ersättningar i anledning av kroppsskada, uppkommen under militärtjänstgöring, må utgå med enahanda belopp oberoende av tiden för skadans tillkomst;

nr 13, av herr *Fant*, om ändring av 5 § i förordningen angående grunderna och sättet för markegångsprisens bestämmande; samt

nr 14, av herr *Fant*, om ändring av 12 § i lagen angående dövstumundervisningen.

Justerades sex protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarrens sammanträde avslutades kl. 2,14 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Måndagen den 20 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 1,30 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr vice talmannen.

Upplästes följande inkomna läkarintyg:

Att professor *Nils Alexanderson* på grund av influensa tills vidare är oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet, intygas.

Stockholm den 18 jan. 1919.

Hj. Fries,
leg. läkare.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herrar *Gullberg* och *Ingeström* väckta motionen, nr 12, om åvägabringande av bestämmelser i syfte att ersättningar i anledning av kroppsskada, uppkommen under militärtjänstgöring, må utgå med enahanda belopp oberoende av tiden för skadans uppkomst.

Föredrogos och hänvisades till konstitutionsutskottet herr *Fants* motioner:

nr 13, om ändring av 5 § i förordningen angående grunderna och sättet för markegångsprisens bestämmande; och

nr 14, om ändring av 12 § i lagen angående dövstumundervisningen.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet riksdagens år 1918 församlade revisorerers berättelse om granskningen av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning.

Avgåvos följande motioner:

nr 15, av herr *von Geijer* m. fl., angående tillstånd för sydsvenska kraftaktiebolaget att köpa eller arrendera vissa staten tillhöriga vattenfall i Lagaån;

nr 16, av herr *Klefbeck*, angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om skattebetalning genom skattmärken i skatteböcker;

nr 17, av herr *Boberg*, om vidtagande av åtgärder för nyttigt och fruktbringande samarbete mellan präster och lekmän m. m.;

nr 18, av herr *Johansson, Johan Bernhard*, angående ändring i visst syfte av förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd;

nr 19, av herr *Gullberg*, om inlösen till staten av elektriska belysningsanordningar i vissa kasernetablissemang;

nr 20, av herr *Magnusson, Carl*, m. fl., om ersättning åt ingenjören G. Ericsson för liden förlust vid uppförande av kasernetablissemang för Västgöta regemente;

nr 21, av herr *Trygger*, om restitution av arvsskatt. som Stockholms hörskola vid mottagande av Heckscherska donationen erlagt;

nr 22, av herrar *Beraqvist* och *Mannheimer*, om anslag till understöd åt enskilda småskoleseminarier;

nr 23, av herr *Johansson, Johan Bernhard*, om införande i förordningen om taxeringsmyndigheter m. m. av föreskrift angående underrättelse i visst fall åt skattskyldig om beslut rörande hans taxering och skälen därför;

nr 24, av herr *Gullberg* m. fl., om tilläggspensioner åt vissa f. d. befattningshavare vid statens järnvägar;

nr 25, av herr *Hellberg*, om pension åt härads-skrivaren E. H. Anderssons änka och minderårige son;

nr 26, av herr *Nilson, Karl August*, och herr *Petrén, Alfred*, om pensioner åt änkor och barn efter vissa befattningshavare vid hospital;

nr 27, av herr *Magnusson, Carl*, om pension åt lantmätariauskultanten E. G. Wennerströms änka och två minderåriga barn;

nr 28, av herrar *Stenström* och *von Geijer*, om pension åt f. d. korrekturläsaren i riksdagens tryckeriexpedition G. M. Karlström;

nr 29, av herr *Ingesvöm* m. fl., om lindring och förenkling av bestämmelserna i lagen angående anskaffande av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot;

nr 30, av herr *Ljunggren*, angående ändring i vissa delar av lagen om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 31, av herr *Rooth*, om åvägabringande av sådan ändring i gällande bestämmelser angående jordavsöndring, att särskilt namn och nummer åsättas avsöndrad lägenhet;

nr 32, av herrar *Bergqvist* och *Klefbeck*, med förslag till ändrad lydelse av 10 § i lagen om reglering av prästerskapets avlöning;

nr 33, av herr *Nilsson, Nils Anton*, angående höjning av anslaget till understödjande av hästpremieringen;

nr 34, av herr *Pettersson, Olaus*, angående utredning och förslag i fråga om statsbidrag till anställande av kommunrådsgårdsmästare; samt

nr 35, av herr *Bergqvist* m. fl., om åvägabringande av utredning och förslag beträffande statsunderstöd åt den svenska manskørsången.

Härefter föredrogos ifrågavarande motioner var för sig, därvid motionerna nr 15—17 på begäran bordlades samt de övriga hänvisades, nr 18 till konstitutionsutskottet, nr 19—22 till statsutskottet, nr 23 till bevillningsutskottet, nr 24—28 till bankoutskottet, nr 29—32 till behandling av lagutskott, nr 33 och 34 till jordbruksutskottet samt nr 35 till behandling av tillfälligt utskott.

Justerades tretton protokollsutdrag för denna dag, varefter kamarens sammanträde avslutades kl. 2,23 e. m.

In fidem

A. v. *Krusenstjerna*.